

abece

ISSN 1301-0557 Yıl 39/Sayı 379-380 (İlkbahar-Yaz 2023)

9 771301 055006

abece

Eğitim ve Ekin dergisi
(Üç ayda bir yayımlanır)

ISSN 1301-0557

Yıl 39 / Sayı 379-380 (İlkbahar-Yaz)

EGİT-DER Adına Sahibi
Tahsin Doğan

Yazı İşleri Müdürü
Azmi Gündoğdu

Genel Yayın Yönetmeni
Ünal Özmen

Editör
Hatice Sönmez Kaya

Adres
Tuna Cad. 34/15 Yenışehir
Kızılay - Ankara

İletişim
Tlf.: 5364270306
abecedergisi@gmail.com
egitder@gmail.com
www.egitder.org.tr

Hesap Adı / No:
İş Bankası:
Eğitimciler Derneği
TR44 0006 4000 0014 2141 9912 88

Baskı
Ertem Basın Yayın Dağıtım Sanayi
Ticaret LTŞ - Ankara
Sertifika No: 48083

İçindekiler

Yapay Zekâ ve Kamu Eğitimi Özelleştirmesinin Teknolojik Dönüşümü: Demokratik Eğitimin Müdafaası <i>Kenneth J. Saltman</i>	1
Bir Sermaye Hareketi Olarak AKP, İnşaat ve Deprem <i>Işıkhan Güler - Gökhan Marım</i>	19
Depremlerden Mekânın Üretimine Olanlar Bize Neyi Anlatıyor <i>İrfan Mukul</i>	29
Deprem Bölgesinden Eğitim Öğretim İzlenimleri <i>Sadık Güvenç</i>	35
Hangisi afet; deprem mi, kapitalizm mi? <i>Ünal Özmen</i>	38
Halit Çelenk <i>Serpil Çelenk Güvenç</i>	41
Örgütlenme <i>Tahsin Doğan</i>	45
Gericilik ve Eğitim Üzerine Düşünceler <i>Erdoğan Yılmaz</i>	50
Bir Kaçışın Öyküsü <i>Ömer Öneren</i>	55
Uzun Koşu <i>Hatice Sönmez Kaya</i>	58
Mütevazı Bir Auteur <i>Ümit Ünal</i>	60
EGİT-DER İstanbul Şubesi Yenden Kuruldu	63

Yapay Zekâ ve Kamu Eğitimi Özelleştirmesinin Teknolojik Dönüşümü: Demokratik Eğitimin Müdafaası

Kenneth J. Saltman¹

Çeviri: Sevil Esma Tunç²

Yapay zekâ eğitimini iyi kullanmak, teknolojinin kullanımına ve amacına rehberlik eden etik ve politik normlar hakkında açık olmayı ve verilerin çerçevelenmesinde ve kullanımında etkin olan değerleri, politikaları, çıkarları ve ideolojileri gizleyen yarı bilimsel tanımlama modunu reddetmeyi gerektirir. Teknolojiden, kamusal sorunlara müdahale etmek, baskıcı güce meydan okumak ve demokratik toplumsal ilişkileri geliştirmek için kolektif bir öznelik aracı olarak, toplumsal yorumlamaya yardımcı olmak üzere demokratik eğitim projelerinde yararlanılabilir. Bununla birlikte, yapay zekâ eğitimini bir kültürel üretim biçimi ve temsili politika olarak yeterince kavramadan, yapay zekâ eğitimi, devlet okullarını kendisinden önce gelen eğitim reformlarının anti-entelektüel ve anti-demokratik eğilimlerini yalnızca kötüleştiren pahalı teknolojiye bağımlı hale getirerek, kamu sektörü vurgunculuğunun en yeni cisimleşmesi olarak devam edecektir.

¹Yazar, ABD, Chicago'daki Illinois Üniversitesinde Eğitim Politikası Çalışmaları profesörüdür. En son The Swindle of Innovative Educational Finance (University of Minnesota Press, 2018) ve Scripted Bodies: Corporate power, smarttechnologies and the undoing of public education (Routledge, 2016) kitaplarının yazarıdır. Saltman, K.J. (2020) 'Artificial intelligence and the technological turn of public educationprivatization: In defence of democratic education'. London Review of Education, 18 (2):196–208. <https://doi.org/10.14324/LRE.18.2.04> kaynakça bilgisine sahip eserin çevirisidir. Yayın Creative Common lisansına sahiptir.

²Arş. Gör. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı, sevilesmatunc@gmail.com

Özet

Bu makale, kâr amacı güden yapay zekâ (AI) teknolojilerinin gelişiminin, kamu eğitiminin özelleştirilmesini nasıl beslediğini ve demokratik eğitimin değer ve uygulamalarını nasıl aşındırdığını ele almaktadır. Giriş bölümü, dijital teknolojilerin ortaya çıkışını son 40 yılın yapısal ekonomik ve ideolojik değişimleri bağlamında konumlandırmaktadır. Bu tür değişiklikler arasında neoliberal yeniden yapılandırma, baskıcı okul (*the repressive school*) ve toplumsal dönüşüm (*social turn*), eğitimde pozitivist ideolojinin kullanımındaki değişiklikler, yeni teknolojilerin toplumsal ve kültürel yeniden üretimdeki rolü ve sermaye birikimi için değişen zorunluluklar yer alır. Makale, kamu eğitimi özelleştirmesinin teknolojik fırsatının bir parçası olarak yapay zekanın farklı kullanımlarını örneklerle açıklamaktadır. Örnekler şunları içermektedir: (1) uyarlanabilir öğrenme teknolojisi ve öğretmenin işindeki; bilgi ve öğrenme kavramlarındaki dönüşümler, (2) biyometrik pedagoji ve öğrenmenin bedende tespitinin kültürel politikası ve

(3) etki yatırımı ile dijital gözetim teknolojilerinin yakınsaması. Makale, halk eğitiminin farklı yönleri üzerindeki mülkiyet ve kontroldeki değişikliklerin bilgi ve öğrenmenin kültürel politikasıyla nasıl ilişkili olduğunu ele almaktadır. Ayrıca, çıkar gözetmeyen objektiflik ve tarafsızlık kisvesi altında, belirli sınıfsal ve kültürel ideolojilerin ve çıkarların, önemli pedagojik, kültürel, ekonomik ve politik sonuçları olan yeni teknolojiler yoluyla nasıl desteklendiğini incelemektedir. Makale, AI eğitiminin bir kültürel ve politik mücadele alanı olduğunu ve bir temsili politika biçimi olarak anlaşılması gerektiğini savunarak sona ermektedir. Makale, eleştirel pedagojik bir AI projesini göstererek, çoğu AI eğitiminin anti-demokratik eğilimlerinin az bir olasılıkla kaçınılmaz veya belirlenmiş olduğunu, bundan ziyade uzun bir geçmişi olan ideolojilerin bir tekrarını temsil ettiğini öne sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: yapay zekâ, demokratik eğitim, uyarlanabilir öğrenme, sosyal etki tahvilleri, eleştirel pedagoji

Giriş

Yapay zekâ (AI) teknolojisinin hain eğilimleri hakkındaki çağdaş kaygılar, kamusal ve popüler kültürdeki söylemde yaygın hale gelmiştir. Bu kaygılar, AI'nin bilince sahip olması, diğer makineler ve altyapı üzerindeki insan kontrolünü gasp etmesi ve insanlığı yok etmesinden (The Terminatör, Ex Machina, Elon Musk); yapay zekanın yoksulları hedef alan kemer sıkma ajandalarını gizlemek için kamu hizmeti kurumlarında eşitsizliği otomatikleştirmede (Eubanks, 2017; O'Neil, 2016) kullanımlarına; insan deneyimini tahmin ürünleri ve davranışsal gelecek (futures) piyasaları için temel oluşturan davranışsal verilere çevirirken mahremiyeti ortadan kaldıran gözetim kapitalizmi (Zuboff, 2019) hakkındaki kaygılara kadar değişiklik göstermektedir. Bu korkuların çoğu haklı olsa da yapay zekâ uygulamalarından duyulan korkunun büyük bir kısmı, teknolojinin onu yönetmek için insan kapasitesinden kaçıp kurtulan bir tür mistik aşkın failliğe sahip olduğu şeklindeki yanlış bir varsayıma bağlıdır. Aksine, teknolojinin eğitimde uygulanma biçimleri, uzun bir geçmişi olan ekonomik, politik ve ideolojik gündemleri ve çıkarları net bir şekilde göstermektedir (Selwyn, 2019: 22). Teknolojinin insan kontrolünden bağımsız özerk bir güç olarak konumlandırılması, teknolojinin hizmet ettiği maddi ve sembolik çıkarları gizler. İnsan öznelığının (*human agency*) stratejik olarak silinmesi, teknolojinin çok özel ve kasıtlı kullanımlarını örtbas etmektedir. Dahası, aşağıda ele alacağım gibi, verilerin kültür ve politikadan bağımsız olarak, iddiaya göre çıkarsız ve tarafsız şeklinde yanlış betimlenmesi, yapay zekâ eğitimi de dahil olmak üzere belirli eğitim projelerinin hayat verdiği ve sahneye koyduğu kaçınılmaz politik ve

etik normları ve değerleri anlaşılmaz hale getirir.

Bu makale, kâr amacı güden AI teknolojilerinin gelişiminin, kamu eğitiminin özelleştirilmesini ve bunun doğal sonucu olarak kamusal ve eleştirel demokratik eğitim biçimlerinin değer ve uygulamalarının aşınmasını büyük ölçüde beslediğini savunmaktadır. Yazının devamında, dijital teknolojilerin ortaya çıkışını son 40 yılın yapısal ekonomik ve ideolojik değişimleri bağlamına yerleştireceğim. Bu tür değişimler arasında neoliberal yeniden yapılanma, baskıcı okul ve toplumsal dönüşüm, okullarda pozitivist ideolojinin kullanımındaki değişiklikler, yeni teknolojilerin toplumsal ve kültürel yeniden üretimdeki rolü ve sermaye birikimi için değişen zorunluluklar yer almaktadır. Makalenin bölümleri, kamu eğitimi özelleştirmesinin teknolojik dönüşümünün bir parçası olarak yapay zekanın farklı kullanımlarını örneklerle açıklamakta ve yapay zekayı daha geniş yapısal ve ideolojik bağlamla ilişkili olarak ele almaktadır. Yapay zekanın aşağıdakileri teşvik ederek uzun süredir devam eden trendleri sürdürme yollarını incelemekteyim: Uyarlanabilir öğrenme teknolojisi ve öğretmen işi ile bilgi ve öğrenme kavramlarının dönüşümleri; biyometrik pedagoji ve öğrenmenin bedende tespitinin kültürel politikası; etki yatırımı ile dijital gözetim teknolojilerinin yakınsaması. Halk eğitiminin farklı yönleri üzerindeki mülkiyet ve kontroldeki değişiklikler, bilgi ve öğrenmenin kültürel politikasıyla ilgilidir.

Makalenin devamında, öncelikle eğitimdeki üç önemli yapay zekâ uygulamasını gözden geçireceğim: Uyarlanabilir öğrenme teknolojisi, biyometrik pedagoji ve sosyal etki tahvilleri ile başarının faturasını dijital gözetimle ödemenin kesişimi. Takip eden bölümler, sosyal ve kültürel

yeniden üretim için neoliberal özelleştirme, baskı altında tutma ve pozitivizmin daha uzun süredir devam eden mirasıyla ilgili olarak bu yapay zekâ eğitimi örneklerini ele almaktadır. Bu bölümler, yapay zekâ kullanımlarının nasıl önceki trendlerin ve eğilimlerin devamı olduğunu ve bunlardan nasıl koptuğunu ele alıyor. Makale, bu yeni

teknolojilerin kullanımında demokratik eğitim değerlerinin nasıl ve ne şekilde yer alabileceğini ele alarak sona ermektedir. Makalenin sonucu, bir yapay zekâ eğitim projesinin demokratik olanaklarını göstererek, teknolojinin kendisinin sosyal ve etik sonuçlarının sabit veya kati olmadığını vurgulamaktadır.

Yapay Zekâ Eğitimi

2016 Beyaz Saray raporu *Yapay Zekanın Geleceğine Hazırlanmak* 'a göre, "Yıllar boyunca yapay zekâ araştırmalarının ve uygulamalarının temel amacı, akıllı davranışı otomatikleştirmek veya kopyalamak olmuştur" (NSTC, 2016: 7). Eğitimde, çok sayıda şirket, otomatik genel zekâ ve makine özerkliğini hedefleyen genel yapay zekâ (*general AI*) yerine dar yapay zekâyı (*narrow AI*) gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Belirli bir görevde insanlardan daha iyi performans göstermeye çalışan dar yapay zekâ "seyahat planlama, müşteri tavsiye sistemleri ve reklam hedefleme gibi birçok ticari hizmetin temelini oluşturmaktadır ve tıbbi teşhis, eğitim ve bilimsel araştırmalarda önemli uygulamaları bulunmaktadır" (ibid.). Sınav, ders

Eğitimde yapay zekanın en yaygın kâr amacı güden girişimlerinden bazıları, öğrenci verileri üretmek ve daha sonra bunları satmak; kâr amacı güden teknolojileri okullara sokmak için kamu kuruluşlarıyla sözleşme yapmak; davranış ve beden yönetimini gerçekleştirmek ve bunları veri ürünlerine dönüştürmektir. Bu girişimler, kâr amacı güden özel sektörler ile kâr amacı gütmeyen kamu kurumları arasındaki ayrımı ortadan kaldırır.

kitabı ve medya devi Pearson'ın yapay zekâ projelerini analiz eden Williamson ve diğerleri (2018), devam eden bir dizi yapay zekâ projesinin olduğunu bildirmektedirler. Bunlar arasında "veri analitiği teknikleri, makine öğrenimi algoritmaları, bilgisayar modellemesi, istatistik, yapay sinir ağları ve nörobi-
lim" yer almaktadır

(ibid.: 11). En önemli yapay zekâ projelerinden bazıları, kâr arayışını nispeten yeni yollarla eğitime iten kâr amaçlı eğitsel çabaları içerir.

Kâr amacı güden yapay zekâ eğitim şirketleri ve kâr amacı güden eğitim işletmeleri bir araya gelmektedir. Kurumsal medya, büyük medya şirketleri olan Apple, Microsoft, Chan Zuckerberg Girişimi (Facebook) ve Alphabet (Google) gibi şirketlerin önemli ölçüde kâr amacı güden eğitim şirketlerine dönüşmesiyle kurumsal eğitim sektörleriyle birleşmektedir. Aynı şekilde Pearson NCS, Houghton Mifflin, McGraw-Hill ve Wiley Education gibi geleneksel eğitim sınavı ve ders kitabı sağlayıcıları giderek daha fazla medya şirketine dönüşmektedir (Saltman, 2017: 74-95). Ayrıca, uzun süredir kâr amacı güden eğitim girişimcileri yapay zekâ alanına geçiş yapmıştır. Örneğin, Knewton (2019'da Wiley Education tarafından satın alınmıştır) en büyük kâr amacı güden eğitim yönetimi kuruluşlarından biri olan Edison Learning'den ayrılmıştır. Kitleleşme biçiminde, bu tür kâr amacı güden şirketler, müfredatın ve pedagojik uygulamanın

mülkiyetini, tasarımı ve kontrolünü öğretmenlerden iş dünyasına kaydırmıştır. Kamu eğitimi iş ve iş dünyasının hizmetinde konumlandırıran neoliberal bir ideolojiyi destekleyerek, teknolojik aksamalar ve teknolojinin ekonomik büyümeyle eşitlenmesi, dijital teknolojinin okullarda hızlı ve üstel büyümesinde büyük bir rol oynamıştır (Means, 2018: 6).

Tekno-ütopik ideolojinin yaygınlığına rağmen, bazı gerçek uygulamaları sorgulanabilir, etkisiz hatta açıkça utanç verici olmuştur. Örneğin, Los Angeles'ta milyarlarca dolar harcanarak alınan tabletlerin çalışmadığı ve küçük çocukların bunları boya kalemleriyle çizim yapmak için kullandığı ortaya çıkmıştır. Geleneksel test temelli başarı ölçütlerinde yapay zekâ tabanlı uyarlanabilir öğrenme teknolojisinin başarısını destekleyecek herhangi bir ampirik kanıt bulunmamaktadır (Boninger et al., 2019: 10; Pane, 2018: 4). Kanıtlanmamış bir teknolojinin sağlam eğitim uygulamalarını yerinden etmesinin ötesinde, pedagoji ve müfredatın ele geçirilmesi, insanların öğrenme ile kendilik arasındaki ilişkileri, bilgi ile sosyal bağlamı ve okulların rolleri ve amaçlarını anlama açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Tekno-ütopycılık, eğitim için hâkim gerekçe haline gelen şeyle -gençlerin işçi ve tüketici olmalarının ve ulusların küresel ekonomide rekabet

“Kişiselleştirme” kavramı altında, uyarlamalı öğrenme programları, bilgi ve öğrenmeyi belirli öğrencilerin, onların kültürlerinin ve toplumlarının öznellikleri, farklılıkları ve deneyimlerinden ayırarak gerçek kişiselleştirmeyi baltalar. Bu programlar aynı zamanda öğrencinin kendisini toplumsal olarak biçimlenmiş şekilde kavramasını ve bilgiyi toplumsal ve siyasal öznellik kaynağı olarak kavramasını da engeller.

etmelerinin vasıtası olma- baştan sona sarmalanmıştır. Sosyal ve politik özellik ve demokratik özyönetim vasıtası olarak öğrenme, eğitim teknolojisi söyleminin dışında tutulmuştur. Gerçekten de teknoloji liderleri Mark Zuckerberg, Elon Musk ve Bill Gates'in belirttiği gibi kapitalizmin, çevrenin ve işin geleceği teknolojik gelişme-

ler, özellikle yapay zeka tarafından, giderek sorgulanır hale geldiği bir dönemde, teknolojik ütopycılık ve determinizm ideolojileri halk arasında ve politika tartışmalarında yaygın olarak bulunmaktadır (Žižek, 2018: 14).

Eğitimde yapay zekanın en yaygın kâr amacı güden girişimlerinden bazıları, öğrenci verileri üretmek ve daha sonra bunları satmak; kâr amacı güden teknolojileri okullara sokmak için kamu kuruluşlarıyla sözleşme yapmak; davranış ve beden yönetimini gerçekleştirmek ve bunları veri ürünlerine dönüştürmektir (Boninger et al., 2019; Sadowski, 2019; Manolev et al., 2019). Bu girişimler, kâr amacı güden özel sektörler ile kâr amacı gütmeyen kamu kurumları arasındaki ayrımı ortadan kaldırır. Bu tür üç proje, uyarlanabilir öğrenme teknolojisi; biyometrik pedagoji teknolojisi ve makine öğrenimi yoluyla etki yatırımı planlarının nicelleştirilmesidir. Bu üç proje, eğitimde yapay zekanın, toplumun daha geniş demokratikleşmesi için bir araç olarak demokratik kültürü ve okullaşma olasılıklarını baltalarken, genişletilmiş özelleştirme, ihale

ve emek gaspına nasıl izin verdiğine örnek oluşturmaktadır. İlk olarak bu teknolojileri özetleyerek, daha sonra ekonomik sömürü, eğitimin emokratikleşmesinin zayıflaması ve önceki eğitim özelleştirme biçimlerinin mirası gibi asıl endişe konularıyla birlikte tartışacağım.

Uyarlanabilir Öğrenme Teknolojisi

Chan Zuckerberg Girişimi'nin (CZI) uyarlanabilir öğrenme teknolojisi platformu Summit, teknolojide kâr amacı güden türlere örnek oluşturmaktadır. Summit, okul bölgelerine temel programını ücretsiz olarak sunarken, daha kapsamlı uygulama için ödeme yapılması gerekmektedir. Summit, BYJU'S gibi kâr amacı güden ücretli eğitim hizmetleri veren ve yalnızca kullanıcı verilerini ele geçirmek amacıyla satın alınan diğer kâr amacı güden kuruluşları içeren bir limited şirket olan CZI'nin bir parçasıdır. Limited şirket yapısı, bu alt birimler arasında, veri transferi bir tarafa, para hareketini kamu denetiminden gizli ve hesap verilemez kılar. Summit, Facebook mühendisleri tarafından geliştirilmiştir ve reklam içermemekle birlikte, Facebook gibi bir veri üretim motorudur. Eğitimde uyarlanabilir öğrenme teknolojisiyle ilgili önemli bir endişe, gençler hakkında özel verilerin nasıl ele geçirildiğiyle ilgilidir:

Summit gibi, Canvas da çocukları reklam amacıyla veri toplayan üçüncü taraf sitelere (YouTube gibi) bağlar ve

Yani sınavlar, öğretilecek bilginin seçimini etkileyen ve olası yorumlar yelpazesini ve hakikat iddiaları için yorumlayıcı çerçeveleri sınırlayan kültürel bilgi politikasını örtbas eder. Sınavlar, öğrencilerin hakikat iddialarını maddi ve sembolik karışıklıklar, çıkarlar, ideolojiler ve sosyal konumlarla ilişkili olarak kavradıkları bir bilgi yaklaşımının önüne geçer.

üçüncü tarafların çocukların veya öğretmenlerin verilerinin herhangi bir şekilde kullanımına ilişkin sorumluluğu reddeder. Şirketler, bu tür kimliksizleştirilmiş (de-identified) verilerin kolayca yeniden kimliğinin tespit edilebileceğine dair kanıtlara rağmen, toplu ve kimlik bilgileri kaldırılmış verileri

kullanıcılara bildirimde bulunmadan paylaşabilir. (Boninger ve diğerleri, 2019: 21)

Roberts-Mahoney ve arkadaşları (2016), uyarlanabilir öğrenmeyi eğitimin “Netflix”leştirilmesine” benzetmektedir. “Kişiselleştirilmiş” olma iddiasında olan uyarlanabilir öğrenme teknolojisi, içeriği veya sunum hızını öğrencilere uyarlar. Uyarlanabilir öğrenme teknolojisinin savunucuları, ürünlerinin eğitimi bireyselleştirdiğini ve bireysel ihtiyaçlara, hız ve kapasiteye özen gösterdiğini ve dolayısıyla pedagojik standardizasyonun, homojenleştirilmiş müfredatın ve aşırı sınavların üstesinden geldiğini iddia etmektedir. Uyarlanabilir öğrenme teknolojisinin ana akım eleştirisi, standartlaştırılmış sınav puanlarıyla ölçülen etkinliği konusunda kanıt bulunmadığını (Boninger et al., 2019: 10) ve bu şekilde, öğretmenler ve okulların müfredat ve pedagoji üzerindeki kontrolünü kâr amacı güden şirketlere devrederek bir özelleştirme ve ticarileşme biçimi temsil ettiğini belirtmektedir.

“Kişiselleştirme” kavramı altında, uyarlamalı öğrenme programları, bilgi ve öğrenmeyi belirli öğrencilerin, onların kültürlerinin ve toplumlarının öznellikleri,

farklılıkları ve deneyimlerinden ayırarak gerçek kişiselleştirmeyi baltalar (Saltman, 2018: 53–74). Bu programlar aynı zamanda öğrencinin kendisini toplumsal olarak biçimlenmiş (*socially formed*) şekilde kavramasını ve bilgiyi toplumsal ve siyasal öznellik kaynağı olarak kavramasını da engeller. Uyarlanabilir öğrenme teknolojileri, öğrencinin ilerlemesi gözetilmeksizin,

öğrenci etkinliğinin veri olarak toplanması ve bu toplanan verilerin alınıp satılması ve yatırım amaçlı menkul kıymetler olarak finansallaştırılması için koşullar yaratır. Yani, uyarlanabilir öğrenme teknolojisi, iddia edilen yeteneğe dayalı olarak öğrencilerin uzun süredir devam eden izleme, sıralama ve elemesini canlandırmak ve derinleştirmek anlamına gelir. Uyarlanabilir öğrenme teknolojisinin savunucuları, sınavları azaltma iddiasında iken, teknoloji ve müfredat, sürekli sınav ve sınavlara göre öğretme etrafında geliştirilmiştir. Sınavlar, evrensel olarak değerli, çıkar gözetmeyen ve nesnel bilgi aktarıyormuş gibi yanlış bir çerçeveye oturtulmuştur. Bu şekilde, sürekli sınav yapma, standartlaştırılmış sınavların tipik olarak yaptığını başarır. Yani sınavlar, öğretilecek bilginin seçimini etkileyen ve olası yorumlar yelpazesini ve hakikat iddiaları için yorumlayıcı çerçeveleri sınırlayan kültürel bilgi politikasını örtbas eder. Sınavlar, öğrencilerin hakikat iddialarını maddi ve sembolik karşıtlıklar, çıkarlar, ideolojiler ve sosyal konumlarla

Biyometrik pedagoji cihazları, fiziksel hareketleri verilere dönüştürür ve vücut hareketlerini, öğretmenin davranışına tepkiler olduğu varsayılan bilişsel ve duygusal tepkilerle ilişkilendirir. Bu veriler daha sonra öğretmenin etkililiğinin ve öğrencinin öğrenmesinin değerlendirilmesinin dayanağı haline gelir ve öğretmenin pedagojik tepkilerini gerçek zamanlı olarak şekillendirebileceği varsayılır. Makine öğrenimi, fiziksel hareketlerin tanınması ve karşılaştırılmasında kullanılır.

ilişkili olarak kavradıkları bir bilgi yaklaşımının önüne geçer. Uyarlanabilir öğrenme teknolojisi, teknolojik yenilik vada ve kurumsal kültür ideolojisi temelinde standartlaştırılmış ve iletim odaklı öğretim yaklaşımlarını teşvik eder. Bilginin ve müfredatın standartlaştırılması ve homojenleştirilmesi ve bilginin tüketilebilir bir meta olarak ele alınması, bilgi ve öznellik arasındaki

ilişkinin belirli bir kavrayışını destekler. Bilgi, diyalogla karakterize olan karşılıklı alış-veriş yoluyla üretilen ve keşfedilen bir şey olmaktan ziyade, başka yerlerde otoriteye sahip başkaları tarafından, tüketmek için sunulan bir şey gibi görünür. Bilgi, öğrencilere deneyimi ve sosyal dünyayı yorumlamak, böylece dünyaya etki etmek ve şekillendirmek için bir araç olarak görülmez. Uyarlanabilir öğrenme teknolojisinin pedagojileri, örneğin, müzakere, tartışma ve muhalefeti teşvik eden ve hakikat iddiaları ile bu iddialarda bulunanların çıkarları, otoriteleri ve sosyal konumları arasındaki ilişkilerin incelenmesini teşvik eden eleştirel pedagojilerle taban tabana zıttır.

CZI, büyük ölçüde bir işletme olarak faaliyet göstermesine rağmen kendisini bir hayır kurumu şeklinde yanlış şekilde sunmaktadır. Limited şirket kurumsal yapısı nedeniyle, CZI kâr amacı güden ve gütmeyen yan kuruluşları birbirine karıştırır, parayı gizlice hareket ettirir, kamu gözetimini ve hesap verebilirliği

reddeder ve ücretli hizmetler sunan kâr amacı güden bir işletme olarak faaliyet gösterirken biyometrik pedagoji “ücretsiz hizmetleri” üzerinden öğrenci verilerini elde eder ve ticarileştirir (ibid.: 53-74). CZI ve Emerson Initiative ve Omidyar Network gibi diğer hayırsever kapitalistler (*philanthrocapitalists*),

kitlesel biçimde hayırseverlikte hala büyük olan girişim hayırseverliği modundan önemli bir kaymaya işaret etmektedir. Gates, Walton ve Broad gibi girişimci hayırseverler/filantropistler, eğitimin özelleştirilmesi ve okul liderliğine şirket yönetim kültürünün dayatılması gibi neoliberal bir ajandayı teşvik eden kâr amacı gütmeyen vakıflardır. (Saltman, 2010). Girişimcilik filantropistleri, süper zengin bireyler ve şirketler tarafından eğitim ve eğitim politikası ve yönetimi üzerindeki hâkimiyetin gasp edilmesini kolaylaştırmışlardır. Hayırsever-kapitalistler, özel çıkar ile kamu yararı arasındaki farkı göz ardı ederek, kendi kuruluşlarında kamu ve özel arasındaki ayrımı tamamen erozyona uğratmaktadırlar.

Biyometrik Pedagoji

Senaryolu Bedenler’de (*Scripted Bodies*) (Saltman, 2017: 55–73) detaylandırıdığım gibi biyometrik (bireylerin fizyolojik ve davranışsal özelliklerinin dijital olarak taranması şeklinde tanımlanabilir) analitik pedagoji, bedenleri ölçerek, öğretmek için yapay zekâ teknolojisini kullanır. Bazı sistemler cilt algılama bileklikleri kullanırken, diğerleri öğrencilerin derslere verdikleri tepkilere bağlı olarak beden-

Bedenin öğrenmenin ölçüsü olarak kabul edilmesi ve fiziksel eğilimlerin öğrenmeyle eşitlenmesi, yalnızca diyalog temelli öğrenmeye ilişkin geleneksel kavramların yerini almaz; aynı zamanda sorgulamanın, düşünmenin ve öğrencilerin bazen çelişkili şekillerde öğrendiklerine aracılık ettiklerinin veya onlara karşı koyduklarının kabulünün yerini alır.

lerindeki değişimleri analiz eden yazılım platformlarına bağlı internet kameralarını kullanırlar. Tüketici pazarlama geri bildirim cihazlarına dayanan, Affdex gibi web kamerası sistemleri öğretmene olan pozitif ve negatif tutumu ve dikkati ölçer. Biyometrik pedagoji cihazları, fiziksel hareketleri verilere

dönüştürür ve vücut hareketlerini, öğretmenin davranışına tepkiler olduğu varsayılan bilişsel ve duygusal tepkilerle ilişkilendirir. Bu veriler daha sonra öğretmenin etkililiğinin ve öğrencinin öğrenmesinin değerlendirilmesinin dayanağı haline gelir ve öğretmenin pedagojik tepkilerini gerçek zamanlı olarak şekillendirebileceği varsayılır. Makine öğrenimi, fiziksel hareketlerin tanınması ve karşılaştırılmasında kullanılır.

Biyometrik pedagoji cihazları, öğrenmenin öğretmen ve öğrenciler arasındaki diyalog temelli değişimin değil, öğrencinin vücudu tarafından ölçülen öğretmenin öğrenci üzerindeki başarılı etkisinin sonucu olduğunu varsayar. Bedenin öğrenmenin ölçüsü olarak kabul edilmesi ve fiziksel eğilimlerin öğrenmeyle eşitlenmesi, yalnızca diyalog temelli öğrenmeye ilişkin geleneksel kavramların yerini almaz; aynı zamanda sorgulamanın, düşünmenin ve öğrencilerin bazen çelişkili şekillerde öğrendiklerine aracılık ettiklerinin veya onlara karşı koyduklarının kabulünün yerini alır. Diyalog, öğrencilere ve öğretmenlere bu çelişkileri aşmaları için yollar sunarken, biyometrik pedagoji bunu yapmaz. Biyometrik pedagoji, bil-

ğinin birikimi olarak doğrudan, şeffaf ve basit bir öğrenme kavramını kabul eder. Biyometrik pedagojinin kullanımları, öğretimi öğrencilerden öğrenmeyle ilişkili olsun ya da olmasın belirli bir fiziksel tepkiyi ortaya çıkarmayı amaçlayan yazılı bir performans olarak ele alan öğretmen klinik uygulama değerlendirme sistemi edTPA'ya benzer. Biyometrik pedagoji, işçilerin görevlerini ve alt görevlerini sürekli olarak artan bir hedeflenen norma yaklaştırmak için parçalama amacı güden, emeğe karşı, davranışçı ve Taylorist yaklaşımları yeniden canlandırır. Bu tür bir reçete, öğrenenlerin öznelliklerini, öğrenme için özel bağlamı, bilginin anlamını ve öğretme ve öğrenme süreçlerinin yorumlanmasını etkileyen daha geniş sosyal yapıları, sistemleri ve kuvvetleri reddeden bir öğretim yaklaşımını teşvik eder.

Başarıya Dayalı Ödeme ve Sosyal Etki Tahvilleri

Başarıya dayalı ödeme veya sosyal etki tahvillerinin (SIB'ler) kendisi yapay zekâ teknolojileri değildir. Başarıya dayalı ödeme, dijital gözetim teknolojisinden yararlanır ve SIB hizmetlerinin potansiyel kurbanlarını/yararlanıcıları hedeflemek, hizmetlerin fiyatlandırılması, hizmetlerin otomasyonu ve öğrencilerin risk profillerini belirlemek için yapay zekâ uygulamalarıyla giderek daha fazla birleşmektedir. Aleron sosyal etki danışmanlığı (<https://aleronpartners.com>) bu yakınsamanın tipik örneğidir. Sosyal etki tahvilleri, yaklaşık 2010'dan bu yana boyut, kapsam ve uygulama alanı bakımından hızla genişleyen özelleştirme yatırım planlarıdır (Saltman, 2018: 25–42). Yenilikçi Eğitim Finansmanının Aldatmacası'nda (*The Swindle of Innovative Education Finance*) detaylandırıdığım gibi, SIB'ler Goldman Sachs gibi yatırım bankalarıyla

Chicago şehri veya Massachusetts eyaleti gibi kamu kurumları arasında ortaklık kurmakta ve Rockefeller gibi kâr amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından kolaylaştırılmaktadır. SIB'ler, yatırım bankası tarafından finanse edilecek ve etkililiği sözde bağımsız bir değerlendirici tarafından değerlendirilecek, çocuk adaleti tekrar suç işlemeyi azaltma programı veya erken çocukluk eğitim programı gibi programlara destek verir. Yatırımcı hizmet için ödeme yapar ve eğer ölçütler hizmetin başarılı olduğunu gösterirse, o zaman halk yatırımcıya, hizmet için doğrudan ödeme yapması gerekenden çok daha fazlasını geri öder. Örneğin, Goldman Sachs başarılı bir erken çocukluk eğitimi projesini finanse ederek parasını ikiye katlamıştır (ibid.: 25). Ancak Goldman Sachs, zaten kanıtlanmış bir başarı olduğu için bu uzun soluklu programı seçmişti. Goldman Sachs çalışanları, Massachusetts'teki yeniden suç işleme oranını azaltma projesinde, 'bağımsız' başarı değerlendirmesini etkilemeye çalışmak için çocuk adalet çalışanları ile lobi yapmıştır (ibid.: 33). Başarı için ödeme, büyük ölçüde, özel yatırımcıların hizmet maliyetlerini şişirip yağmalaması, parayı kamu kasasından yatırım bankalarına çekmesi ve aynı zamanda kâr amacı gütmeyen kuruluşlara, bu anlaşmaları bir araya getirmeye yardımcı olan bağışçılara ve üniversitelere (örneğin Harvard) çok sayıda iyi maaşlı profesyonel sınıf işler sağlaması olarak görülmelidir.

UBS bankası ve rock yıldızı Bono gibi sosyal etki endüstrisinin web siteleri ve basın bültenleri, sosyal etki ve yapay zekanın yakınsamasını coşkulu bir şekilde kutlarken, diğerleri sorun görmektedir. Oldukça etkili bir teknoloji ve toplum blogu olan *Wrench in the Gears*'ın (2019: s.y.) sahibi akademisyen ve aktivist

Alyson McDowell, etkiyatırımını ile dijital teknolojinin yakınsamasının tehlikeleri konusunda uyarılarda bulunmaktadır:

“Başarı için ödeme”, Her Öğrenci Başarılıdır Yasası’nın (Every Student Succeeds Act.) kabul edilmesiyle birlikte federal eğitim yasasına dahil edilmiştir. Kamu-özel sektör ortaklıkları, yatırımcılarla koordinasyon halinde, beşerî sermayede yeni pazarların yolunu açan bu “yenilikçi finansman” biçimini benimsemektedir. Ed-tech ve çevrimiçi davranış hizmetleri dahil olmak üzere dijital platformlar, sonuca dayalı sözleşmelerin değerlendirilmesi için veri üretmek üzere tasarlanmıştır. Okullarda artan ekran süresi ve karşılaştırma sınavları için yapılan zorlamanın arkasında yatan şey budur... Çocuklar, onlara eğitim ve sosyal hizmetler sağlamak için tahsis edilen fonlarla ilişkili borçların küresel piyasalarda alınıp satılabilmesi için verilere dönüştürülmektedir (2008 çöküşünden önceki toplu ipotekler gibi).

McDowell’in uyarısı ciddiyetle ele alınmalıdır, çünkü bu öğrenciler, üretmeye zorlandıkları bilgilerin kendisi tarafından gelecekleri için katı bir takip planına konulurken, yapay zekâ eğitim programının çeşitleri, öğrencileri yakalanmış veri motorları haline getirerek, kamusal eğitimin insancıl, sosyal ve demokratik potansiyelini tamamen yerinden edebilir.

Neoliberal Özelleştirme, Demokrasiden

Yapay zekâ teknolojileri, neoliberal eğitimdeki baskıcı ve bedensel kontrol eğilimlerini sürdürmekte ve derinleştirmektedir. Biyometrik pedagoji, öğretimin vücut ve vücudun davranışları üzerinde ölçülebilen biyolojik bir etki üretmeyi amaçladığını varsayar. Bu durumda, fiziksel tepki dikkat ve öğrenme anlamına gelir. Öğretim, öğrencinin bedeni üzerindeki etkisi ile ölçülen bir performans haline gelir.

Arındırma ve Pozitivizmin Mirası Bağlamında Yapay Zekâ Özelleştirmesi

Neoliberal çağda bedensel kontrol yoluyla kâr elde etme araçları radikal bir şekilde genişlemiştir. Bedenlerin kâr amacı güden kontrolü, milyarlarca dolarlık sınav ve ders kitabı standartlaştırması çılgınlığından, DEHB ilaçları ile öğrencileri sınav performansı ve dikkati için uyuşturan

bağlantılı milyarlarca dolarlık ticarete, güvenlik aygıtlarının muazzam büyümesine, okul militarizasyonu ve hapishanelleştirme ile birlikte, charter (sözleşmeli okul, ç.n.) hareketi yoluyla olanak sağlanan okulların yönetiminin şirketlere taşeronluk yoluyla devredilmesine kadar değişiklik göstermektedir. 2000’li yıllardan bu yana bedene ve beden kontrolüne yönelik ilgi artışı, davranışçı sosyal duygusal öğrenmeye ve azim pedagojilerine odaklanarak genişlemiş ve özellikle KIPP ve Edison Learning gibi bilgiyi, okulun zamanını ve mekanını standartlaştırmaya çalışan katı kontrol odaklı özel okul girişimcileri aracılığıyla teşvik edilmiştir. Sosyal ve kültürel yeniden üretimin eski ve yeni biçimleri ve bedene dönüş, dijital teknoloji aracılığıyla belirli özelleştirme biçimlerinin koşullarının oluşmasına yol açmıştır.

Yapay zekâ teknolojileri, neoliberal eğitimdeki baskıcı ve bedensel kontrol eğilimlerini sürdürmekte ve derinleştirmektedir. Biyometrik pedagoji, öğretimin vücut ve vücudun davranışları üzerinde ölçülebilen biyolojik bir etki üretmeyi amaçladığını varsayar. Bu durumda,

fiziksel tepki dikkat ve öğrenme anlamına gelir. Öğretim, öğrencinin bedeni üzerindeki etkisi ile ölçülen bir performans haline gelir. Biyometrik pedagoji, öğretmene, öğrencilerin derse dikkat edip etmediği veya pozitif bir değer sergileyip sergilemediği hakkında bilgi vermesi beklenen gerçek

zamanlı veri analitiği için en son teknolojiyi kullanır. Bununla birlikte, emeğin ve alt görevlerin her zamankinden daha fazla fiziksel ölçümünü amaçlayan bilimsel yönetim ve Taylorizm’in yirminci yüzyılın başlarındaki modellerini eşeleleyen biyometrik pedagoji radikal biçimde gerici dir. Bu tür bir ölçüm, çalışanın bedeni üzerinde her zamankinden daha fazla kontrol sağlamayı amaçlar.

Aslında biyometrik gözetleme ve ‘dürtme’ teknolojilerinin depolarda, fabrikalarda ve okullarda uygulanıyor olması tesadüf değil. Bu tür teknolojilerin önemli bir zayıyatı, diyalog, yorumlama ve muhakeme odaklı öğretme ve öğrenmenin yerinden edilmesidir. Bunun yerine, öğretim, teknolojinin her zamankinden daha fazla verimlilik sağlamasını kolaylaştıran bir bilgi aktarımı aracı olarak tasarlanmaktadır. Williamson ve Piattoeva’nın (2019: 74) işaret ettiği gibi biyometrik pedagoji eğilimi, sosyal duygusal öğrenmenin, geleceğin çalışanları olarak öznelerin piyasa kapasiteleriyle ilişkilendirilen, ölçülebilir davranışlara dönüştürülmesiyle tamamlanmaktadır. Burada yapay zekânın piyasaya dayalı öznellik oluşturmadaki kullanımlarını ve öznellik temsillerinin nicelleştirilmesinin geliştirilmesini görmekteyim. Uyarlanabilir öğrenme, yaygın olarak kişiselleştirilmiş olarak

Uyarlanabilir öğrenme, öğrenmeyi, öğrencilerin öznel deneyimleri ve öğrenme deneyimine getirdikleri belirli kültürel bilgiler bağlamından koparır. Benzer şekilde, biyometrik pedagoji cihazları standartlaştırılmış bir dersin sunumunun etkisini ölçmeyi amaçlar.

tanıtılmasına rağmen, öğrenmeyi öğrenci ve öğretmen öznelliklerinden ve belirli bağamlardan ve ayrıca daha geniş sosyal bağlamdan ayırma eğilimindedir. Bunların yerine, uyarlanabilir öğrenme, müfredat ve pedagojide standardizasyon, homojenleştirme ve sürekli sınavlar inşa eder.

Dahası, uyarlamalı öğrenme, bir tür teknoloji izlemeye (*techno-tracking*) doğru geliyor gibi görünmektedir- öğrenciyi boylamsal bir vaka haline getirerek; öğrenciyi teknoloji kullanım uygulamaları yoluyla iyi ya da kötü, yeterli ya da başarısız bir öğrenci haline getirerek; müfredatın örtük değerlerini, ideolojilerini ve mesajlarını tartışılmaz bir şekilde öğrenciye yönelterek. Bu türden bir teknolojik takip, yanıltıcı bir bireyselleştirilmiş öğretim kılıfı altında öğrencileri sıralamayı ve elemeyi amaçlar- kültürel açıdan ve sınıf açısından egemen öğrencilerin kültürel sermayesini ödüllendirirken, kültürel açıdan ve sınıf açısından baskın olmayan öğrencilerin kültürel sermayesini cezalandırır. (Bourdieu, 1986). Mevcut uygulamalarıyla bu teknolojiler, genellikle standartlaştırılmış testlerin en kötü yanlarını, yani kültürel bilgi politikasını reddetmesini ve sınav puanlarını öğrenme olarak yanlış bir şekilde tanımlamasını, tekrarlayan ve derinleştiren bir niteliğe sahiptir. Bu tür eğilimler derinlemesine anti-demokratiktir, çünkü bilgiyi tartışmaya tabi tutulması gereken bir konu olarak değil, tüketilebilir mal olarak ele alırken, öğrenmenin sosyal ve siyasi öznellik zeminini olmasının altını oyar. Bu eğilimler bilgiyi ve okulu yanlış bir şekilde apolitik olarak tasarlarlar.

Özelleştirmecilerin kâr amacı güden faaliyetlerinin anti-demokratik olması tesadüf değildir. İşletmeler kar elde etmek için üretkenlik pahasına bile olsa hiyerarşik kontroller uygular (Bowles ve Gintis, 2011: 79). Eğitimin özelleştirilmesi vakasında, müfredatın, pedagojik yaklaşımların ve okul modellerinin standartlaştırılması ve homojenleştirilmesi, ‘ölçek ekonomileri’ aracılığıyla ve okulun en pahalı unsuru olan öğretmen emeğini otomatikleştirerek ve yerinden ederek kâr olanaklarını en üst düzeye çıkarmayı amaçlar. Bilginin standartlaştırılmasına ve homojenleştirilmesine yönelik bu eğilim, Edison Learning gibi kâr amacı güden eğitim yönetimi kuruluşlarında özellikle yaygın olsa da -kitlesel olarak üretilen müfredatı kullanarak paradan tasarruf sağlama- bu durum yapay zekâ ile devam etmektedir. Örneğin, ‘kişiselleştirilmiş öğrenme’ dilinin benimsenmesine rağmen, uyarlanabilir öğrenme şirketleri homojen müfredat ve sunum hızına göre otomatik olarak ayarlanan homojen düzenli sınavları kullanır. Uyarlanabilir öğrenme, öğrenmeyi, öğrencilerin öznel deneyimleri ve öğrenme deneyimine getirdikleri belirli kültürel bilgiler bağlamından koparır. Benzer şekilde, biyometrik pedagoji cihazları standartlaştırılmış bir ders sunumunun etkisini ölçmeyi amaçlar. Özelleştirme aynı zamanda kamu kurumlarının özel sektör amaçları için kullanılmalarını da kapsar ve devlet okullarının harici özel kullanımlarının, doğrudan kamu çıkarına hizmet edebilecek diğer kullanımlara göre devlet okulları için öncelikli olmasını sağlayan şirket yönetim modellerini dayatır. Bunun çarpıcı bir örneği, düşük

Yapay zekâ eğitimi, gençleri kullanıcı, kullanıcı grubu ve kurum hakkında muazzam miktarda veri oluşturmak için uygulamaları kullanarak çalıştırır. Gençlerin ürettiği tüm bu verilerin ticari bir değeri vardır ve bu veri, veri üreticisine herhangi bir bedel ödemedi dijital teknoloji şirketi tarafından çekilir.

ücretli, düşük vasıflı işçiler için temel beceriler ve disiplin ajandasının, bilgiyi sosyal ajandanın ve öz-yönetim enstrümanlarının bir biçimi olarak ele alan entelektüel ve toplumsal bağlamlı biçimleri yerine, işçi sınıfı ve yoksul toplulukların okullarına empoze edilmesidir. Şirket kültürünün ideolojileri, Mark Zuckerberg’in ve Summit CEO’su Dianne

Tavener’in Summit’i tanımlamasından daha belirgin olamaz: Bir masanın etrafında dizüstü bilgisayarlarında çalışan öğrencileri göklere çıkarırlar: Zuckerberg’e göre, bu “gelecek gibi hissettirmekte – bir start-up gibi hissettirmektedir.” ve Tavener, “Bir okuldan çok Google veya Facebook’a benzemektedir” (Singer, 2017: A1). Bu arada, Summit’in en yaygın olarak uygulandığı Providence, Rhode Island gibi yerlerde John Hopkins Üniversitesi araştırmacıları tarafından bölge hakkında yapılan harici bir değerlendirmeye göre bu teknoloji, aşırı ekrana odaklı eğitime kızan ve “neredeyse evrensel olarak bundan hoşlanmayan” öğretmenlere, yöneticilere ve öğrencilere pek de “bir başlangıç” ve “gelecek” gibi gelmiyor, sıkılmış ve tükenmiş hissettiriyor (Kronk, 2019). Ayrıca öğrencilerin sınavları tahmin etmek için derslere göz attıklarını ve bu teknolojinin toplu ve bireysel dersleri baltaladığını da bulmuşlardır (ibid.). Öğrencilerin onların faaliyetlerinden öğrendiklerini belirlemek zor olsa da yine de zorunlu devamlarında ticari açıdan değerli veriler üretmeye devam etmektedirler.

Saltman’ın (2017: 1-17) tanımladığı neoliberal çağın baskıcı ve son derece

anti-demokratik eğilimleri, sanayi dönemi sermaye birikiminin toplumsal ve kültürel koşullarını yeniden üretmede kamu eğitiminin dahil edilmesi biçiminden önemli bir kopuşu işaret etmektedir. Bowles ve Gintis'in (2011) ayrıntılı olarak anlattığı gibi, sanayi ekonomisinde, devlet okulları büyük ölçüde öğrencilere işçi veya yönetici olarak ekonomide öngörülen yerlerini almaları için sınıf temelli bilgi, beceri ve eğilimler öğretmekteydi. Öğrenciler sadece becerileri ve nasıl çalışılacağını (*know-how*) değil, aynı zamanda yeterince uysal ve itaatkâr işçiler veya işbirlikçi ve otoriter liderler olmaları için ideolojileri ve sosyal ilişkileri de öğrenmekteydiler. Sanayi dönemi toplumsal ve kültürel yeniden üretimi, işçi emeğinin sahipleri için karlı olması için gerekli koşulların yaratılmasına yönelik uzun vadeli bir yatırımı temsil etmiştir. Bu koşullar, işçilerin zaman ve emek yoğun bir şekilde öğrenilmiş öz düzenlemesini içermekteydi. Neo-liberal dönemde, üretimin offshore yapılması (bir şirketin maliyetleri azaltmak amacıyla üretimin bazı aşamalarını ülke dışında gerçekleştirmesi, ç.n.), sanayisizleşme, sanayi ekonomisinden finans ve hizmet ekonomisine geçiş ve sermaye ile emek arasındaki büyük pazarlığın sona ermesi, toplumsal ve kültürel yeniden üretimin gözden geçirilmesine yol açmıştır. Post-Fordist neoliberal dönemde toplumsal ve kültürel yeniden üretim, disiplin gücüne- yani öğrenilmiş öz düzenlemeye-giderek daha az ve bedenlerin doğrudan kontrolüne giderek daha fazla dayanmaktadır. Post-endüstriyel neoliberal ekonomideki kârlar, öznelere sömürülebilir iş için bilgi ve eğilimlerle donatılmasına yönelik uzun vadeli yatırımlara daha az bağımlıdır. Giderek artan bir şekilde, beden ve beden faaliyetinin kendisi, sözleşme kârlarına olanak tanıyan bir meta

haline gelmektedir. Kâr amacı güden hâpishanelerden kâr amacı güden okullara kadar, bedenlerin kontrolü sermaye birikimi için kârlı bir araç haline gelmektedir. Bu bağlamda, kişisel ve toplumsal kontrolün zaman ve emek yoğun biçimleri yerini doğrudan zorlayıcı teknolojilere bırakır. Psikolojik terapi süreci yerini davranış kontrol hapına bırakır. Rehabilit edici cezaevi yerini, kâr amacı güden cezaevlerinde depolamaya bırakır. İş için okul yerini, parça başı iş anlaşması/ sözleşme (*contracting*) için okula bırakır.

Biyometri, uyarlanabilir öğrenme ve SIB'ler aracılığıyla beden üzerinde yapılan ölçüm ve kontrol ile ilgili yeniliklerin bir kısmı, öğrencilerin vücutlarının veri üretim motorları olarak kullanılmasıdır. Sadowski'nin (2019: 2) işaret ettiği gibi, veri sermayedir ve dijital teknoloji üreticileri, büyük veri uygulamaları aracılığıyla gelecekteki potansiyel kullanım için mümkün olduğunca fazla veriyi yakalamayı amaçlamaktadır. Ders kitaplarındaki reklamlar gibi uzun süredir devam eden okul ticarileşmesi, ömür boyu sadık tüketiciler yaratmayı umut eden şirketlerin mesajlarına ve etkilerine özellikle duyarlı olan bir tutsak izleyici kitlesi olarak öğrencilerden faydalanmayı amaçlar. Yapay zekâ eğitim platformları, kitle iletişim teorisini Dallas Smythe'nin (1981) reklam odaklı yayın televizyonu ile ilgili olarak tanımladığı şeye daha benzer şekilde çalışır. Smythe (ibid.: 22-51), televizyon reklamlarının izleyiciyi ürünleri öğrenme ve sermayenin yeniden üretimine katkıda bulunan sosyal ilişkileri öğrenme gibi karşılıksız eğitici emeği yapmaya zorladığını açıklamıştır. Yapay zekâ eğitimi, gençleri kullanıcı, kullanıcı grubu ve kurum hakkında muazzam miktarda veri oluşturmak için uygulamaları kullanarak

çalıştırır. Gençlerin ürettiği tüm bu verilerin ticari bir değeri vardır ve bu veri, veri üreticisine herhangi bir bedel ödmeden dijital teknoloji şirketi tarafından çekilir. Verilerin mülkiyetine ve kontrolüne yönelik demokratik bir yaklaşım, veri üreticilerin ürettikleri veriler üzerindeki mülkiyet haklarını elinde tutmalarında ve bu faaliyetten kaynaklanan herhangi bir mali faydayı bireysel veya kolektif olarak elde etmelerinde ısrar eder. Veriye daha derin bir demokratik yaklaşım, veri kavramının kendisinin eğitsel olarak sorunlu olduğunu kabul etmek olacaktır. Çünkü bu, veriyi oluşturan değerler, varsayımlar ve ideolojileri reddettiği gibi, aynı zamanda verinin anlamını yorumlayan kişinin değerlerini, varsayımlarını ve ideolojilerini de reddeder.

Sadowski (2019: 2), verilerin “madencilik” yapılmadığına”/çıkarılmadığına, bunun yerine üretildiğine işaret etmektedir. Veri, teknolojiyi kullanan insanlar tarafından yaratılan ve değer kazanan dünyanın kayıt altına alınmış bir soyutlamasıdır. Sadowski’nin (2019) gözlemlediği gibi veriler finansal sermayeye benzer hale gelmiştir ve kendisi de bir sermaye biçimidir. Şirketler, daha sonra kar için bununla ne yapacaklarını bulmak için önce veri toplamaktadırlar. Bu durumun endişe verici olan tarafı, veri toplama sürecindeki değerlerin ve varsayımların sorgulanmamasıdır. Veri toplama algoritmalarının tasarımında yatan değerler, varsayımlar ve ideolojiler, bu algoritmaların ürettiği veriden ayrılmış durumdadır. Çoğu kullanıcı, yapay zekâ eğitim platformunu yapıbozuma uğratmak (*deconstruct*) ve ürettikleri verileri daha geniş ekonomik, politik ve kültürel sistemler, yapılar ve güçler bağlamında yeniden ele almak için gerekli olan kültürel teori bir tarafa, teknik kodlama becerisinden de yoksundur.

Sadowski’nin (ibid.) ifadesi, yapay zekâ eğitiminin bilginin kültürel politikasıyla ilgili olarak en önemli ancak büyük ölçüde açıklanamayan yönlerinden birine değinmektedir. Yapay zekâ teknolojisinin sosyal kullanımları hakkındaki çok sayıda eleştiri, yapay zekanın önyargıları ve taraf tutmayı çoğalttığını öne sürmektedir. Böyle bir tanımlama, adaletsizliğin yeniden üretilmesi konusunda doğru olsa da yanlış bir şekilde potansiyel olarak tarafsız, yansız ve nesnel bir veri üretim süreci önermektedir. Hem Virginia Eubanks’ın Eşitsizliği Otomatikleştirme (*Automating Inequality*) (2017) hem de Cathy O’Neil’in Matematik Tahribatının Silahları (*Weapons of Math Destruction*) (2016) adlı kitapları bu noktayı vurgulamaktadır. Örneğin, Eubanks (2017), uzun süredir devam eden ırkçı ve sınıfsal önyargıların, yapay zekâ teknolojilerine nasıl entegre edildiğini, profillendirilmiş alıcıların gözetlendiğini, takip edildiğini ve sosyal yardımların otomatik olarak kesildiğini detaylandırır. Eubanks (ibid.) ve O’Neil (2016) teknolojinin bunu yaptığı konusunda haklı olsalar da sanki teknoloji, çekişmeli kültürel anlamlar, değerler ve ideolojilerin dışında olabilirmiş gibi teknolojinin tarafsız ve yansız bir şekilde kullanılabileceği yanlış varsayımında bulunmaktadırlar. Buradaki hata, kültürel ve politik olarak nötr standart sınavlara ulaşmak için önyargının standart sınavlardan kökünden kazınabileceği yanlış varsayımına benzemektedir. Verilerin, gerçekliğin derinlemesine motive edilmiş temsilleri olarak anlaşılması gerekmektedir. Stuart Hall’un (1997) işaret ettiği gibi, temsiller hiçbir zaman yalnızca gerçekliğin yansımaları veya yalnızca yazara ait amacın bir işlevi olarak görülemez. Temsiller gerçekliği üretirler ve bunların üretimi, dolaşımı, ekonomisi, öznellik üretme eğilimleri ve yorumları, iktidar

ilişkileriyle derinden bağlantılıdır (ibid.: 15-63). Bilgiyi çerçeveleme ve yorumlama eylemleri, çerçeveleme ve yorumlamayı yapanın maddi ve sembolik çıkarlarına ve sosyal konumu tarafından şekillendirilen önceki değerlerine varsayımlarına ve ideolojilerine bağlıdır. Veri üretimi, kültürel üreticilerin oluşturdukları

anamlardan, bu anlamların mevcut daha geniş kamu tartışmalarını nasıl doğruladığı veya sorguladığı ve bu temsillerin anlamının tüketenler için nasıl özne konumları yarattığından sorumlu olduğu bir anlamlandırma pratiği olarak ve temsil siyasetinin bir parçası olarak anlaşılmalıdır. Hall'un (ibid.) kavrayışının aksine, yukarıda tartıştığım hem standart sınavlar hem de yapay zeka eğitim uygulamaları, eğitime yönelik antidemokratik yaklaşımların uzun bir geçmişine sahip olan pozitivizm ideolojisine dayanmaktadır (Giroux, 2011: 19-47; Saltman, 2020: 73-91).

Bilginin 'veri' (üretim koşullarından bağımsız bir tür büyülü ürün) olarak çerçevelenmesi, uzun süredir devam eden pozitivist öğretme ve öğrenme yaklaşımını sürdürmektedir. Pozitivizm ideolojisi, sermayenin toplumsal ve kültürel yeniden üretimine okullaşmanın dahil olma biçimlerine ilişkin hem endüstriyel hem de neoliberal eğilimlerde merkezi bir rol oynamıştır. Pozitivizm, bilgiyi bir gerçekler (facts) koleksiyonu olarak ele alır ve hakikat (truth) iddialarını şekillendiren teorik varsayımları reddeder (Adorno, 2000: 75). Endüstriyel ekonomide, pozitivizm ideolojisi, kamu yararı ve hümanizm için liberal değerler kisvesi altında, okulun iş için bilgi, beceri, yatkınlık ve ideolojiler

***Yapay zekâ eğitimi
iyi kullanmak, teknolojinin
kullanımına ve amacına
rehberlik eden etik ve politik
normlar hakkında açık olmayı
ve verilerin çerçevelenmesinde
ve kullanımında etkin olan
değerleri, politikaları, çıkarları
ve ideolojileri gizleyen yarı
bilimsel tanımlama modunu
reddetmeyi gerektirir.***

öğrettiği kapitalizmin 'gizli müfredatını' teşvik etmiştir (Giroux, 1983: 58-9). Tarafsız, çıkar gözetmeyen, nesnel ve evrensel olarak değerli olduğu iddia edilen sınavlar ve notlar, profesyonel sınıf (*Professional-class*) öğrencilerinin sınıf temelli ve kültürel bilgilerini ödüllendirirken işçi sınıfından ve baskın olmayan öğrencilerinkileri

cezalandırmaya dahil edilmiştir. Pozitivizm, öğretme ve öğrenme sürecini politik olmaktan çıkararak, okul kültürünü demokrasiden arındırmada önemli bir rol oynamıştır. Pozitivizm, bilgi ve iktidar arasındaki ilişkileri gizler ve çıkar gözetmeyen tarafsızlık kisvesi aracılığıyla, ezilen insanların bilgisini, zevklerini ve eğilimlerini cezalandırırken, yönetici grup ve sınıfların bilgisini, değerlerini, eğilimlerini ve kültürel sermayesini dayatır. Pozitivizm, gerçeği atomlara ayrılmış gerçeklerin bir toplamı olarak sunar, bilgiyi sosyal dünyadan kopuk olarak sunar ve özneyi bağlamından koparılmış olgunun atomik bir tüketicisi olarak sunar. Pozitivizme zıt olarak, demokratik eğitim, bilginin daha geniş güç ve siyaset sorunlarıyla ilişkili olarak kavrandığı; hakikat iddialarının daha geniş toplumsal uzlaşmazlıklarla ilişkili olarak anlaşıldığı; bilgi ve öğrenmenin toplumsal olarak oluşturulan sosyal ürünler olarak kavrandığı bir eğitim kültürünü besler.

Sonuç

1980'lerden günümüze kadar, eğitimin erken dönem neoliberal yeniden yapılanmasından başlayarak, eğitim özelleştirmesi birkaç temel unsura sahip olmuştur ve bu unsurlar, dijital özelleştirmenin ortaya çıkışında ve özellikle

AI eğitimin tezahürlerinde devam etmektedir: (1) öğretmen maaşlarını baskı altına alarak ve bu serveti yatırımcılara aktararak servet biriktirmek için özelleştirme; (2) özelleştirmenin okullar, müfredat ve pedagoji üzerindeki siyasi kontrolü öğretmenlerden, öğrencilerden, velilerden ve topluluklardan yatırımcılara ve mal sahiplerine geçirmesiyle sağlanan, demokrasiden uzaklaştırıcı kayma; (3) özelleştirmenin standartlaştırma, bilginin homojenleştirilmesi ve aktarıcı, otoriter pedagoji modelleri ile eşleşmesi; (4) halkı yağmalamak ve bedenleri metalaştırmak için toplumsal ve kültürel yeniden üretimdeki baskıcı değişim; ve (5) özelleştirmenin, kültürel politikanın- yani demokratik kültür anlayışlarının- pozitivist reddiyle eşleşmesi.

Yapay zekâ eğitiminin kullanımlarındaki baskın ve anti-demokratik eğilimlere rağmen, yapay zekâ teknolojisinin kullanımlarında demokratik ve ilerici olasılıklar vardır. Örneğin, 2019'da New York'ta düzenlenen Whitney Bienali'nde Forensic Architecture (2019) tarafından yapılan Triple-Chaser adlı bir video sanat enstalasyonu sergilendi. Bu enstalasyon, Safariland tarafından üretilen ve dünya genelinde halkın kamusal muhalefet ve protesto eylemlerinde göstericilere karşı kullanılan gaz bombası kovanlarını bilgisayarlara tanımayı öğretmek için tasarlanmış bir yapay zekâ projesi hakkındaydı. Sanat enstalasyonunun halk pedagojisi, izleyicilere silah üreticisinin kâr amacı güden faaliyetleri hakkında bilgi vermekte ve hükümetlerin sivil halka yönelik şiddet içeren saldırılarındaki rolünü öğretir. Sergi, sanatçıların bilgisayarlara göz yaşartıcı gaz kovanlarını tanımayı nasıl öğrettiğini, dünya genelinden insanları kovanların bilgisayar tarafından tanınması için görüntüleri sunmaya nasıl teşvik

ettiklerini ve ayrıca polis ve asker tarafından gerçekleştirilen saldırıların video görüntülerini gösterir. Teknoloji, sanatçıların devlet ve şirketler arasındaki ilişkileri aydınlatmasını sağlarken, gizli meta zincirinin, Meksika'daki sivillere göz yaşartıcı gaz atan ABD sınır görevlileri de dahil olmak üzere, ulus devletlerin nüfusları terörize etme yollarını ifşa etmek için nasıl yeniden inşa edilebileceğini göstermiştir. Triple-Chaser, bu nesnelerin (göz yaşartıcı gaz kutuları) tarihine, sosyal konumuna ve ilgili taraflarca şiddet kullanımına yeni anlamlar katan veriler üretilmek için yapay zekâyı kullanmaktadır. İnceleme, Safariland'ın sahibi Warren Kanders'ın Gazze'deki Filistinlilere gerçek mermi atan İsrail Savunma Kuvvetleri tarafından kullanılan Sierra Bullets'teki mali rolünü ortaya çıkaracak şekilde genişletilmiştir. Sergi ayrıca, Warren Kanders'ın Whitney Müzesi'nin yönetim kurulu başkan yardımcısı olduğunu ortaya çıkararak konuyla ilgili olarak kendi konumunu vurgulamıştır.

Forensic Architecture'ın Triple-Chaser projesi, Bu Yeri Sömürgecilikten Çıkar (*Decolonize This Place*) da dahil olmak üzere küresel adalet için geniş bir toplumsal hareketin parçası olan çok sayıda aktivist örgütün çalışmaları üzerine inşa edilmiştir. Kanders, Temmuz 2019'da toplumsal hareketin ve sanat sergisinin sonucu olarak Whitney Müzesi yönetim kurulundan istifa etti. Proje, kültürel üreticiler ve aktivistler arasında ekonomik ve siyasi seçkinleri güç istismarlarından sorumlu tutulmasına yönelik daha geniş bir çabanın parçası olarak yapay zekâ teknolojisinin kullanımının demokratik eğitici potansiyelini göstermektedir. Bu öğrencilerin öğrenme, bilgi, benlik, toplum ve gücün işleyişi arasındaki ilişkileri kavramalarını sağlamak için

teknolojiyi kullanma olasılıkları sunmaktır. Eleştirel pedagoji, bu tür projelerin vazgeçilmez bir unsurudur. Bu, öğrencilerin daha geniş toplumsal uzlaşmazlıklar bağlamında hakikat iddialarını kavrayarak kullandıkları teknolojiyi teorikleştirmelerine ve bu çelişkilerin nasıl subjektif olarak deneyimlendiklerini anlamalarına olanak tanır (Saltman, 2017, 2018). Adalet ve demokrasi değerlerine uygun şekillerde kullanılan yapay zekâ eğitimi, kullanıcıların bilgiyi politik olarak kavramasına izin veren temsili politikayla bir ilişki gerektirir. Yapay zekâ eğitimi iyi kullanmak, teknolojinin kullanımına ve amacına rehberlik eden etik ve politik normlar hakkında açık olmayı ve verilerin çerçevelenmesinde ve kullanımında etkin olan değerleri, politikaları, çıkarları ve ideolojileri gizleyen yarı bilimsel tanımlama modunu reddetmeyi gerektirir. Teknolojiden, kamusal sorunlara müdahale etmek, baskıcı güce meydan okumak ve demokratik toplumsal ilişkileri geliştirmek için kolektif bir öznellik aracı olmak yoluyla, toplumsal yorumlamaya yardımcı olmak üzere demokratik eğitim projelerinde yararlanılabilir. Bununla birlikte, yapay zekâ eğitimi bir kültürel üretim biçimi ve temsili politika olarak yeterince kavramadan, yapay zekâ eğitimi, devlet okullarını kendisinden önce gelen eğitim reformlarının anti-entelektüel ve anti-demokratik eğilimlerini yalnızca kötüleştirerek pahalı teknolojiye bağımlı hale getirerek, kamu sektörü vurgunculuğunun en yeni cisimleşmesi olarak devam edecektir.

Referanslar

- Adorno, T.W. (2000) *Introduction to Sociology*. Ed. Gödde, C. Trans. Jephcott, E. Stanford, CA: Stanford University Press
- Boninger, F., Molnar, A. and Saldaña, C.M. (2019) *Personalized Learning and the Digital Privatization of Curriculum and Teaching*. Boulder, CO: National Education Policy Center. Online. <https://tinyurl.com/r2ul3zp> (accessed 31 March 2020).
- Bourdieu, P. (1986) 'The forms of capital'. In Richardson, J.G. (ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT: Greenwood Press, 241–58.
- Bowles, S. and Gintis, H. (2011) *Schooling in Capitalist America: Educational reform and the contradictions of economic life*. Chicago: Haymarket Books.
- Eubanks, V. (2017) *Automating Inequality: How high-tech tools profile, police, and punish the poor*. New York: St Martin's Press.
- Forensic Architecture (2019) *Triple-Chaser*. Online. <https://tinyurl.com/wj2lvmv> (accessed 1 April 2020).
- Giroux, H.A. (1983) *Theory and Resistance in Education: A pedagogy for the opposition*. South Hadley, MA: Bergin and Garvey
- Giroux, H.A. (2011) *On Critical Pedagogy*. New York: Continuum.
- Hall, S. (ed.) (1997) *Representation: Cultural representations and signifying practices*. London: SAGE Publications.
- Kronk, H. (2019) 'Johns Hopkins researchers found "significant problems" with Summit Learning use in Providence schools'. *e-Learning Inside News*, 1 July. Online. <https://tinyurl.com/rgugf3j> (accessed 1 April 2020).
- Manolev, J., Sullivan, A. and Slee, R. (2019) 'The datafication of discipline: ClassDojo, surveillance and a performative classroom culture'. *Learning, Media and Technology*, 44 (1), 36–51. <https://doi.org/10.1080/17439884.2018.1558237>.
- Means, A.J. (2018) *Learning to Save the Future: Rethinking education and work in an era of digital capitalism*. New York: Routledge.
- NSTC (National Science and Technology Council) Committee on Technology (2016) *Preparing for the Future of Artificial Intelligence*. Washington, DC: National Science and Technology Council. Online. <https://tinyurl.com/h4ekpt2> (accessed 1 April 2020).

- O'Neil, C. (2016) *Weapons of Math Destruction: How big data increases inequality and threatens democracy*. New York: Crown.
- Pane, J.F. (2018) *Strategies for Implementing Personalized Learning while Evidence and Resources Are Underdeveloped*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.
- Roberts-Mahoney, H., Means, A.J. and Garrison, M.J. (2016) 'Netfixing human capital development: Personalized learning technology and the corporatization of K-12 education'. *Journal of Education Policy*, 31 (4), 405–20. <https://doi.org/10.1080/02680939.2015.1132774>.
- Sadowski, J. (2019) 'When data is capital: Datafication, accumulation, and extraction'. *Big Data and Society*, January–June, 1–12. Online. <https://tinyurl.com/trbgamb> (accessed 31 March 2020). <https://doi.org/10.1177/2053951718820549>.
- Saltman, K.J. (2010) *The Gift of Education: Public education and venture philanthropy*. New York: Palgrave Macmillan.
- Saltman, K.J. (2017) *Scripted Bodies: Corporate power, smart technologies, and the undoing of public education*. New York: Routledge.
- Saltman, K.J. (2018) *The Swindle of Innovative Educational Finance*. Minneapolis: University of Minnesota Press. <https://doi.org/10.5749/9781452962047>.
- Saltman, K.J. (2020) 'Antitheory, positivism, and critical pedagogy'. In Di Leo, J.R. (ed.) *What's Wrong with Antitheory?* London: Bloomsbury Academic, 73–91.
- Selwyn, N. (2019) *Should Robots Replace Teachers? AI and the future of education*. Cambridge: Polity Press.
- Singer, N. (2017) 'The Silicon Valley billionaires remaking America's schools'. *New York Times*, 6 June. Online. <https://tinyurl.com/y9hyjygw> (accessed 31 March 2020).
- Smythe, D.W. (1981) 'On the audience commodity and its work'. In Smythe, D.W. *Dependency Road: Communications, capitalism, consciousness, and Canada*. Norwood, NJ: Ablex, 22–51.
- Williamson, B. and Piattoeva, N. (2019) 'Objectivity as standardization in data-scientific education policy, technology and governance'. *Learning, Media and Technology*, 44 (1), 64–76. <https://doi.org/10.1080/17439884.2018.1556215>.
- Williamson, B., Pykett, J. and Nemorin, S. (2018) 'Biosocial spaces and neurocomputational governance: Brain-based and brain-targeted technologies in education'. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 39 (2), 258–75. <https://doi.org/10.1080/01596306.2018.1394421>.
- Wrench in the Gears (2019) '3rd grade reading guarantees: Impact investors build system to terrorize eight year olds'. Wrench in the Gears, 27 February. Online. <https://tinyurl.com/yxfs85vz> (accessed 31 March 2020).
- Žižek, S. (2018) *Like a Thief in Broad Daylight: Power in the era of post-human capitalism*. London: Allen Lane.
- Zuboff, S. (2019) *The Age of Surveillance Capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. New York: Public Affairs.

Bir Sermaye Hareketi Olarak AKP, İnşaat ve Deprem*

Işıkhan Güler¹ - Gökhan Marım²

*Tüm kentleri güvenli barınaklara
dönüştürebiliriz, bunu yapacak
bilgimiz de tecniğimiz de
tecrübemiz de mevcut. Olanak ve
devrimci potansiyel oturduğumuz
güvensiz evdir, her yağışta
taşan dere yatağıdır, her yaz
yanan ormanlarımızdır. Artık
mevcut sistemin bu felaketlere
dönüşen doğa olaylarına çözüm
üretmediği ortadadır.*

Her ne kadar İslamcı sermaye AKP ile 2002 yılında iktidar olsa da geçmiş 1980 darbesi ve öncesine dayanıyor. İslamcılığın serbest piyasa ekonomisi ile entegrasyonu ve iktidar oluşu ile sınıfsal olarak yeni İslamcı burjuvazinin varoluşu ise AKP iktidarı ile perçinleniyor. 1990 yılında kurulan MÜSİAD Kurucu Başkanı Erol Yazar “Ben buna yeni değil asli [burjuvazi] diyorum” diyor ve Türkiye’nin gerçek burjuva sınıfı olduklarını vurguluyor. TUSİAD’ı geçmiş, MÜSİAD’I gelecek olarak tanımlıyor.

¹ Dr. inşaat müh., ODTÜ (Yükseklisans ve doktora dersi öğretim üyesi).

² İnşaat müh.

*Makale, (<https://sendika.org/2023/05/bir-sermaye-hareketi-akpnin-insaati-ve-deprem-685327/#more>) sitesinde online olarak yayınlanmıştır.

1970'ler Türkiye'sinde İslamcılık, dışarıya karşı Batı'nın ekonomik tahakkümüne karşı duran bir yaklaşım sergilerken adalet ve eşitliğe dayalı dini bir düzeni savunan bir imaj çiziyordu. 1980 darbesiyle birlikte devlet açısından İslamcılık, iktidarın sürekliliğini sağlamak için kontrolden çıkan İslamcı eğilimleri merkeze çekme, işçi sınıfı hareketini ve sosyalist faaliyetleri zayıflatma ve düzeni yeniden tesis etmenin bir aracıydı. Aynı zamanda emekçiyi politik-toplumsal-sınıfsal olarak pasifize eden bir emek yönetimi idi. Söz konusu öğreti; bilime, teknolojiye olan ilgi ve Batılı güçlerle siyasi-askeri ittifak kurmak gibi Batılılaşma imgelerini koruyarak, cuntanın güvenlikçi erklerini tayin etmek için resmi laik rejimle İslam'ı asli bileşen olarak bünyesinde muhafaza eden Türk milliyetçiliğini birbirine bağlama arayışıydı.

Her dönem devlet himayesinde, devlet eliyle, devletin gölgesinde gelişen İslami hareketler AKP döneminde sermaye hareketine dönüşecek, "Adil Ekonomik Düzen" yerine serbest piyasanın İslami yorumuna geçişi sağlanacaktı. Kendilerine tarikatlarda, cemaatlerde, siyasi partilerde yer bulan İslamcı kesimler serbest piyasa koşullarına hızlı bir şekilde adapte olmuş ve kapitalist toplum yasaları ile İslami yasayış biçimlerini bir araya getirmişlerdi. Yeşil sermaye oluşumu, İslamcı kesimler ile piyasa etkileşimi ile bir arada böyle şekillenmişti. Yeşil sermaye kademeli şekilde İslamcı çevreleri kuşatmıştı. İslamcı kesimlerin sermayeye olan ilgisi de unutmamak gerekir tabii ki. İslamcı çevrelerin sosyal sermayesi iş alanlarının hizmetine sunulmuştu.

Tarikat sosyal ağları ya da İslami referansla iş ilişkisi kurulması ekonomik olarak işverenlere avantaj sağlamış, "Anadolu Kaplanları"nı öne çıkarmıştı. Aslında bu durum Türkiye kapitalizminin de aradığı taze kandı.

Soğuk Savaş ertesinde ABD'de ortaya çıkan "iş ve işyeri etiği" (business ethics) hareketi, ekonomik ilişkilerin ahlaklaştırılması yaklaşımıyla ilişkili olarak girişimci "erdemlerini" yüceltiyordu. İş ve işyeri etiği çalışanın işine yabancılaşmasını önleyen, hakkını hukukunu da esneten iyi bir anahtar niteliğindediydi. Bu hareket kurumsal yerleşmiş sermaye karşısında İslami sermayeye avantaj sağladı. Bu sayede işçinin haklarıyla daha az uğraşan fakat İslami referanslı sosyal sermayesi ile de yeni iş bulma konusunda avantajlı olan bu kesim AKP iktidarı ile atak yapmış oldu. AKP ile merkezi iktidarı ele geçirilmiş tüm İslamcı fraksiyonların ortak temsilciliğini bir süre AKP kendinde topladı. Bu süreç yerel yönetimlerin ele geçirilmesinde de önemli rol oynadı.

Sanayi, ticaret, inşaat, enerji sektörleri gibi alanlarda elde edilen artı değerlerin bir kısmı da yardım kuruluşlarına aktararak tarikatlar üzerinden yoksul kesimlerle de ilişki olanağı ortaya çıkıyordu. Sağlık, eğitim, barınma gibi temel hakları ellerinden alınan ve yoksullaştırılan kesimlerin sisteme entegrasyonu ve politik desteğini almak açısından, İslami sermayenin elde ettiği karın belirli bir kısmını aktarması, politik ve sosyal olarak kendilerine yakın tarikat ve partiye eklemelenmeleri kolaylaşmıştı. İslami hareketlerin sosyal sermayesi maddi sermayeye dönüşmeye başlamıştı.

Ana sermaye TÜSİAD'a karşı olan İslami seçkinler, kamucu ekonomi anlayışını terk edip liberalizme doğru evrilirken bu ideolojik kaymanın, Türkiye'de yaşanan askeri darbenin ardından kapitalist mantığın ve dolayısıyla da liberal burjuva ahlakının, adeta kayıtsız şartsız egemenlik kurmasının bir sonucu olduğu gözlemleniyor. Bu iç içe geçiş ayrıca İslami sermayeyi ekonomide fevkalade kârlı hale getiren yeni olanakları yaratan Turgut Özal yönetiminde olmuştur.

Özal döneminin en önemli özelliği, Cumhuriyet tarihinde ilk defa burjuva ideolojisinin ekonomik ve toplumsal yaşam üzerinde egemenlik kurmuş olmasıydı. Bu egemenliğe; liberalizmi, özelleştirmeyi, bürokrasinin tasfiyesini, popüler kültürü ve tüketimciliği yücelten pragmatik yeni bir retorik eşlik etti. Piyasa hakimiyeti kuruldukça Özal'la kişisel tanışıklık özel sektörde servet dağılımının belirleyici unsuru olmaya başladı.

1925 Anayasası ile laik Cumhuriyet reformları sonrasında bugünkü kadar açıktan olmasa da toplumun kılcallarında faaliyetlerini sürdüren cemaat ve tarikatlar, Özal iktidarında defacto toplumsal bir meşruiyet kazandı.

Böylelikle, 1980'lerden sonra İslam diniyle kurulan ilişki modern sivil örgütlerde şekilleniyordu. Tarikatların önünün açılması ve 1980 darbesi sonrası solun önünü kesmek için önceden de olduğu gibi devlet eliyle yapılanması, İslami kesimlere birçok kapıyı açıyordu. 1990'lı yıllarda da yoksullara yardım etme amacıyla İslami referanslı birçok dayanışma ve hayır örgütü kuruldu. Tekelci sermayenin ve devletin eteklerine tutunarak büyüyen İslamcı burjuvazi bu kurumları yoksul halk kesimlerini ehlileştirmek ve kendine bağlamak için araçsallaştıracaktı.

Tarihe 24 Ocak kararları (1980) olarak geçen, Özal'ın hazırladığı kararlar şu şekildeydi: İhracat yoluyla kalkınma, ekonomik kaynakların piyasa gereksinimlerine göre tahsisi ve kamuya ait teşebbüslerin özelleştirilmesi. Neoliberal politikalara tam gaz hız verilmişti. 1980-1990 yıllarının rekabet ortamında, her ne kadar arkasına devlet teşvikini alan ve finansal kaynaklara erişim olanağı bulan büyük şirketler karşısında dezavantajlı bir konuma düşen birçok KOBİ iflas etse de İslami çevrelerin sosyal sermayesinde olan KOBİ'ler sonraki dönemlerde önemli atılımlar yaptı. Enformel yönetim süreçlerine sahip olmaları ve işçilerle iş-

verenler arasında akrabalık gibi bağların bulunması nedeniyle esnek, yumuşak bir yapıya sahiptiler; bu da rakiplerine önemli avantaj sağlamalarına sebep olacaktı. İslami sermayenin ana temsilcisi KOBİ'ler, tarikat ve cemaat yakınları ve bu gibi İslami yapılanmalar üzerinden şekillenen sosyal sermaye ilişkisi ağını oluşturmaktaydı. Genellikle başka şirketlerle ve yerel düzeyde toplumsal kurumlarla aralarında yatay işbirliği ağları vardı. Bu yapı da onların katı, hiyerarşik ve karmaşık bir iç yapıya sahip olan büyük şirketlere nazaran piyasaya daha kolay uyum sağlamalarına yol açmıştı. Tarikat ve cemaat ağlarının da yardımıyla en önemli avantajları ucuz ve güvencesiz emek kullanmalarıydı.

Avrupa Yatırım Bankası 1965 yılından beri Türkiye'de ekonomik kalkınma projelerini desteklemekteydi. Türkiye ekonomisine aktarılan kredilerin yüzde 32'si uzun vadeli borç biçiminde KOBİ'lere tahsis edilmişti.

İslami sermayenin kredi gibi ihtiyaçlarını karşılayacak ilk iki İslami banka, Al Baraka Türk ve Faysal Finans, Suudi sermayesiyle biri Nakşibendi diğeri Nurcu kaynaklarının işbirliğinin ürünü olarak 1985 yılında kurulmuştu. 1989'da kurulan Kuveyt Türk de bir kamu bankası olan Türkiye Vakıflar Bankası ile Kuveyt sermayesi olan Kuwait Finance House işbirliğinin ürünüydü. İslami bankalar ile İslami çevrelerin, KOBİ'lerin banka işleri hallolmuş olacaktı.

Serbest piyasada dışsallaştırılan İslami sermaye, piyasa odaklarını da teminat altına almıştı: Hem ticari ve finansal imkanlar yaratmış, hem de kardeşlik ve dayanışma söylemiyle işverenler ile çalışanlar arasındaki çıkar çatışmalarının yarı resmi biçimde, yani işçilerin örgütlü olarak temsil edilmesinin önüne geçerek dindirilmesini sağlamıştı. Bu sermaye hareketinin bir çatı örgüte ihtiyacı vardı.

MÜSİAD

İslami sermayenin organizasyonunu ve temsiliyetini sağlayan açılıp saçılması ile artık bir ihtiyaç olarak da ortaya çıkan MÜSİAD 1990 yılında kurulmuştur. Tam da dönemin ihtiyaçlarına karşılık veren İslamcı girişimcilerin oluşturduğu dernek, geleceğin önemli bir kurucu unsuru olacaktır. MUSİAD önceleri çatı örgüttü. İslamcı sermayenin içindeki gerilimler ve sınıf içi savaşlar neticesinde fraksiyonlaşarak farklı dernekler kuruldu. TUSKON (Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu) Fethullah Gülen tarikatına yakın ekip tarafından 2005 yılında kuruldu. TÜMSİAD (Türkiye Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği) Menzil tarikatına yakın üyelerden oluşan 2005 yılında kurulmuş bir dernekti. MUSİAD üyeleri ağırlıklı Nakşibendi Tarikatı'na yakın üyelerden oluşmaktaydı.

MÜSİAD kurucu kadrosu, temasa geçtikleri seçkinler olarak Aydın Balak, İsmail Kahraman, Ali Coşkun, Fethullah Gülen, Necmettin Erbakan gibi isimlerini zikretmişti.

Refahyol (Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi'nin oluşturduğu koalisyon hükümeti) döneminde iktidarla olan yakınlaşma derneğe KOBİ'lerin çıkarları adına bir baskı grubu olarak iş görme imkanı kazandırdı. Türkiye tarihinde ilk defa Refahyol hükümeti KOBİ'lere adil davranılmadığını ve bunun milli ekonomiye zarar verdiğini ifade etti.

1995 yılında MÜSİAD üyesi olan 1770 şirketin yüzde 75'i 1980 sonrasında kurulmuştu.

Ortadoğu, Orta Asya ve Güney Asya'daki Müslüman ülkeler arasında kurulacak Pamuk Birliği ya da MÜSİAD'ın "sosyalist, müdahaleci ve fazla kuramsal" gördüğü Adil Düzen programı yerine öngördüğü serbest ve rekabetçi bir piyasa modeline dayanan, devlet müdahalesinin asgariye

indirildiği "Medine Pazarı" projesine Refahyol hükümeti de destek oldu.

İslami kimliğe gönderme yapanlar derneğe 1993-1997 yılları arasında katılmış, mesleki dürtülerle hareket eden grup ise 1999 sonrasında, özellikle de 2000'li yıllarda derneğe üye olmuştur.

"Yüksek teknoloji, yüksek ahlak" sloganını kullanıyordu dernek, "Üye olunca işleriniz büyüyor, olan bitenden haberdar oluyorsunuz" deniliyordu.

MÜSİAD, Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) 28 Şubat 1997'de açıkladığı muhtırayla başlayan sürecin etkilerini yaşıyordu. MGK, Başbakan Necmettin Erbakan'ı ve Refahyol Hükümeti'ni radikal İslamcı grupların laik Cumhuriyet'i tehdit eden irtica faaliyetlerini benimsemek ve desteklemekle suçluyordu. Ancak esnek bir siyasal strateji benimseyen MÜSİAD, aralarında yakınlıklar olmasına rağmen yeniden İslamcılıkla suçlanmak endişesiyle Fazilet Partisi ile hiçbir bağlantı kurmadı.

Devlet eliyle yapılan özelleştirmeler yoluyla yeşil sermayeye geçen en büyük şirketlerden biri ise Kombassan'ın 28 Şubat Muhtırası'nın olduğu 1997 yılında 35 milyon doları aşan bir bedelle PETLAS'ı alması olmuştu. PETLAS, askeri uçak lastiklerinin üretiminde iç pazarı tekeline tutan ve ayrıca aralarında Avrupa ülkelerinin de olduğu altmıştan fazla ülkeye ihracat yapan bir kamu teşebbüsüydü.

1988'de bir ilkokul öğretmeni tarafından kurulan Kombassan, yarısı Avrupa'daki Türk göçmenlerden, diğer yarısı Türkiye'deki kesimlerden oluşan 30 bin hissedara sahip bir holding olarak 1990'larda ciddi bir ekonomik atağa geçmişti.

MÜSİAD'ın yeni başkanı Ali Bayramoğlu, 2000 yılında şirketlere ticari faaliyetlerini "İslami sembollerle süslememeleri" yönünde bir çağrı yaptı. Bayramoğlu ya-

bancı ülkelerde yaşayan Müslümanların birikimlerini toplamaya çalışan holdinglerin İslami söyleme başvurmasına karşı olduğunu ifade ediyor, camilerde nüfuzlu din adamlarının aracılığıyla para toplanmasını da kınıyordu.

Yönetim, derneğin imajını zedelememek için yolsuzluk davaları ve dini kullanarak para toplama gibi faaliyetleri medyaya yansıyan Jet-Pa gibi bazı şirketlerin üyeliklerini sonlandırma kararı almıştı.

Aynı MÜSİAD Avrupa yanlısı politikaları benimser oldu. 2003'ten itibaren de ülkenin "İslami-demokratik" özellikleriyle Avrupa Birliği'ne üyeliğinin birbiriyle bağdaşıklığını savunan yeni bir söylem benimsedi.

Dernek, üniversitelerde ve kamu kurumlarında başörtüsünün yasak olmasını, oruç ya da Cuma namazı gibi dini pratiklere işyerlerinde izin verilmemesini demokratik olmayan tutumlar olarak görüyordu.

2006 yılında Konya'da 16 MÜSİAD üyesi, AB için proje geliştirme konusunda uzmanlaşmış bir danışmanlık şirketi aracılığıyla bu fonlardan yararlanmıştı.

Dernek artık siyasal İslam'ın finans kaynağı olarak görülüyor, reel ekonomi konusunda güvenilir ve uzman bir meslek örgütü olarak algılanıyordu.

Avrupa'ya karşı ılımlı tavırlarıyla küreselleşmeden, en az Batılı mevkidaşları kadar yararlanmak istiyorlardı. Son olarak, "İslami modernleşme-ekonomik kalkınma" olarak adlandırılabilir kültürdenklemini temsil ettiklerini ve böylece ülkelerini geleceğe hazırlamak istediklerini söylüyorlardı.

Öte yandan, IMF ile ilişkiler derneğin AKP iktidarından farklı bir tutum sergilediği bir diğer konuydu. MÜSİAD hiçbir zaman IMF ile müzakerelere sıcak bakmamıştı. Bu katı yaklaşım IMF nezdinde de yankı bulmuştu. İlk defa, 8 Temmuz

2003 tarihinde bir IMF heyeti MÜSİAD'ı ziyaret etti.

MÜSİAD üyeleri birbirlerinin potansiyel ortağı değil, arkadaşları olduklarını söylerler. Ticaret, dostluğun nişanesi olarak görülmez; dostluk tersine ticaretin aracı olarak kabul edilir.

Heyet, taşra şubelerinin başkanları ve yönetim kurulu üyelerinden, kısacası MÜSİAD seçkinlerinden oluşur. Bir üye, "Bakanlar gibi, sanayi odası başkanları, emniyet müdürleri gibi insanlara MÜSİAD kanalıyla ulaştık. Bana göre MÜSİAD bir ayrıcalık" demişti.

MÜSİAD seçkinlerine ve faaliyetlerine medyanın ilgisi, aslında bu çıkar grubunun zenginleşmesi, profesyonelleşmesinin ve iktidarlaşmasının bir sonucuydu.

MÜSİAD seçkinlerinin sosyal hareketliliğine bakacak olursak, girişimciler kamusal hayata üç farklı şekilde dahil olurlar: Sivil yurttaş örgütlenmelerinde, siyasi partilerin yerel ve ülke çapındaki örgütlenmelerinde ve ticaret ve sanayi odalarının yönetiminde görev alarak.

Tüm bu olgulara baktığımızda, derneğin artık Türkiye'deki iktidar alanında yeni İslami burjuvazinin entegrasyonunun görünür olduğu önemli olaylardan biri İstanbul Ticaret Odası seçimleridir ve iktidar olunur. 2 Şubat 2009'da, Vatan gazetesi İTO seçimlerini manşetine taşıdı: "İTO, MÜSİAD oldu!"

MÜSİAD üyesi seçkinler 2003 yılından beri üye alımı sürecinde daha katı bir tutum izlemektedir; mümkün olduğunca "çıkarıcıları" değil, daha ziyade uzun vadeli angajmanlara hazır "samimi" buldukları insanları derneğe kabul etmekte ve böylece statülerini korumak istemektedirler. Bir grup ne kadar kapalı hale gelirse, gruba bağlılık da o kadar sembolik değer kazanır ve bir o kadar da ayrıcalık üretir. MÜSİAD 2003 yılından itibaren daha se-

çici yani daha kapalı, seçkin bir kurum haline gelmiştir. Bu stratejide AKP'nin iktidar olmasının da etkisi olduğu düşünülebilir.

Örgütlenme politikası olarak dernek; yapısal istikrara, belirli bir ekonomik sermayeye ve büyüklüğe, ticaret hacmine ve piyasada iyi bir konuma sahip şirketleri hedefler. Yani dernek “dürüst ticaret yapan” girişimcilerden oluşan bir topluluk olarak anılmak ister.

Kapitalizm sınırsız sermaye birikimini öngören ve ahlaki boyutu olmayan maksimum fayda, sınırsız kazancı temel alan bir süreç olduğu içindir ki sermayenin ehlileşmesi için “kapitalizmin ruhu” diye bir şeye ihtiyacı vardır. Vahşi kapitalist yaklaşımların ehlileştiği yere İslami sermaye çok iyi cevap vermektedir.

Bireyin gerçek yaşamında “çalışma ahlakını” uygulamaya koyduğu ve çalışma ruhu diye adlandırdığı şey, onun ahlak sistemi ve sosyokültürel aidiyetleriyle eylem ve çıkarlarının iç içe geçmesinin bir ürünüdür.

Türkiye'nin yeni İslami burjuvazisinin çalışma ruhu da, muhafazakâr Anadolu kültürü ve İslam ahlakının kapitalist rasyonellikle eklemelenmesinden kaynağını alır. Türkiye'nin yeni burjuvazisine şekil vermeyi hedefleyen Anadolu Kaplanları artık iktidardır. Anadolu Kaplanlarının sermaye örgütü MÜSİAD'dır, siyasi partisi AKP'dir.

MÜSİAD üyeleri, hangi endüstri dalında faaliyet gösterirlerse gösterebilirler genel olarak sermaye ve bilgi aktarımının kolay olduğu hizmet ve inşaat sektörlerine ya da ticarete yatırım yaparlar.

MÜSİAD üyeleri kaynağın dışarıya aktarıldığı düşüncesiyle ithalat yapmayı sevmediklerini söyler. İhracat ise girişimcinin kalitesi olarak algılanır ve girişimciyi gururlandıran bir iş olarak görülür.

AKP'nin “yerli ve milli” sloganının bu kanaatlerden kaynaklandığı düşünülebilir.

MÜSİAD 1990'larında başlarından itibaren yabancı ülkelerde temsilcilik açmaya başlamıştır. Şu anda Avrupa'da, Asya'da, Ortadoğu'da, Afrika'da, Amerika'da ve Uzak Doğu'da altmış üç temsilcilikle otuz ülkede faaliyetini sürdürmektedir. Temsilcilik açılan ülke tercihlerinde ise İslami bir yönelim göze çarpmaz.

Ayrıca İslam'la ilişkilene biçimi, Türkiye'den iş ortaklığı tercihi de belirleyici bir etken olarak karşımıza çıkmaz. Örneğin 2000 yılından beri MÜSİAD üyesi olan Sakarya'da bir stor üreticisi, Türkiye'nin en büyük bira markası olan Efes Pilsen'in bir kampanyası için şemsiye üretmiştir.

MÜSİAD üyelerinin ofisine girdiğiniz zaman gözünüze bazı figürler çarpar: Örneğin Arap harfleriyle işlenmiş hat yazıları, Kuran'dan ayetler, Mekke fotoğrafları, (Mevlana gibi) kutsal şahsiyetlerin ya da mekanların resimleri, Osmanlı padişahlarının portreleri ya da dini kişiliklere gönderme yapan nesneler gibi. Bunlar arasında Albaraka Türk gibi İslami bir bankaların, İHH İnsani Yardım Vakfı gibi İslami yardım derneklerinin bastırdığı takvimler, Kuveyt Türk logolu kalemler, Türk Finans'ın saatleri, Beğendik mağazalarının dağıttığı Arapça hat resimleri göze çarpar. Çoğunun odasında plazma televizyonlar mevcuttur ve her an dünyadan haberdar olma isteklerini gösteren NTV ya da CNN Türk gibi haber kanalları açıktır. Sonuç olarak, çalışma mekânları yeni burjuvazinin iş ahlakını yansıtır şekilde ziyaretçilerde profesyonel, modern, toplumun içinde ve İslam'a bağlı bir işletme görünümü çecek tarzda düzenlenmiştir. İncelenen çoğu işletmede ve aynı işletme bünyesinde başörtülü olduğu kadar örtünmeyen kadınlar da mevcuttur. İslami burjuvazinin erkek egemen iş adamları grubuna kadın olarak katılı-

mın normu başörtüsü takmak ve kuralı da -eğer örtülü değilse- her türlü gösteriştan uzak durmaktır.

MÜSİAD üyesi bu iş adamları geleneksel bankalarla çalışmakta çekince görmüyorlar. Pek çok bankanın kredi kartı bu grupta da halen mesleki yaşamda herkesin kullandığı bir ödeme aracı olarak varlığını sürdürdüğü gibi kişisel harcamalar için de kullanılıyor.

MÜSİAD üyeleri arasında, Türkiye pazarında faaliyet gösteren tüm İslami bankalar, Albaraka Türk Katılım Bankası, Anadolu Finans Kurumu, Türkiye Finans Katılım Bankası, Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurulu bünyesinde çalışanlar vardır. Bu nedenle de MÜSİAD topluluğu her şeyden önce bir ekonomik çıkar grubudur.

Kendilerini büyük İstanbul burjuvazisinin seçkinciliğine karşı Anadolu sermayesinin çıkarlarının savunucusu olarak gören bu hareketin siyasi parti temsilcisi de AKP'dir.

AKP ve İnşaat

Bir sermaye hareketinin temsilcisi olarak AKP'nin 2002 yılında elinde önemli bir güç oluştu: Tek başına iktidar olmak. AKP iktidarı da bu durumu; gecikmiş, uygulanamamış, büroksiye takılmış, kısmen engellenmiş neoliberal politikaları uygulamak için kullandı. Türkiye'yi bir holding gibi yönetmek için uygun atmosfer mevcuttu. Öncelikle özelleştirmeler kanalıyla devletin kâr etmeyen kuruluşları dururken TÜPRAŞ, Telekom gibi kâr eden bütün kurumları tek tek elden çıkarıldı. AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılı itibarıyla 273 kuruluş satıldı. 1986 yılından AKP'nin iktidara geldiği döneme kadar 8 milyar dolarlık özelleştirme gerçekleşirken, 2002'den günümüze toplam 63 milyar dolarlık satış yapıldı.

2000'li yıllarda dünyadaki sıcak para yatırım kanalları ararken; özelleştirilen

kurumlar, su, enerji, doğalgaz gibi temel hizmetler, yap-işlet-devret modeli kamu yatırımları vasıtasıyla ülkemize gelmeye başlamıştı. Biriken sermayeyi dağıtmanın ve kısa yoldan oy almanın en kolay yolunu bulmuştu AKP: İnşaat.

Erdoğan "İktidar olduk ama müktedir olmadık" dediği ve hegemonyasını inşa etmeye başladığı yıllarda öncelikle Putin'in oligarkları gibi kendisine yakın sermaye yaratarak gücü tek elde toplamanın taşlarını örmeye başladı. Bu sermaye grubunu örmenin en kolay yolu inşaattı. Dünyada en fazla kamu ihalesi alan şirketler arasında bulunan 'beşli çete'nin (Cengiz Holding, Limak Holding, Kalyon Holding, Kolin Holding ve Makyol Grubu'nu kapsayan inşaat firmaları) 10 yılda aldıkları kamu ihalelerinin toplam büyüklüğü 204 milyar dolara dayandı. Dünyada en çok ihale alan bu müteahhitlik şirketleri vergi affından garanti ödemelerine kadar bir dizi ayrıcalıktan yararlandı. Bu sermaye grupları AKP için önemli enstrümanlar olup devlet kredisi ile ana akım medyanın el değiştirmesinden, doların bir gecede 18,4 TL değerinden 11,3 TL değerine düşüşü gibi önemli görevleri de yerine getirmekten sorumluydu. Ekonomide piyasayı canlandırmak, işsizliği azaltmak için kullanılan en önemli sektör hareketliliği inşaat ile sağlanmaktaydı. Double yollar, her köye gölet önemli bir oy getirisiydi aynı zamanda. Enerji sektöründe AKP'nin en temel politikası özelleştirilen nehir yataklarına yapılan HES'ler, özel sektör tarafından inşaa edilen termik santrallerdi. Eğitim alanında yapılan en önemli yatırım yeni okul, yeni üniversite inşaatlarıydı. Sağlıkta ise en önemli yatırımları hastane inşaatları, özellikle de sağlıkta özelleştirmenin de önünü açan şehir hastaneleriydi. Spor alanındaysa her ilin yeni stadyumu ve spor kompleksi inşaatları vardı. Kentin gecekondulu bölgeleri rezidanslar için inşaat alanıydı. AKP iktidara geldiğinden beri tüm alanlarda getirmeye çalıştığı en

önemli yenilik inşaattı. Koca bir ülkenin her yeri şantiyeye dönüşmüştü adeta. Ama bu inşaat yapma arzusu da tercihtiydi, rant olması gerekiyordu.

Oysa ki Türkiye nüfusunun yüzde 71'i, Türkiye topraklarının da yüzde 66'sı deprem riski altındaydı. 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan Maraş depreminde yıkılan bağımsız konut sayısı 96 bin 100, ağır ve orta hasarlı konut sayısı 650 binin üzerinde. Olası bir İstanbul depreminde yıkılacak bağımsız bölüm, konut sayısının 160 binin üzerinde olması öngörülüyor. Yani neredeyse Maraş depreminde yıkılan konut sayısının iki katı. Peki, AKP inşaat bu kadar hevesliyen ve ekonominin can damarı inşaatken bu yıkılacak yapıları yeniden inşa ya da güçlendirme yapamaz mıydı? Double yollar, Kanal İstanbul, Ankapark gibi inşaat çöplüğü, yolcu garantili kullanılmayan havaalanları yerine insanlara mezar olan binaların ayakta kalması sağlanamaz mıydı?

AKP'nin 99 depreminde sonra inşaa ettiridiği konut yapımı sürecinin faturası depremde kendini gösterdi. Cumhurbaşkanlığı tarafından hazırlatılan deprem raporuna göre deprem bölgesindeki binaların yüzde 51'i 2000 yılı sonrası yapılmıştı. Yani yıkılan binalar Cumhurbaşkanının anlattığı gibi kendisinden önceki dönemde yapılan binalar değil. Yıkılan rezidanslardan ve lüks sitelerden, mezar olan otellerden de bu durumu görebiliyoruz. 99 depreminde sonra oluşturulan yapı denetim süreci son iki yıla kadar şu şekildeydi. Cebinde parası olan herhangi biri bina yapmak isterse mütehitlik yaptığı binanın yapımını ve projesini kontrol edecek denetçiyi kendi buluyordu. Dolayısıyla yapı denetçisi herhangi bir şekilde kontrol yetkisi olmuyordu. Yanlış bulduğu bir imalatı maaşını veren müteahite düzelttirebilir miydi? Sistem denetimsizlik üzerine kuruluydu. Bu sistem 2 yıl öncesine kadar bu şekildeydi. Yapı denetim sistemi her ne kadar gelişmiş ülkelerden örnek alındı dense de

sistem tamamen kötü bir kopyaydı. Örneğin Almanya'daki uygulamalarda konut projelerindeki deneyim sahibi olan mühendisler, belirli tecrübe kazandıktan sonra yapı denetiminde görev alabiliyorlar.

Ülkemizin görece iyi üniversitelerinden mezun mühendisler, mimarlar, genellikle yapı konut üretim sürecinde çok yer almazlar; çünkü sektörün çalışma koşulları kötü olduğu alanlardan biridir konut yapımı ve projelendirmesi. Özellikle de yüksek katlı rezidans tipi konut değilse düzgün bir mühendislik, mimarlık hizmeti alması bir mucizedir adeta. Batı ülkelerinde müteahhitlik yapmak eğitime tabi olmak gerektirirken ülkemizde sadece parasının olması yeterlidir. Ülkemizde müteahhitlerin hiçbir eğitim alma zorunluluğu yoktur. Ne yazık ki, mevcut sistemde özellikle de yoksul halkın yaşadığı konutların birçoğu sağlıklı mühendislik hizmeti almadan üretilmektedir. Örneğin yaklaşık 2 milyon TL'lik bir konutun emlakçı hizmeti için 40 bin TL emlakçı komisyonu sadece o konutu tanıtma ve satışta aracılık etmek için harcanırken aynı evin proje ve yapı denetim süreci için o kadar bedel alınmamaktadır.

AKP açısından inşaat çok önemliydi ama rantın dağılımında önemli bir tercih alanıydı. Deprem karşısında güvensiz binaları yıkıp yeniden yapmakla rant oluşur muydu? Oluşmazdı. Kanal İstanbul projesindeki gibi etrafındaki arsalar önceden kapatılabilir miydi? Depremde ölen o kadar insan aslında bir tercihin kurbanıydı.

İnşaat ise çoktu ama planlı ve akıllıca değildi. Son dönemde yaşanan ekonomik dengesizlik, kurdaki aşırı artış ve enflasyon sebebiyle ülkemizin her yerinde yarım kalan inşaat sayısı oldukça arttı. Bursa-Osmaneli TCDD hızlı tren projesi, Ankara-İzmir TCDD hızlı tren projesi gibi projeler kısım kısım yapıldı, ikinci üçüncü kez yapımcı değiştirdi. 2008 yılında yapımına başlanan Ankara-Sivas

hızlı tren projesinin açılışı 8 defa erte-
lendi, seçime bir ay kala açıldı. Kanal
İstanbul, iyi ki, proje aşamasında kaldı.
2010 yılında Avrupa'nın en iyi havaalanı
seçilen Atatürk Havaalanı piste yapılan
hastane ile kullanılamaz hale geldi. Hava-
alanı hizmeti ise şehrin uzağındaki İstan-
bul Havalanı'na taşındı. AKP döneminde
yapılan Uşak, Çanakkale, Gökçeada, Ko-
caeli Cengiz Topel ve Balıkesir Merkez
Havaalanları yıllardır atıl durumda.

Bu kadar eksik ya da yanlış yapılan in-
şaatların yanında şehirlerin altyapıları
ise ihmal edildi, depremi bekleyen yıkı-
lacak konutlar gibi kaderine terk edildi.
AKP'nin inşaatı rant yoksa, oy getirmi-
yorsa yapılmıyordu. Tüm bu tercihlere
bilimden uzak planlamadan uzak yatı-
rımrlar da eklenince deprem, sel gibi doğa
olaylarının kader olmaktan başka seçene-
ği kalmıyordu.

Özetle 21 yıllık iktidar boyunca inşaat
yaptılar; ama onu da yanlış yaptılar!

Taşkın, kuraklık, yangın, deprem ve pan-
demi gibi doğa olayları hep yaşanacak
artık kimse evinde güvende değil. Gü-
venli bir gelecek inşaa etmek için tüm bu
doğa olaylarına kökten çözüm bulacak ve
kader denilerek açıklanamayacak yeni bir
anlayışa ihtiyaç olduğu açık.

Yeniden inşasına ihtiyaç olunan sistemin
restorasyonu sorunlarımızı çözer mi bel-
li değil. Yeni gelecek yönetim bir nevi
enkaz devralacak yarım kalan inşaatlar,
yap işlet devret projelerinin bütçeye getir-
diği yükler gibi önceki dönemden kalma
birçok problem ve tahribatla baş etmek
zorunda kalacak. Hasta garantili hastane-
ler, yolcu ve taşıt garantili havaalanları
ve yollarla geleceğimize konulmuş ipo-
teklerle nasıl başa çıkacağı "yeni"nin en
önemli sorunları olacak. Burada bir tercih
yapılması gerekiyor. Ya güvenli barınma
hakkı için nüfusun yüzde 70'ini ilgilен-
diren deprem konusunu risk olmaktan

çıkaracaksınız ya da bir 20 yıl daha kay-
bedecek, olası bir depremde enkaz altında
kalacaksınız.

Bu nedenle toplumun her kesimine temas
edecek güvenli barınma hakkını sağla-
yacak politikalar oluşturulması acildir,
önemlidir. Rant odaklı kentsel dönüşüm
projelerine karşı yükselen barınma hakkı
mücadelesi tüm ülkeye güvenli barınma
hakkı mücadelesi olarak ifade bulması
ne kadar önemli olduğu depremle bir kez
daha ortaya çıkmıştır. Rant odaklı kentsel
dönüşüm projelerine karşı yeşeren Dik-
men Vadisi, Mamak Barınma Hakkı Bü-
rosu deneyimleri bize hala yol gösterme-
ye devam ediyor. Bu deprem göstermiştir
ki her mahalle her semt Dikmen Vadi-
si'dir, Mamak'tır, Küçük Armutlu'dur,
Okmeydanı'dır. Tüm ülke güvenli barın-
ma hakkı mücadelesi alanıdır. Özellikle
de ekonomik kriz ve deprem sonrası yaşa-
nan barınma krizi ile yoksulun artık riskli
binalarda bile barınma olasılığı kalma-
mıştır. Barınma gideri maaşların yarısına
dayanmıştır. Güvenli, ucuz barınma hakkı
mücadelesinin özellikle de İstanbul, İzmir
ve Ankara gibi büyükşehirlerde önemli
bir karşılığı vardır.

Yaşanan deprem ve sonrasında meslek
odalarından yükselen çözüm önerisi yet-
kin mühendislik, belgelendirme önerile-
rinin ötesine geçemedi. Depremde ayakta
kalan İnşaat Mühendisleri Odası'nın
Kahramanmaraş temsilcilik binasının
kendisi odaların söyleminden daha etkili
oldu. Yıllardır odalarda tartışması süren
AKP iktidarı değişmediği sürece herhangi
bir düzenleme yapılmayacağı ortada olan
belgelendirme sistemi dile getirildi çözüm
önerisi olarak. Depreme karşı dayanıklı
kentlerin inşası için mühendislerin yet-
kilerinin sınırlandırılması ya da yetkin
mühendislik gibi mühendisleri kendi
arasında katmanlayan ve sınıfsal sömü-
rüyeye olanak sağlayan belgelendirme vb.
uygulamalar çözüm olmadığı gibi sorunu
sadece teknik bir konuya indirmektir. Yeni

yönetmeliklerin yapılması yeni ünvanların tanımlanması sadece göz boyamanın ötesine geçemeyecektir. Ülkemizdeki depreme karşı güvenli yapıların oluşturulması ne belgelendirme ne de yönetmelikle çözülebilir. Denetim ve kontrol mekanizması rant odaklı çalıştığı sürece apoletleriniz çok da olsa rant ve yapım hızının esiri olabilirsiniz.

Oysa ki tüm kentleri güvenli barınaklara dönüştürebiliriz, bunu yapacak bilgimiz de tecrübemiz de mevcut. Güvenli barınma hakkı mücadelesi örgütlemenin ve halkla birlikte yapı üretiminin sağlanmasının örnekleri yerel yönetimlerde yapılabilir. Yerel yönetimlerde, merkezi iktidarın desteği olmadan, halkın güvenli barınma ihtiyacını sağlayabileceği örnekler oluşturabilir. Yerel yönetimler merkezi iktidar desteği olmadan illa ki örnek uygulamalar yapabilirler. Toplumcu belediyciliğin temsilcisi Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay (1973-1977) Batıkent projesini yaparken merkezi hükümetin desteği mi vardı? Olanak ve devrimci potansiyel oturduğumuz güvensiz evdir, her yağışta taşan dere yatağıdır, her yaz yanan ormanlarımızdır. Artık mevcut sistemin bu felaketlere dönüşen doğa olaylarına çözüm üretemediği ortadadır.

Ve unutulmamalıdır ki depreme karşı güvenli barınma hakkı insanların en temel hakkıdır. Bu mücadele tüm ülkeye yayılmalıdır.

Referanslar

- Dilek Yankaya, 2014, Yeni İslami Burjuvazi Türk Modeli, İletişim Yayınları
- Neşecan Balkan, Erol Balkan, Ahmet Öncü, 2014, Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi, AKP, Yordam Yayınları
- Mustafa Sönmez, 2015, Ak Faşizmin İnşaat İşkeli, Notabene Yayınları

Depremlerden Mekânın Üretimine Olanlar Bize Neyi Anlatıyor

İrfan Mukul¹

Giriş

06 Şubat 2023'te Türkiye saati ile 04.17'de ve 13.4'de merkez üssü Pazarcık (Kahramanmaraş) ve Elbistan (Kahramanmaraş) olan iki deprem (M7,8 ve Mw 7,7) meydana gelmiştir. Pazarcık depremi, sol yanal doğrultu atımlı Ölü Deniz Fay (ÖDF) zonunun kuzey ucundaki Narlı segmentinde olurken, Elbistan depremi Doğu Anadolu Fayından (DAF) ayrılan bir kol olan Çardak fayında olmuştur. Depremin yıkım gücü ise 12 şiddetindedir ve bu değerden daha büyük yıkım gücü yoktur. Bu muazzam doğa olayı, Türkiye'de aletli dönemde ölçülen depremlerin en büyüklerinden biridir ve 1939 yılında Erzincan'da 7,9 büyüklüğündeki deprem ile yakın büyüklükte olmasına karşın ölü, yaralı, yıkılan bina ve hasarlı bina sayısı bakımından bu coğrafyanın gördüğü en büyük depremdir.

Öte yandan Maraş depremleri, ortaya çıkan enerji açısından 1999 Gölcük depreminden 4-5 katı daha fazla enerji açığa çıkmış bu da yaklaşık 400 kilometrenin üzerinde yırtılma boyunca 30 petajoule civarında enerjiye karşılık gelmektedir.

¹ Dr., Barış Akademisyeni

Bu enerji 774 bin haneye bir sene boyunca kesintisiz elektrik sağlayabilir. Bununla birlikte resmi rakamlara göre 232 bin binanın yıkılmış olduğu tespit edilmiş, 09 Mart 2023 tarihi itibarıyla 46 bin 104 kişi yaşamını yitirmiştir. Depremden etkilenen ve 13,5 milyon kişinin yaşadığı on il için, AFAD tarafından 2019-2021 yılları arasında hazırlanan, elverişli olmayan zeminlerde olduğu ve bu alanlardaki eski ve zayıf yapı stokunun yenilenmesi gerekliliğinin altı çizilmiştir. Gelgelelim mevcut yerleşim alanlarının yer seçimi kararları ve özellikle son 50-60 yıllık hızlı şehirleşme sürecinin beraberinde getirdiği imar ve yapı uygulamaları, bu konudaki yetki ve sorumluluklar imar aflarının ve beraberindeki yüksek riskli yapı stoku ve mevcut yapı denetim problemleri hasarın yüksek olmasının başlıca nedenleri arasında gösterilmektedir.¹

Bununla birlikte yine aynı bölgede 20 Şubat günü Türkiye saati ile 20.04'te 6,4 büyüklüğünde merkez üssü Hatay'ın Defne ilçesi olan bir deprem daha yaşandı. Deprem sonucu daha önceki iki depremden hasar gören bazı binalar yıkıldı ve 6 kişi hayatını kaybetti, 18'i ağır 562

²İTÜ Deprem Ön İnceleme Raporu.

kişi de yaralandı. Edinilen bilgilere göre ölen ve yaralıların hasarlı binalardan eşya çıkarmaya çalışanlar olduğu anlaşıldı. Yaşanan ilk iki büyük depremden sonra kırılan fayın kuzey ve güney ucunda gerilim birikimi sonucunda üçüncü kırılma gerçekleşti. Antakya fayı üzerinde yaşanan bu olay artan gerilim birikimine bağlı olarak oluştu. Arap levhasıyla Avrasya levhası karşılaşma alanında yer alan Anadolu bloğu üzerinde gerçekleşen bu üç kırılma tıpkı KAF'ın tarihsel olarak birbirini takiben seri halde kırılması gibi (1939 Erzincan, 1942 Niksar, 1943 Tosya, 1944 Gerede, 1957 Abant, 1999 Gölcük ve 1999 Düzce depremleri) aynı hat üzerinde DAF ve ÖDF devam etmesi beklenebilir. Bu muazzam doğa olayları bize doğayı daha iyi anlamamıza yol açan argümanları bir bir göz önüne sererken, sorun halen doğanın yasalarının, toplumsal yaşamın bir parçası haline getirememesinden kaynaklanmaktadır.

Depremler nasıl oluşur

Gelgelelim Türkiye'de görülen bu depremler için sorulması gereken asıl sorulardan biri bu enerji bu alanda nasıl birikmiş, niçin bir dakikalık kısa bir sürede açığa çıkarak yıkıma neden olmuştur? Olmalıdır. Bu soruların yanıtı özellikle gezegenimizin iç yapısına bağlı tektonik davranışından sonra da Anadolu'nun coğrafi konumunda saklıdır. Dünyanın tektonik davranışı dünyamız için bir ısı makinesidir. Çekirdeğindeki ısı 7000 dereceden fazlayken, yüzeyden 10 bin metre yukarılarda bu sıcaklık yer ve mevsimlere göre -50 ile 70 derece arasında değişmektedir. Bu nedenle gezegenimiz sürekli ısı kaybeder. Uzaydaki ısı kavramsal olarak -270 derece kadardır. Bu iki farklı ısı arasında değişik yollarla sürekli ısı kaybeden dünya yüzeyinde deprem dalgalarının kırabildiği 100-300 km derinliğe kadar deprem dalgalarının

malzemeyi kırabildikleri katı bir malzemedен oluşur. Litosfer (taşküre) adı verilen bu katman altında 2900 km derinliğe kadar uzanan Manto adı verilen malzeme küresi ise katı olmakla beraber akışkandır ve üzerindeki katı kabuğu (litosfer) bir odun parçasının su üzerinde yüzdüğü gibi yüzdürür.

Diğer taraftan magma içerisinde bu ısı makinesi basınç, sıcaklık, derinlik vs. dolayısıyla bir takım konveksiyon akımları üretir. Bu akımlar üstteki katı kabuğu etkiler; sonuçta katı kabukta sıkışmalar ve gerilmeler olur. Öyle ki, bu basınçlara dayanamayan kısım, kırılır, böylece serbest kalan enerji dalgalar halinde yeryüzüne çıkar ve o kesimleri sarsar. İşte bu sarsıntıya deprem adı verilir. Başka bir ifadeyle bu yolla alt kısımlardaki potansiyel enerji yüzeyde kinetik enerjiye dönüşmüş olur. Bu hareketler gezegenimizin sathında okyanus ortası sırtları, derin deniz hendekleri ve büyük yanal atımlı faylara neden olurlar. Bu alanlar aynı zamanda magmanın yeryüzüne kolayca çıkabileceği volkanik alanlardır.

Ülkemizdeki KAF, DAF ve Türkiye'nin güneydoğusunda DAF'ın kuzey ucuna uzanan ÖDF büyük yanal atımlı faylara örnektir. Öte yandan Litosfer bu şekilde okyanus ortası sırtları, derin deniz hendekleri ve yanal atımlı faylarla yaklaşık yedi tane taşküre takkesine bölünmüştür ve sürekli hareket eden bu yeryüzü parçalarına tektonik levha adı verilir. Yerkabuğunun çeşitli büyüklükteki parçalarını meydana getiren levhaları, onların oluşumlarıyla hareket mekanizmalarını ve bunlarla bağlantılı olayları açıklamak için levha tektoniği kuramından yararlanılır. Buna göre Levhalar yavaş yavaş ve sürekli hareket ederler. Böylece yeryüzünün sürekli değişmesinde ve şekillenmesinde etkili olurlar.

Maraş ve Hatay depremlerine neden olan Çarlı, Narlı ve Antakya faylarının bulunduğu yer Arap Levhası ile Avrasya Levhasının sınırında bu levhaların birbirine yaklaşması (sıkışması) sonucunda biriken enerjinin kırıklara yol açtığı ve deprem ürettiği yerdir. Anadolu coğrafyası yerkabuğu levhalarının yer değiştirme hareketinin olacağı çizgiselliklerin oldukça belirgin (gözle görülebilen) olduğu yerden biridir. Başta KAF, DAF ve ÖDF üzerinde yer alan havza ve ovalarda bu kırıklar çok belirgin olarak görülürler. Bu alanlar aynı zamanda sulanabilir tarım alanlarıdır ve maalesef son 60-70 yılda hızlı bir şekilde yerleşim yerlerine dönüştürülmüşlerdir. Oysa, anayasamızın 44,45 ve 46. maddeleri gereği ovaların sadece tarım için kullanılması ve yapılaşmaya açılmaması gerekmektedir. Böylece deprem bölgesinde 13 milyon beş yüz insanın tamamına yakınının yaşadığı yerler ova ve buna yakın havzalardan oluştuğu görülmektedir.

Depremler afet mi, doğa olayı mı?

Öte yandan deprem tek başına bir felaket değil, bir doğa olayıdır. Bu doğa olayını felakethaline getiren o doğa olayının içinde bulunduğu mekân ve zamanın hâkim ekonomik ve sosyal yapısıdır. Bu durum bütün “doğal felaketler” için de geçerlidir. Söz gelimi Türkiye’de görülen en büyük depremlerden biri olan 1939 Erzincan Depremi’nin Doğu Karadeniz kıyılarında Tsunami yarattığı bilinmektedir. Bu doğa olayının bilinen hiçbir hasara yol açmaması tamamen zamanla ve mekanla ilgili bir durumdur. Bugün aynı büyüklükte bir deprem aynı yerde olsa Karadeniz’in söz konusu kıyılarında “doğal afete” dönüşürdü. Çünkü Karadeniz’in bu kıyılarında 1939 yılına oranla bugünkü nüfus yoğunluğu oldukça fazladır ve bunun yanında Karadeniz kı-

yıları doldurularak yollar, havaalanları ve yerleşim yerleri yapılmıştır. Bu da olası bir Tsunamiyi “doğal afete” dönüştürebilir. Hal böyleyse eğer, bir doğa olayının “doğal afet” diye tanımlanması zaman ve mekân meselesidir ve ekonomipolitik dolayısıyla da siyasetin bir sonucudur.

Coğrafyacı Neil Smith 2006’da Katrina Kasırga’sının yarattığı felaketin hemen sonrasında “Doğal Afet Diye Bir Şey Yok” başlıklı makalesinde belirttiği gibi doğa nedenlere dayandırdığımız ve “felaket” olarak gördüğümüz doğa olaylarının çoğu gerek nedenleri gerekse sonuçları itibarıyla sosyal bir olgudur. Dolayısıyla kimin bu durumdan mağdur olduğu, “felaket” öncesinde hazırlıklı olup olunmadığı ve yeniden inşasının nasıl gerçekleşip gerçekleşmediği süreçlere baktığında durumun tamamen siyasal bir meseleye işaret ettiği görülür.² Öte yandan Foti Benlisoy’un K. Maraş depremleri için söylediği gibi ilk depremden saatler sonra dahi Hatay’a kurtarma ekiplerinin ulaştırılmamış olmasını da mı doğal karşılamalıyız³ derken kastettiği durum tam da budur.

Gelgelelim fay (kırık) ve bunun sonucunda oluşan depremler doğal bir süreç olsa da yaşananları sadece fiziki coğrafya olayı olarak görmek yeterli değildir. Yaşanan doğa olaylarının herhangi birinin sözcelimi depremin doğanın bir davranışı dolayısıyla da gereği olmaktan çıkartıp toplumsal felakete dönüşmesinin nedenlerin başında “birikime dayalı kentleşme modeli” yer almaktadır. Asıl sorgulanması gereken tamda burasıdır. Birikime dayalı kentleşme modelini bazı sosyal bilimcilerin başta Henri Lefebvre ve David Harvey olmak üzere “mekânın üretimi” yoluyla

²Neil Smith, “There’s No Such Thing as a Natural Disaster”.

⁴ Foti Benlisoy, “Doğal Felaket” Diye Bir Şey Yok.

sermaye birikimi olarak tanımlamaktadırlar. Bu haliyle bakıldığında yaşananlar birikime dayalı kentleşme modelinin bir sonucu olduğu söylenebilir. Eğer hal böyleyse yaşanan depremlerin yıkıcı etkilerinin tarifi doğal bir afetle değil; kapitalizmin birikime dayalı kentleşme modelinin bir yansıması olarak tanımlanmalıdır. Burada mekânın üretimini konusunu biraz daha açmak için ihtiyaç hasıl oldu.

Mekânın üretimi

Kapitalizm coğrafi mekânda, zengin ve kararsız doğal çeşitliliğe sahip bir dünyadaki çeşitli teknik, ekonomik, sosyal ve politik baskılar nedeniyle sürekli istikrarsızlığa maruz kalır. Bunun böyle olmasını sağlayan koşullara bağlı olarak yeniye doğru evirilmekte olan dünyaya uyum sağlamak zorunda kalır ve tümüyle coğrafi mekânı bariz ve maddi olarak şekillendirmek zorunda kalır. Bu şekillendirme edilgen bir şekilde değil, bilakis mekânın organize edilmesi şeklindedir. Böylece bu girişim dünyanın şekillenmesinde kilit rol de üstlenmiş olur. Sosyal bilimcilerin “Mekânın üretimi” dedikleri şey budur. Böylece mekânın yeniden üretimi yoluyla mekânda ve zamanda ilerleyen ve biriken sınırsız sermaye, devlet imkanlarını da arkasına alarak sistemli bir şekilde mekânda girişimini tamamlamış olur.

Söz gelimi “büyük felaketler” yaşanırken bile sermaye için umutlar hiç tükenmez. Yaşananlar onun için bir fırsattır, böyle davranması da tıpkı yağmurun yağması depremin olması gibi doğaldır. Aksini düşünmek sermayenin karakterini bilmekten kaynaklanır. “Sermaye eskinin yıkılmasının şokuna dayanmak ve harabatin üzerinde yeni coğrafi peyzajını inşa etmek zorundadır. Bu amaç için kullanılacak sermaye ve emek fazlaları elinin altında

hazır olmalıdır. Neyse ki sermaye bizatihi doğası nedeniyle aşırı sermaye birikimi ve kitlesel işsizlik şeklinde böyle fazlaları sürekli yaratır. Bu fazlaların coğrafi yayılma ve mekanların yeniden organizasyonu yoluyla massedilmesi, karlı mahreçler gerektiren fazlalıklar sorununun çözümüne yardımcı olur. Kentleşme ve bölgesel gelişme, olgunlaşması uzun yıllar alan (genellikle kredi ile finanse edilen) büyük yatırımlar gerektiren özerk kapitalist etkinlik alanları haline gelir.”⁴

Bununla birlikte neoliberal birikim modeli içerisinde yer alan ve özerk kapitalist etkinlik alanı haline gelen kentleşme pratikleri ve kentlerdeki yaşam alanları, kârı önceleyen bir yatırım mekanına dönüştürülmüş olur. Bütün bunlar “doğal” ve “sarsılmaz” burjuva düzenine öylesine yerleşmiş durumda ki sermayenin, her yerde toplumsal yaşamın sosyal ve kültürel etkinlikler alanına egemen olması zorunlu bir şey olarak algılanır. Böylece mübadele değeri her yerde efendi, kullanım değeri ise onun kölesi konumuna indirgenmiş olur. Bu kaçınılmaz ve sürüp giden birikim politikasına itiraz ve protestoların beraberinde ortaya çıkmasına yol açar. İşte bu bağlamda büyük kitlelerin temel kullanım değerine yeterince erişim imkanından yoksun bırakılmasına karşı çıkması kaçınılmaz olur. Bu karşı çıkışlar, kitlelerin kullanım değerine erişim hakkının her yerde efendi olması, depreme dayanıklı konutlara eşim hakkı ya da depremin afet değil, yaşadıklarımızın siyasi, toplumsal ve kültürel ilişkileri de içerisinde barındıran bir süreç olduğunun anlaşılmasını da içermelidir. Öte yandan gaspa dayalı birikim rejiminin piyasa yöntemlerinin düzenleme becerisizliklerine indirgenmesinin teşhir edilmesi gerekmektedir.

⁴ David Harvey, On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu, s. 158.

Doğal olmayan bu yıkımın sorumlusu hiç kuşkusuz sadece mütahitler değil, depreme hazırlık meselesine dair her şeyin piyasa mantığına göre şekillenmesinde yani sermayenin yasalarında yatmaktadır. Sermayenin rutin işleyişi içerisinde karlı bir felaket, daha karlı bir başka felaketin koşullarına gebedir ve bu böyle sürüp gider. “Sermayenin amacı yalnızca değer üretmek ve değer dolaşımını sağlamak değildir. Sermaye dolaşımının normal akışı içinde ucuz ve daha yeni makineler ve sabit sermaye kullanımına girdiğinde bir miktar sermaye yok edilir. Önemli krizlere çoğu kez yaratıcı yıkım damga vurur; yeni mallar, o zamana kadar verimli tahsis ve teçhizat, para ve emek büyük çapta değer yitirir. Yeni tahsisler eskilerini daha ömürleri tamamlanmadan devre dışı bırakırken, daha pahalı bölümler teknolojik değişimler nedeniyle daha ucuz olanlarla ikame edilirken, daima belli düzeyde bir değersizleşme gerçekleşir.”⁵

Sermayenin doğal olmayan “afet” ortamında dolaşım ve birikimi sürdürmeyi düşünmesi onun doğasından kaynaklanır. Deprem bölgesinde hafriyat ve inşaat çalışmalarına hızlı bir biçimde başlanması isteği bundan kaynaklanır. Sermaye bununla da kalmaz doğrudan yaşamın kendisini hedef alarak yaşayanlar kadar ölenler üzerinden de para kazanmayı amaçlayan başka araçlara da başvurmaktadır. Bu araçlardan biri de ne kadar insanın öleceği bahsine endeksli “afet tahvilleri” dir. Bu tahviller, reasürans şirketleri (sigortacıları sigortalayan) adı verilen bir yapı tarafından çıkarılan borçlanma araçlarıdır ve felaket olasılığından endişe duyan bir felaketin yol açacağı mali sonuçlardan korunmak isteyen insanlar üzerinden oluşturulmaktadır. Bu yolla kapitalizmin çevre üzerinde yıkımının

arttırmasına paralel olarak afet piyasası yoluyla buradan beslenen finansal oligarşiye de hacim kazandırmış olur.

Sermayenin mekân üzerinde birikim rejimi bağlamında üretimi gerçekleştirebilmesi sonucunda ortaya çıkan küresel iklim değişikliği başta olmak üzere “afet” diye tanımlanan doğal olaylar üzerindeki etkisi düşünüldüğünde “afet tahvillerinin tetiklenmesine neden olabilecekleri gibi, tahviller aracılığıyla yıkımı sermaye çevirecek konumdadırlar. Afet tahvili sahiplerinin kitlesel ölüm ihtimalleri üzerine felaket kumarı oynanmasını mümkün kılan etken, finansallaşmanın spekülatif ve gölgelerde saklanabilen niteliğidir ve bu onu daha vahşi hale getirir. Finansal serbestleştirme savunucularının arzuladıklarının aksine sistem, akılcı ve saydam olmaktan çok uzaktır, yozlaşmıştır ve bilakis devlet bağımlılığına ihtiyaç duyar. Süreç içerisinde değişen tek şey, yozlaşmışlıktan yararlanan kesimlerdir. Kitlesel ölüm ve doğal yıkım ihtimalleri üzerine bahsi açan finansal sermaye en yoz ve kanlı kumarını oynamaya devam etmektedir.”⁶

Sonuç yerine

Gelgelelim doğa olaylarının “afet” diye tanımlanması depremde yaşadıklarımızın bir yönünü gösterirken asıl görülmesi gereken meta üretimine dayalı kapitalist sistemin uzantılarının ve çelişkilerinin görülmesini engeller. Engels Konut Sorunu adlı eserinde “Kapitalist üretim biçiminin işçilerimizi her gece içine kapattığı hastalıkların üreme yeri, rezilane delik ve bodrumlar ortadan kaldırılmamıştır; yalnızca başka yerlere kaydırmıştır! Onları ilk yerinde yaratmış olan aynı ekonomik zorunluluk daha sonraki yerinde de yaratmaktadır. Kapitalist üretim biçimi var olmaya devam ettiği

⁵ Harvey, age, s7.

⁶ Kansu Yıldırım, “Afet Tahvilleri”, BirgünPazar.

sürece, konut sorununun, ya da işçilerin yazgısını etkileyen herhangi bir başka toplumsal sorunun tek başına çözüleceğini unmak budalalıktır. Çünkü, kapitalist üretim biçiminin ortadan kaldırılmasında ve bütün geçim araçlarına ve iş araçlarına bizzat işçi sınıfının el koymasında yatmaktadır.”⁷

Öte yandan bütün servetleri vergilendirmek yoluyla ya da dev şirketlerin siyaset üzerindeki etkilerini kırmak yoluyla halkın eğitim, sağlık, barınma ve emeklilik hakkı gibi gereksinimlerini karşılayacak bir demokratik sistemin kurulamaz. –ki çoğu zaman önerilen de budur- Çünkü kapitalizm doğası gereği sermaye birikimi ve bu birikimin büyümesine odaklıdır. Bu yönüyle kapitalizm doğadaki eşitsizlikleri azaltamaz, serbest piyasa yoluyla özgürleştirme ve refah getiremez bilakis eşitsizlikleri arttırır. Bu yolla da özgürlükleri ve halkın refahını azaltmış olur. Harvey’in Sermayenin Muamması adlı kitabında dediği gibi: “Kapitalizm hiçbir zaman kendi üzerine çökmeyecek, iteklenmesi gerekecek. Sermaye birikimi asla durmayacak. Durdurulması gerekecek. Sermaye sınıfı, asla iktidardan kendi rızasıyla vazgeçmeyecek. İktidardan mahrum bırakılması gerekecek.”⁸

Bununla birlikte kapitalizm, eşitsiz coğrafi gelişme bağlamında sermayenin gerçek karakterini maskeleyemeye çalışır. “Büyük felaketler” yaşanırken bile sermaye için umutlar hiç tükenmez, örneğin yakın çevrede ya da komşu bir bölgede sermayenin başarılı örnekleri bulunur ve başarılı bir şekilde kamuoyuna sunulur. Bununla da kalınmaz yaşananlar belli yerlerde sınırlı tutularak başka yerlerde yaşayanların endişelenmemesi hatta çok az bilgi edinilmesi sermayenin kontrol ettiği medya

yoluyla sağlanır. Hatta krizlere ilişkin görüşler sistemsel değil ayrıntılara ilişkin açıklamalar ile geçiştirilir. Ama sermaye hiç bedel ödemez, yaptıkları daima yanına kar kalır. Yaşananlara “Kader” denir “fıtrat” denir “afet” denir, ırkçılığa başvurulur. Aslında kentsel dönüşümü muhalefetin engellediği söylenir, velhasıl kamu kaynaklarının ve kentsel mülkiyetin kullanım hakkının sermayeye transferi için her yola başvurulur.

Özelde deprem bölgesinde yapılması gerekenlerin başında, sermayenin kentlere kar için hızla saldırmasına izin vererek kamu ihtiyaçları temelli bir planlamanın yapılması gerekir. Bu planlama deprem bölgesinde sıkça gördüğümüz kolektif, dayanışmacı ve kardeşlik hukukunun eksen alındığı toplum-doğa ilişkisinin bir yansımasını içermelidir. Genelde ise toplum ve doğanın genel olarak birbirinden tamamen iki ayrı alan olarak ele alınmadığı, doğanın ve insanın sömürülmediği, Epikür’ün antik çağda dediği gibi “doğanın adaleti, birbirine zarar vermeden ve birbirinden zarar görmeyen karşılıklı bir yarar ilişkisinin teminatı” olduğu bir anlayışın hâkim kılınması olmalıdır.

Kaynakça

- David Harvey, (2015) OnYedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- David Harvey, (2010) Sermayenin Muamması, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Friedrich Engels (1992) Konut Sorunu, Sol Yayınları, İstanbul.
- Foti Benlisoy, “Doğal Felaket” Diye Bir Şey Yok, tumblr.com.
- Kansu Yıldırım, “Afet Tahvilleri”, Birgün Pazar, 05 Mart 2023.
- Neil Smith, “There’s No Such Thing as a Natural Disaster”,
- İTÜ Deprem Ön İnceleme Raporu, <https://haberler.itu.edu.tr>. Erişim tarihi, 09.03. 2023.

7 Friedrich Engels, Konut Sorunu, s.77.

8 David Harvey, Sermayenin Muamması, s 267.

Deprem Bölgesinden Eğitim Öğretim İzlenimleri

Sadık Güvenç

1 4-15 Nisan 2023 günlerinde Hatay Kültür Sanat Edebiyat Platformu Iskenderun, Arsuz, Samandağ, Antakya yoğunluklu bir ziyaret programı yaptı. Depremin yarattığı yıkımın televizyonda, gazetelerde, sosyal medyada anlatıldığından fazlasını, ayrıntısını kendi gözlerimizle gördük. Orada yaşananlara yalnızca iki günlüğüne tanık olduk. Depremi yaşayanların anlattıklarına kulak verdik. Çocukları, anneleri, babaları, gönüllüleri dinledik. Bu yazıda eğitime dair izlenimlerimi aktaracağım.

İskenderun'da Cemevi'nin bahçesindeki Dayanışma Gönüllüleri Çadırı'nı ziyaret ettik. Ayrıca KESK, TTB, TMMOB amblemlerinin olduğu büyük bir çadır kurulmuş. Çadırın içinde dağıtım için yardım malzemeleri istiflenmiş, bir köşesinde de bir sınıf oluşturulmuş. Çocuklara oyunlar oynatılıyor, resim çizdiriliyor, kitaplar okutuluyor, rehberlik ve danışmanlık hizmeti veriliyor. 8. sınıf ve 12. Sınıf öğrencileri için bazı olanaklar sağlanmaya çalışılıyor. Sabah 9-12 arasında etüt çalışmaları yapılıyor. Kütüphane, eğitim koçluğu, internet, eğitim koçluğu gibi hizmetler veriliyor. Çocukların başkabilecekleri yer yok. Çocuklar buralardan ayrılmak istemiyorlar.

Bu karmaşanın içinde çocuktan akademik başarı beklemek, onca acının içinde bir de sınav stresi yaşatmak nedir? Bu sınavla ne ölçülecektir? Hangi okulu kazanacaklardır bu çocuklar? Neden bir ayrıcalık tanınmaz? Çok mu zordur, deprem bölgesindeki 8. sınıf ve 12. sınıf öğrencilerine sınavsız kontenjanlar ayırdık demek? Eğitimin amacı sınavlara hazırlamak mıdır yalnızca? Müfredat müfredat diye tutturulan şeyin böylesine acılar yaşanan yerlerde illa da uygulanması şart mıdır? Görülen odur ki gönüllüler, kendini insanın mutluluğuna adanmış gençler, bu işi yüksek bürokrat ve görevlilerden çok daha art niyetsiz ve başarıyla sürdürmektedirler. Çocukların, gençlerin travmayı atlatması için çırpınmaktalar.

Dayanışma Gönüllüleri Çadırı'nın hemen yanında, okulun bahçesinde çadırlar kurulmuş. Çadırların içi derli toplu. Bahçede oturanlardan biri öğretmenmiş. Kırk kişilik sınıfında on öğrenci kalmış. Çocukların birçoğu başka yerlere göçmüş. Aileler, okulun sağlamlığına güvenemediklerinden çocuklarını göndermiyorlarmış okula. Zaten eğitim öğretim de çadırlarda yapılıyor. On kişi, aynı anda düzenli gelmiyor. Bazen biri bazen bir diğeri şeklindeymiş gelişler. Zorlayacak durumları yokmuş. Ama sınav kaygısı bazı şey-

leri zorlamaktaymış. Kendisi de bu çadırda yatıp kalkıyormuş öğretmen arkadaşın. Yeme içme sorununu Dayanışa Gönüllüleri Çadırı'ndan sağlıyormuş. MEB, öğretmenleri okullara çağır-mış. Gelen öğretmenlerin hepsi çadırlarda kalıyormuş. Bazı okulların bahçelerinde konteynırlar varmış ama çok yetersiz. Bir konteynırda dört kişi nasıl kalacak? Depremden önce özel okul sahibi olan bir başka öğretmenle konuşuyorum. İki çocuğunu kaybetmiş depremde.

“Burada çok ciddi sayıda can kaybı oldu. Çok hasar var. Canını kurtaranların çoğu geçici de olsa göçtü. Bu göçe öğretmenler de dahil. Eğitim insanla yapılır. İnsan olmayınca eğitim kesintiye uğradı. Öğrenci azaldı. Kalanlar çadır kentlerde. Ulaşım sorunları, sağlık sorunları var. Dolmuş-lar çalışmıyor. MEB okullarının bazıları açık ama ulaşım olmayınca çocuk nasıl gidecek oraya? Enkaz kaldırma sırasında çok toz kalkıyor, enkaz sulanmıyor. Kal-kan tozdan asbest yağıyor. insanlar dışarı çıkamıyor. Çocuklar, öğretmenler okula gidemiyor. Herkes büyük travma içinde,” diyor bir başka öğretmen.

Hemen hemen her parkta, meydanda çadırlar var. Bazı çadır öbeklerinin yanında kütüphane, derslik amacıyla kullanılan çadırlar var. Bu çadırlarda bir masa et-rafında kümelenmiş resim yapan, boya yapan çocukları görmek mümkün. Baş-larında da mutlaka bir eğitim gönüllüsü görebilirsiniz. Oyuncaya dayanamıyor hiçbir çocuk. Eğer bir yardım aracı gel-mişse ve oyuncak getirmişse hiç bir güç onları durduramıyor. Koşuyorlar oyuncak kapmak için. Eğer düzenli dağıtılırsa so-run yok. Ama mitinglerde büyüklere çay dağıtır gibi çocuklara oyuncak dağıtanlara da rastlamak mümkün. Öyle olunca oyun-cak alamayan çocuklara gözyaşı kalıyor.

Bazı büyükler, iki üç kutu oyuncağı alıp arabasına yerleştirirken bazı çocukların eli boş kalabiliyor. Çocuklara hak, adalet, birilerinin dillerinden düşürmediği “değerler” öğretilecekse bu işlere çok çok dikkat edilmesi gerekiyor. Adalet, eşitlik, paylaşım, başkalarının haklarına saygı konuşmakla değil göstererek, ya-satarak öğretilir. Çocuklara bu şekilde oyuncak dağıtmakla gücü gücü yetene anlayışı, başkalarını boş verme anlayışı aşılanmış oluyor. Yani çocuklarla yapılan her iletişimin, davranışın her yerde, her alanda daha pedagojik olması gerekiyor. Ne yazık ki yardım gösterileri bunu hiçe saymakta ve sizin yaptığınız kum havuzu çamur deryasına çevrilmektedir. Kaş ya-payım derken göz çıkartmak denir buna.

Samandağ'da rehabilitasyon merkezi ku-ran gönüllüler, yalnızca çocuklara değil büyüklere de hizmet veriyor. Aş evleri kurulmuş. Psikologlar, doktorlar, diş he-kimleri, ressamlar, eğitimciler bir araya gelmiş, belirlenen ihtiyaç listesine göre gönüllü hizmetleri veriliyor.

Antakya merkezi dolaşırken yüreğimiz daha da bir yandı. İnsancıl dergisinin yö-netim yerinin Fransız işgali sırasında İş-gal kuvvetlerinin yönetim yeri olduğunu, işgalden sonra bir kültür sanat merkezine dönüştürüldüğünü, burada çok amaçlı kültürel etkinlikler yapıldığını öğreniyor-

ruz. Bu yerin böyle yıkıntılar arasında kalması yürek paralıyor. Yaşam boyu eğitimi sürdüren, insana insan olduğunu anımsatan, herkesin göremediğini en erken gören ve duyuran bu tür kültür sanat kurum ve kuruluşları değil midir? Gerek inanç merkezleri, gerekse kültür merkezleri eğitimin vaz geçilemez birer kalesidirler. Bu enkazlar yeniden aslına uygun hale getirilmeli, kentlerin anıları mutlaka yaşatılmalıdır.

Öğretmen acılı, veli acılı, öğrenci acılı. Ayakta kalmış evlerin yıkım kararı var. İnsanlar evlerine giremiyorlar. Yarın ne olacağı belirsiz. Akıllarında kaybettikleri yakınları, arkadaşları varken bir de yaklaşmakta olan sınava girecek gençler var. Öğretmenler acılarına rağmen geri dönmüşler. Dönmüşler ama çadırdan başka bir şey yok. Hangi okul sağlam kalmış ki eğitim öğretim verilecek? Dolmuşlar çalışmıyor, şehir içi ulaşım yok. Bu çocuklar okula nasıl gidecekler? Çadırlarda ne kadar eğitim verilebilir? Hangi sınava nasıl hazırlanacak bu gençler? Kitap bulsan ne olacak? Zaten bulmak da kolay değil.

Bu yıl çocuk nereyi istiyorsa oraya kaydedilmelidir. Orta sonda okuyan çocuğun seçeceği bir lise mi var? Eski okulların eğitim öğretime açılacağı hangi tarihi bulur? Bütün bunlar netleşmeli, çocuklar ve veliler bilgilendirilmelidir.

Hangisi afet; deprem mi, kapitalizm mi?

Ünal Özmen

Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü, Covid-19 virüsü salgını nedeniyle 11 Mart 2020’de ilan ettiği “Acil Durum” u henüz kaldırmadı. Virüsün etkili olduğu Ocak 2020-Temmuz 2022 aralığında dünya yüzyılın en büyük ekonomik ve sosyal krizini yaşadı. Küresel maddi kaybı 8,5 trilyon dolar hesaplanan pandeminin sosyal sonuçları henüz bilinmiyor. Depresyon ve anksiyete oranındaki artışa dikkat çeken bilim insanları, pandeminin sosyal ve psikolojik sonuçlarını ulusal müdahale gerektiren “ikincil kriz” olarak değerlendiriyor.

Türkiye, pandeminin etkisinden kurtulmadan 6 Şubat 2023 günü 7.7 ve 7.6 büyüklüğünde iki depremle sarsıldı. 11 ili etkileyen, 100 binin üzerinde insanın öldüğü depremin mali faturasının 200 milyar doları aşacağı tahmin ediliyor; buna karşın depremin sosyal ve psikolojik hasarı henüz tespit edilmiş değil. Ancak depremin, başta doğrudan etkilenenler olmak üzere Türkiye toplumu üzerindeki etkisinin Covid-19 pandemisinden daha ağır sonuçlar üreteceği düşünülmektedir.

Afetlerin, ekonomik ve sosyal statüye göre pay etmediği riskleri, kuşku yok ki yine yoksulların payına düşecektir. Gelmiş-geçmiş tüm doğal ve insani afet deneyimlerinden biliyoruz ki toplumun en savunmasız kesimini oluşturan yoksullar, sistemin olağan zayıfatı olarak görülüp unutulacaktır. Çünkü onlar ne maddi kayıplarını telafi etme şansına ne de psikolojik etkilerini aşacak ruhsal güce sahiptir.

Yoksullar, mali sistemi yönetenler için tanrı gazabına sunulan kurbanlardır. Nitekim para, bu vahşi yönünü hiç beklenmedik bir anda ve kurumda depremedeye çadır ve kan satışıyla göstermekten çekinmedi. “Tarafsız”, bağımsız”, “gönüllü” ve “evrensel” ilkelerle afetzedenin yanında olması gereken Kızılay, şirketleştirilmenin bir sonucu olarak felaketi fırsata çevirdi. Kızılay örneği, para piyasasına dahil olan veya şirket kültürünün sirayet ettiği kamusal kuruluşların felaketin ticaretini yapacak derecede duygusuz olabileceğini gösteren somut bir örnektir. Kızılay ayrıca bize, kurumların, duygusunu kuruluş amaçlarından ve yöneticilerinden

değil, işleyiş biçimlerinden aldığını da gösterdi. O nedenle kâr amaçlı kurumlardan ve onların yöneticilerinden kamusal hizmet beklenmemeli ve dünyanın geleceğine ilişkin tasarıma dahil edilmemelidirler.

Bilim bize, dünyanın daha çok ve etkili felaketler üretecek kadar yıpratıldığını söylüyor. İklim değişikliğine yol açan küresel ısınma bunlardan biri ve en önemli olanı; ne yazık ki zaman ve mekân ayrımı yapmayan küresel ısınmaya bağlı afetlerin nedeni de dünyayı rant alanı olarak gören zenginlerdir. 2022 yılının küresel askeri harcaması, 2 trilyon 240 milyar dolarla tüm zamanların rekorunu kırdı. En çok askeri harcama yapanlarla en çok emisyon salınımına yol açanların aynı ülkeler olması, küresel ısınmanın doğal değil, daha çok para kazanma hırsı olduğunun kanıtıdır. İklim değişikliği başta olmak üzere küresel ısınmanın neden olduğu sel, fırtına, dengesiz yağış ve kuraklık gibi yaşayarak gördüğümüz olumsuz sonuçlarını ağır bir şekilde hissedecek olanlar yoksullardır. İlk belirtileri gıda üretiminde düşüş ve suya erişim güçlüğü olarak görülen iklim krizinin sebebi olarak ortaya çıkan açlığın çaresi, açlığın muhasebesini yapan duygusuz piyasa aklına bırakılamaz. Öyleyse, hâlâ alınacak önlem kaldıysa iklim krizinin neden olduğu/olacağı felaketlere karşı alınacak önlemleri düşünmek, risk grubunu oluşturan yoksullara düşmektedir.

Bütün veriler gerek doğal gerekse insani felaketlerin önlenemez büyüklükte ve yakınlıkta olduğunu gösteriyor. Seller, fırtınalar, kasırgalar, ısı ve iklim değişimleri, volkanik patlamalar artık eskisi gibi değil;

kestirilebilir olsalar da sonuçlarını karşılayacak hazırlıkta değil insanlık. Oysa insani ve doğal felaketlerle baş etmek hiç de olanaksız değil. Felaketin cinsi, türü ve boyutu ne olursa olsun, onu önlemenin ilk şartı farkındalıktır. Risk farkındalığı (bana/bize etkisi ne/nasıl olur) olmadan önlem düşünme ve eyleme geçme olanaklı değildir. Kaldı ki günümüzde, doğal afetlerin kendi başına risk oluşturmadığı, tahribatın, riskin göze alınmasından kaynaklandığı bilinmektedir.

Deprem dahil karşı karşıya kaldığımız tüm doğa olayları, Alman sosyolog Ulrich Beck'in dediği gibi öngörülebilir ve hesaplanabilir dolayısıyla önlenebilir "imal edilmiş risk" kapsamındadır. Aynı hat üzerindeki yıkılan ve yıkılmayan yapılar, yıkanın deprem değil, yıkılanın yapı olduğunun anlaşılması açısından bilimden açıklama beklemeyecek kesinlikte fikir verir. Şanlıurfa'da bir alt geçitte 15, Bozkurt Ezine Çayı taşkınında 17 kişinin ölümü nasıl ki beklenmedik yağış miktarına bağlanmazsa Fukuşima Daiichi nükleer santralindeki radyoaktif sızıntı tsunamiyle açıklanamaz. Aynı şekilde metan sıkışması, Soma'da 301, Bartın'da 42 madencinin ölüm sebebi olamaz. Daha çarpıcı bir örnek ise 3 Aralık 1984'te Hindistan'ın Bhopal bölgesinde böcek ilacı üreten bir fabrikasından sızan 40 ton metil isosiyanat gazının 18 bin kişinin ölümüne, 200 bin insanın ve toprağın toksik maddelerden zehirlenmesine yol açmasıdır. Bu ve kaderle açıklanan diğer tüm felaketlerin hesaplanamaz, öngörülemez riskler barındırdığı söylenemez. Felaket öngörülebilir ise pekâlâ risk analizi yapılabilir. Doğal ya da insani hangi felaketin ne tür sonuçlara gebe olduğunu

öngörmek, bugün dünden daha olanaklıdır. Selin önüne yerleşmenin, fay hattının üstüne oturmanın sonuçlarını öngöremek; bir virüsün epidemiye yol açacağını hesaplayamamak her şeyin yaşanarak öğrenildiği yüz yıl öncesine kadar insan kusuru sayılmazdı. Fakat artık, bilgiyi biriktirip benzer durumlarda kullanacak beceriye ve deneyime sahibiz. Bunca deneyim, veri ve bilgiyi kullanmayan kapitalizmdir. O nedenle felaketlerin risk analizi ve önlemi onu yaratan kapitalizme bırakılamaz.

Doğal olduğunu düşündüğümüz felaketler gibi insani felaketlerin de ölüm, yaralanma, fiziksel hasar, maddi kayıp, mülteci akını, çevre kirliliği vb. sonuçları olmaktadır. İklim değişikliği ile sıcaklığın yükseldiği, bunun sonucu olarak denizlerin yükseleceği ve toprağın ve tüm biyolojik yaşamın etkileneneceği; savaşların ve iç çatışmaların toplum yaşamını, ülke ekonomilerini harap ederken milyonlarca insanı bulunduğu yerden göçe zorlayacağı; yoksulluğun insan sağlığı ve refahı üzerindeki olumsuz etkileri, epidemik hastalıkların yayılma hızının mücadele olanaklarını zorlaştırıp toplu ölümlere neden olacağı günümüzde herkesin öngörebileceği yakınlıktaki felaketlerdir. Bu bağlamda afetlerin nasıl oluştuğu, hangi tür afetlerin meydana gelebileceği, afet yönetimi ve afet sonrası organize olma, sağlık sistemini hazırlama, güvenli barınma alanları inşa etme, sağlıklı gıda ve su kaynaklarına erişim önemli olmakla birlikte esas olan felaketin nedenini ortadan kaldırmaktır.

Felaketlerinin nedeni, yani ortadan kaldırılması gereken talan ekonomisine dayalı,

felaketleri üretimi ve ticareti yapılan ekonomik faaliyet alanlarından birine dönüştüren kapitalizmdir. Covid-19 aşısından patent hakkının kaldırılması yönündeki Dünya Sağlık Örgütü çağrısına olumlu karşılık vermeyen şirketlerin bir yılda bin kat büyümesi; depremde evi yıkılan veya kullanılamaz hale gelen depremzedelere yapmayı tasarladığı konutları risk analizi yapmadan bir an önce ihale edip fahiş fiyatla depremzedeye satma girişimi kapitalizmin kendi başına bir felaket biçimi olduğunun güncel kanıtlarıdır. Yukarıda belirtilen nedenlerle birlikte düşünüldüğünde, sermaye sınıfı ile ne öncesinde ne sonrasında felakete karşı müttefiklik ilişkisi kurulamayacağı açıktır. Zenginlerin düzenlediği ulusal ve uluslararası bağış kampanyalarını da sebebi oldukları felaketlerin sorumluluğunu paylaşmak olarak düşünmemek gerekir. Bağış kampanyaları, felaketi yoksulların kadersizliğine bağlayan dini söylemler gibi riski yoksulların kabullenip üstlenmesine yönelik kurnazlıklardır. O nedenle kapitalizmden kurtulmadan felaketleri önlemenin, önlenemeyenlerinin riskini azaltmanın yolu yoktur. Özünde can ve mal kaybı ihtimali olan eylemlerden kaçınan insanın, bir yandan olası felaket senaryolarına hazırlanırken bir yandan da yaşamını riske atan bu sistemle yüzleşmesi gerekiyor.

Halit Çelenk

Serpil Çelenk Güvenç

Halit Çelenk, çocukluk ve ilk gençliğinde Hatay'ın kurtuluşunu gören, 2. Dünya Savaşı yıllarında hukuk fakültesinde öğrenci olan, NATO üyesi Türkiye'nin çok partili yıllarında, DP iktidarını, 27 Mayıs'ı, AP iktidarını, 12 Martı, MC iktidarlarını, 12 Eylül askeri cuntalarını yaşamış bir savunmandı. Elli yıl kadar önce 12 Mart askeri cuntasının hemen ardından yazdığı birçok yazıda, devlet ve hukuk bağlamında bilimin ve bu deneyimlerin ışığında bugünlerin karanlığını çözümlediğini görmekteyiz.

Halit Çelenk, öncelikle devletin toplumun üstünde, onun dışında bağımsız bir varlık olmadığını, aksine toplumsal ilişkilere dayalı bir varlık olduğunu anımsatır bizlere. Devlet, sınıfların doğuşu ile sınıf mücadeleleri ile yaşıttır. Bu durum,

devletin yasalarının da yöneten sınıfların çıkarlarına uygun olarak düzenlendiğini gösterir. Hukuk, devletten ayrı düşünülmemeyeceğine göre, sınıflı toplumlarda adalet, bir sınıf adaleti olmaktan öte geçmez.

Bu ön kabulden sonra, Çelenk, devletin, hukuk tarihi açısından üç aşamadan geçtiğini belirtir. Bunlardan ilki olan “polis devleti”nde siyasal iktidar tek adam ya da bir grup insanın elindedir. Bu kişi ya da grup, ekonomik ya da siyasal gücü elinde bulunduran sınıfın temsilcisidir. Emir, ferman ya da buyrukları yasa hükmündedir ve bunun denetimi söz konusu değildir. Yasama, yürütme ve yargı güçleri tek elde toplanmıştır. Bu baskı rejimine karşı ezilen sınıf ve tabakalar - köle ve köylü isyanları, devrim hareketleri gibi-

eşitlik, özgürlük adına kanlı mücadeleler vermişlerdir. Mücadele edenlerin talebi, yasaların meclislerce yapılması ve bu yasalarda ezilen sınıfların çıkarlarının da gözetilmesi gerektiği yönündedir. Sonunda istenen olur; fermanların ve tek adamın yerini yasalar alır ve bu yeni devlete “yasa devleti” denilir. Ancak, bu meclisler de ekonomik ve siyasal iktidarı elinde bulunduran sınıfların etkisi altındadır, son tahlilde bu sınıflara hizmet etmektedirler. Emirlerin, fermanların yerini yasalar almıştır. Yasa adı altında bir sınıfın sömürü düzeni ve diktası sürmektedir. Ezilenler yaşayarak görürler ki yasa devleti de sorununu onlar lehine çözmemektedir. “Tarih boyunca ...yasalar, yalnızca sınıf egemenliğine ve sınıf sömürüsüne dayalı toplumsal ilişkileri korumuşlardır.”¹ diyen F. Engels bir kez daha haklı çıkmıştır.

Mücadele sürer, gider. Yasaların bu sınıfsal niteliği “hukuk devleti” kavramına götürür.

Dünyada sosyalizmin varlığının burjuvaziye saldıgı korku ve emekçi sınıfların mücadeleleri sonunda ekonomik ve sosyal haklar ön plana çıktığında “sosyal hukuk devleti”yle karşılaşırız. Ülkemizin görelisi olsa da en ilerici anayasası olan 1961 Anayasası da dahil olmak üzere dünyada bir çok anayasada sosyal hukuk devleti ilkesi benimsenmektedir. 61 Anayasasında “sosyal devlet” e dair şunları okuruz;

-Sosyal devlet sadece klasik özgürlükler demek değildir

-insanın insan gibi yaşaması için zorunlu maddi ihtiyaçları kendine görev edinen

¹ Hukuksuz demokrasi, s. 15 Engels’in Lange’ye mektubu

devlettir. Asgari geçim koşulları, öğrenim olanakları, barınmak için konuttan yoksun kişi gerçekten özgür sayılamaz.

-Devlet her sınıf ve tabakadan kişiye refah sağlayacak ama ekonomik olarak zayıf kişileri, işçi ve müstahdemleri, dar gelirlileri... yoksulları himaye edecektir.

Halit Çelenk, bu yöndeki Anayasa mahkemesi kararlarını da alıntılar yazısında. Söz konusu devlette yargının bağımsızlığını, kamu ve toplum yararına olmayan yasaların çıkarılamayacağını, idarenin tarafsızlığının sağlanmasının zorunlu olduğuna ilişkin kararlara değinir.

Çelenk, hak mücadelelerinin devam edeceğini de vurgular sürekli olarak. Hukuk öğrencileriyle yaptığı bir söyleşide hukuk anlayışını şöyle tanımlar;

“İnsan haklarına dayalı hukuk”, temelinde insan olan ... ama aynı zamanda emek eksenli hukuk daima insan emeğini göz önüne alacak olan hukuk” tur. Bu vurgu, amaçlanan düzenin, emeğin iktidar olacağı bir düzenin hukukuna da işaret etmektedir. İnsana, onun yaratıcı gücüne, emeğine değer vermeyen, insan hak ve özgürlüklerine saygı göstermeyen bir kurallar yığınının “hukuk” adının verilmesi bir çelişkidir Çelenk’e göre. Bu bağlamda Faruk Erem’in hukuk “insanlıktır” betimlemesine değinir.

Hukuk devleti yazısının sonunda ise adeta bugünlere işaret eder;

Polis devletinin demokratik görüntülere de sığındığını, günümüz faşist iktidarlının polis devlet türünün yeni örnekleri olduğunu yazar. Bu ülkelerde Anayasalar uygulanmamaktadır. Halit Çelenk “Ülkemizde de bugüne değin süren uygu-

lamaların, anayasamızın yukarıda esasları açıklanan hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmadığı açıktır” der.

SSCB’nin dağılmasıyla kazanılan hakların geri alındığı, sermayenin sınırsız iktidarının neoliberal düzen adı altında yaşandığı bir dünyadayız. Ülkemizde de bir “polis devleti”nde, islamcı faşist bir yönetim altında yaşamaktayız. Bu yapının emeğe düşman diğer uygulamalardan farkı yaşamın her alanı gibi hukuk düzeninin de sermayenin hizmetinde şeri bir düzene dönüştürülme çabasıdır. Bu yeni düzende -bırakın en temel insan haklarını-, tebaanın hiç bir hakkı olmadığı gibi fitrat, rahmet, kader gibi sözcüklerle geçirilen her türlü ekonomik, sosyal ve doğal kötülüğün kaynağı Tanrı kaynaklı olduğundan kimsenin yakınmaya da hakkı yoktur.

İslamcıların iktidar olduğu 21 yılda büyük hak ihlalleri yaşadık.

Gezi’de evlatlarımızı kaybettik; Gezi’ye katılan birçok yurttaşımı örgütçü suçlamasıyla hala hapishanelerde tutulmaktalar. Gazeteciler, akademisyenler, bilim insanları, aydınlar ve muhalif partiler ağır insan hakları ihlallerine uğradı. Kadın cinayetleri arttı; katilleri serbest. Tarikat ve cemaat yurtlarında çocuk istismarı ve çocuk ölümleri arttı; katilleri serbest. ÇHD’li avukatlar hâlâ tutuklu. Başta laiklik, Cumhuriyetin tüm kazanımları yok edildi. Ülkede adı verilmeyen bir şeriat rejimi yaşanmaktadır.

Yoksulluk ve yoksunluk dayanma ölçülerini aşmış durumda. Kız çocukları çocuk gelinliğe mahkum ediliyor, tecavüze uğruyor, istismar ediliyor, 4+4+4 lerle eve hapsediliyorlar ve başkaldırdıklarında

katillerinin elinde yaşamlarını yitiriyorlar. Oyun yaşındaki erkek çocukları çırak olarak sermayenin hizmetine sunulmalarının yanında laik eğitim kurumları yerine kuran kurslarında, cemaat okullarında, tarikatların elinde birer cihat militanı olarak yetiştiriliyorlar. Onlar da buralarda sadece istismar ve tecavüzle değil, ölümle de tanışıyorlar. İşçilerin, köylülerin, kadınların, gençlerin özgürlük ve demokrasi talepleri, hak arama mücadeleleri gazla, copla susturuluyor.

Yasa devleti bile olmayan Türkiye devletinde yurttaşların haklarından değil, ancak haklarının ihlalinden söz etmek mümkün. En son ve en büyük insan hakları ihlali ise resmi açıklamaya göre 50 bin, gerçekte ise 100 binin üzerinde insanımızı depremde kaybetmemiz. 10 binlerce insanın temel hakkı olan yaşam hakkı ihlal edilmiştir. Barınma hakkı ihlal edilmiştir. Temiz ve yaşanabilir bir çevreye sahip olma hakkı ihlal edilmiştir.

Bugünlere nasıl geldik?

Katıldığı bir panelde, yanıtı yine Halit Çelenk verir: DP hareketini ve onun ardılı AP ve diğerlerinin Cumhuriyetin bağımsızlık, halkçılık, laiklik, devletçilik gibi devrim ilkelerini, ortadan kaldırmak için harekete geçtiğini, Menderes’ten Demirel’e, Özal’dan Çiller’e kadar süren bu uygulamanın gittikçe yoğunlaştığını, son olarak Refah Partisinin de kervana katıldığını, bu gidişin şeriat devleti egemenliğine varabileceğini söyler. Bu kuruluşların icraatlarını yani kuranın Arapça okunması, devrim yasalarının çiğnenmesi, 61 Anayasası’na karşı çıkılması, kuran kursları ve imam hatip okullarının açılarak köy enstitülerinin kapatılması; 2’li

anlaşmalar, Türkiye'nin emperyalizmin siyasal, ekonomik, toplumsal ve askeri vesayeti altına girmesi; 12 Mart ve 12 Eylül Anayasa değişiklikleri, özelleştirme adı altında cumhuriyetin tüm birikimlerinin yok edilmesini yerer. Amaç solu ezmek, anti komünizm ve gericilikle el ele vererek sömürü düzenini sürdürmektir. Bunların yanı sıra Türkeş hareketiyle kurulan komando kamplarında eğitilenlerin cinayet ve saldırıları da bu tabloda faşistlerin rolüne işaret eder.

Çelenk bugünleri tümüyle yaşamadı ama diyalektik bir bakışla geleni gördü. Bu öngöründen hareketle, seçime 10 gün kala, ülkenin adalet arayışının aslında polis devletinden, yasa devletine geçişin arayışı olduğunu görüyoruz. Bunun yeterli olmadığını ve temel çözümün, Çelenk'in tanımladığı, insan haklarına dayalı, emek eksenli bir hukuk düzeni olduğunu da biliyoruz.

Mücadele veren büyük insanlıktan hiç umudunu kesmedi Çelenk. Emeğin egemen olacağı, gülün gülle tartılacağı, yeryüzünün aşkın yüzü olacağı o en güzel dünyaya, o aydınlık günlere olan inancı bir gün bile sarsılmadı.

Halit Çelenk'in ifadesiyle 15 Mayıs, uzun erimli, zahmetli, bilinçli ve örgütlü mücadelenin ne başlangıcıdır ne sonu; ona göre mücadele sürekli. Ta ki Türkiye, hukukun insan için olduğu, sınıfsız, sömürsüz, aydınlık, eşit ve özgür bir ülke olana dek...

Örgütlenme

Tahsin Doğan

Giderek yaygınlaşan ve ülkemizde zemin bulan siyasal gericilik kuşkusuz eğitimsizlikten beslenmektedir. Cehaletin verdiği cesaret ve güçle de saldırganlaşmaktadır. Bu ülkenin aydınları olarak, temel görevimiz cehaleti yenmenin yollarını bulmaktır. Eğitim için okullarımız onların işgali altındaysa, bizim için her yer okul olmalıdır. Tartışarak konuşarak, örgütlenmemizi büyütürken, öte yandan uygulayacağımız eğitim seferberliği (kurs, seminer, konferans vb.) ile cehaleti yenecek araçları yaratmak zorundayız.

“abece,
yaşamını halkımızın eğitime
ve aydınlık günlere ulaşması uğruna ada-
mış,
bir bölümü artık aramızda olmayan,
bir bölümü bu uğurda şehit düşmüş,
bir bölümü de bin bir güçlük içinde
ve en ters koşullarda özveriyle çalışan
tüm öğretmenlere sunar...”

1 2 Eylül sonrası faşist baskıların devam ettiği bir süreçte, 1 Nisan 1986’da **çıkan** ilk sayımıza böyle başlamıştık.

Öğretmen arkadaşlarımıza verdiğimiz ilk mesajımızdı.

Bu ilk sayıyla önemli bir örgütlenme ge-

leneğine sahip olan Türkiye demokratik öğretmen hareketi yeniden örgütlenmenin ilk adımını atıyordu. Amaca ulaşmak için sizi ona ulaştıracak araçları yaratmak, yolları temizlemek zorundaydık. 12 Eylül’de bağlarımızın koparıldığı arkadaşlarımıza, örgütümüze ulaşmanın yolunun tek ve ilk aracı “abece”ydi.

“abece” ile yola çıkan, örgütlenmenin birikim ve sıcaklığını üzerinde taşıyan **TÖB-DER** kadroları, tüm baskı ve yıldırımlara karşın kısa sürede **EĞİT-DER**, **EĞİTİM-İŞ** ve **EĞİT-SEN**’i kurarak Türkiye demokratik öğretmen hareketinin örgütlülüğünü yeniden sağladı. Bugün de **EĞİTİM-SEN** ve **EĞİTİM-İŞ** ile yoluna devam etmektedir.

Günümüzde demokratik öğretmen hareketini temsil eden sendikalarımız ve onların

kurulmasıyla daha çok emekli öğretmenlerce yürütülen **EĞİT-DER**, harcanan tüm çabalara karşın, arzuladığımız nitel ve nicel güce ulaşamadı.

Örgütlenmede yaşanan bu kısırlık, elbette emperyalizmin yaşamın her alanında dayattığı neoliberal politikaların bir sonucu olarak görülse de tek nedenin bu olduğu düşünülemez.

12 Eylül'ün nedeni olan ve topluma dayatılan 24 Ocak kararlarına karşı, tüm emekçilerle birlikte öğretmenler de kenetlenerek direnmişlerdir.

Faşist saldırılarda **TÖB-DER** üyesi yüzden fazla arkadaşımızın devlet destekli faşist çetelerce katledilmesine karşın, en ufak yılgınlık gösterilmeden örgütlü mücadele sürdürülmüştür.

12 Eylül sonrası sol, sosyalist örgütlenmelerde büyük başarısızlıklar yaşandı. Aradan 43 yıl geçmesine ve yoğun çabalara karşın, toplum olarak emek eksenli örgütlenmelerde; 12 Eylül öncesi Türkiye'deki öğretmenlerin yüzde 68'ini örgütleyen demokratik öğretmen hareketi, bugün o günkü kapasiteye ulaşmadığını, aksine izlenen yanlış örgütsel politikalar, neoliberalizmin "**böl- parçala- yönet**" politikasıyla gerici sendika ve derneklere yönlendirilen öğretmenlerin de etkisiyle örgütlülüğümüzün arzuladığımız güçte olmadığını görüyoruz.

Bugün örgütlenmenin ötesinde burjuva demokrasisi boyutunda da olsa demokrasimiz ve cumhuriyetimiz gerici saldırılar karşısında sürekli kan kaybetmektedir.

Siyasi iktidarların rejime yönelik tutumları, neoliberal baskı ve yoğun sömürü düzeni gibi nedenlerin yanında farklı birçok etken örgütlenmeleri olumsuz etkilemektedir.

Yeterince ideolojik, politik ve örgütsel birikime sahip kadrolara sahip değiliz. Aynı sıkıntı, sendikalarımızda olduğu gibi

2021 yılında görevi devraldığımız **EĞİT-DER**'de de yaşanıyor. Öğretmen örgütlülüğü 12 Eylül'de kaybettiği nitelikli kadrolarının yarattığı boşluğu doldurmakta sıkıntı yaşadı. Bu anlamda en önemli etkenlerden biri, yeni yetişen kadrolarla, 12 Eylül öncesi kadroların örgütlenmeye bakış ve ideolojik mücadele yaklaşımları örtüşmemekte, örgütsel bütünlük ve direnç yerine, örgütlenme bireysel, grupsal yaklaşımların öne çıktığını görüyoruz.

Yeni kadrolarda da örgüt kavramını yorumlama ve anlamada önemli farklılaşma ve bu farklılaşma yönünde yeni örgütlenme eğilimleri ve kopmalar yaşanıyor. Kadrolar sosyal demokrat, sosyalist ve sol çizgide olmalarına karşın. Örgütlenmelerde bu doğrultuda bütünlüklü bir politika izlenemiyor. Bu da örgütsel bağların zayıflamasına, kopuşlara, farklı örgütlenme yaklaşımlarının ortaya çıkmasına neden oluyor.

12 Eylül öncesi öğretmenler çok farklı siyasi görüşlerde olmalarına karşın birlikte örgütlenmeye büyük özen gösterdiler ve başardılar. Siyasi çeşitliliğin örgütlülüğümüzü zayıflattığını savunan arkadaşlarımızın olmasına karşın, farklılıkların örgütümüze güç kattığı inancıyla farklı siyasi görüşlerin parçalanarak farklı farklı örgütlenmelerine kapılarımızı kapattık. Bu durum örgütlerimizin gücüne güç kattı. O süreçte kurduğumuz tüm örgütler kimi iddiaların aksine kısa sürede büyük güce ulaştılar.

Bu yaklaşımdan hareketle **TÖB-DER**'in örgütlenme geleneğini sürdüren **EĞİT-DER** olarak bir taraftan kendi örgütlenmemizi büyütme mücadelesi verirken, diğer yandan kardeş sendikalarımızın demokratik eğitim ve demokrasi mücadelesinde ortaklaşmalarını özendirici yaklaşımlarımızı sürdürüyoruz.

Eylemsizlik ve ideolojik donanım yetersizliği de örgütlenmeyi olumsuz etkilemektedir. Amaç ve ideolojileri doğrultusunda

bir araya gelen insanlarca kurulan örgütler ancak amaçları ve ideolojileri doğrultusunda yapacakları eylem ve etkinliklerden beslenerek büyürler. Bu konuda da dernek ve sendikalar olarak başarılı olduğumuz söylenemez. Eylemsizlik ve etkinliklerden uzak durmak bir anlamda toplumsal sorunlardan uzaklaşmaktır. Oysa toplumun halkla iç içe olan en yaygın meslek gurubuyuz. Lenin “Ne Yapmalı” da “Her örgütün karakteri doğal ve kaçınılmaz olarak eyleminin içeriği ile belirlenir.” der. Bizim acilen kanımızı sömüren, yaşamsal tüm bağlarımızı söküp alan İslami faşizme karşı mücadele gücümüzü artıracak bir örgütlülüğü sağlamak durumundayız.

Biz öğretmenler “emekli olduk, sorunlarımız bitti,” diyemeyiz. Ancak gerçek şu ki emekli olduktan sonra arkadaşlarımızın çoğu demokrasi ve demokratik eğitim mücadelesinden koparılıyor. Bir avuç diyebileceğimiz kadar arkadaşımız parti, sendika ve derneklerde sorumluluklarını yerine getirirken, çoğu arkadaşımız geçim derdiyle ikinci bir işte çalışmak zorunda kalıyor ya da kahve ve dernek lokallerinde vakit geçiriyor. Hiçbirinin demokrasi, emek ve demokratik eğitim için örgütlü bir güç yaratması ve mücadele etmesinin önünde engel yok. Ama örgütlenmede büyük sıkıntılar yaşıyoruz. Bu da eylemsizliği, ideolojik yozlaşmayı ve mücadelenin dışında kalmayı doğuruyor.

EĞİT-DER olarak tüm çabalarımıza karşın örgütlenme sorunlarımızı aşamadık. Yaklaşık 3,5 milyon emekli öğretmenin %10’unu dahi örgütleyebilmiş değiliz. 12 Eylül’ de 670 şube ile kapatılan TÖB-DER’ in ardılları olarak birkaç büyük ilin dışında örgütlü değiliz.

Ekonomik, demokratik haklarımızın ve yok edilmeye çalışılan rejimimizi korumaya yönelik mücadelenin yanında, önemli bir neden de TÖB-DER davası AİHM’ de devam ediyor. Öte yandan konuya ilişkin yasa çıkarttırma çalışmalarımız da sürü-

yor. Bu iki süreçten biri olumlu sonuçlanırsa ve TÖB-DER açılrsa onu canlandıracak örgütlülüğe sahip değiliz.

Toplumsal sorunları, eğitsel sorunları tartışmak, çözüm üretmek, demokratik kitle örgütleri ile iş birliğinde yaptırım gücümüzü kullanmak, öğretmenler olarak gelecek kuşaklara olan temel sorumluluğumuzdur. Ancak biz, bırakın gelecek kuşakları, kendi emeğimizi korumak adına bile örgütlenip mücadele etmede önemli sıkıntılar yaşıyoruz.

Uluslararası emperyalizmin güdümünde İslami faşizmi hedefleyen siyasi iktidarın istekleri doğrultusunda şekillenen eğitim sistemimiz, artık aydın insan değil cumhuriyet düşmanı kuşaklar yetiştirmeye odaklanmış durumda. Bunun doğal sonucu örgütsüz, iradesini ortaya koyamayan bir toplum yaratmak. 1945’li yıllardan başlayarak ve son 20 yıldır rejime yönelik saldırılarını artırarak devam ettiren **siyasi iktidarın beslendiği tek kaynak eğitimsizlik ve örgütsüzlüktür.**

Bunu sağlamak için 4+4+4 sistemiyle okullar boşaltıldı. MEB’in 2021-2022 eğitim istatistiklerine göre yüz binlerce kız çocuğu okula gitmiyor. Okul çağında ki 866 bin kız çocuğu eğitimden kopmuş durumda. Bu çocukların nerede olduğu bilinmiyor. Veli-Der ’in hazırladığı 2022-2023 raporuna göre de bir buçuk milyondan fazla kız öğrenci örgün eğitim sürecinden koparılmış durumda.

TÜİK’in son istatistiklerine göre de iki milyon genç kadından haber yok. Okuldan koparılıp cemaatlere teslim edilerek cehaletin içinde boğulan bu çocuklarımız, yarın demokrasiye, aydınlığa karşı silah olarak kullanılacaktır.

Türkiye’de demokratik, laik ve bilimsel eğitim terk edildi. Eğitimde büyük tahribatlar yapılıyor, devlet okulları ticarileştirildi. Fakir halk çocukları eğitimden yararlanamaz duruma geldi. Cumhuriyetin

kuruluş değerleri bir bir yok ediliyor.

Kuşkusuz sosyal demokratlar, sosyalistler 12 Eylül sürecinde çok önemli bir kadro kaybına uğramıştır. Emperyalizmin uyguladığı 12 Eylül rejimini kurumlaştırma politikaları ile de yeni kadroların yetiştirilmesi engellenmiştir. Var olan kadroları da yozlaştırmak, emeğin direncini kırmak, zayıflatmak için de sürekli bir baskı rejimi yaratılmıştır.

Yaratılan bu baskı rejimi ile de örgütlenmelerde yeni kadroların yetiştirilmesi engellenmiştir. Neoliberalizmin uyguladığı sürekli baskı ve yoksullaştırma politikaları ile de var olan kadroları yozlaştırmak, emeğin mücadele direncini kırmak, zayıflatmak, demokratik örgütlenmelere sürekli kan kaybettirmiştir.

Bir avuç kadro ile de sosyal demokratlar, sosyalistler gerekli öncülüğü örgütleyemediler. İdeolojik politik birikimleri örgütsel dinamizm yaratmaya yetmedi. Aksine enerjilerini daha çok iç mücadelelere yoğunlaştırmaları da emperyalizmin, yerli ortaklarının ve joker gibi demokrasi mücadelesine karşı asırlardır kullandıkları saldırgan gericiliğin işine yaradı.

Bu nedenlerle siyasi örgütlenmelerin dışında baskılar nedeniyle mesleki, siyasi ve ekonomik eksenli örgütlenmeler de kitleleşemedi.

İşçi sınıfı ideolojisinin teorik ve pratik olarak gelişmemesi, örgütlenmelere olumsuz yansıdı. Kitleler, kendisinin dışında kurtarıcılar beklemeye başladı. 100 yılı aşan köklü mücadele geleneğimizi kaybettik. Siyasi iktidarın değişimini bile, kendimizi dışlayarak başka güçlerde arar olduk.

Tüm bunların nedeni örgütsüzlüktür. 12 Eylül öncesi sol parti ve gruplar bu denli zayıf değillerdi, güçlüydüler. Bu da sendika ve derneklerde örgütlenmeyi özendiriyordu. 12 Eylül sonrası sürekli erozyona uğrayan örgütlenmelerdeki negatif gidişi

durduracak güçlü sol parti ve guruplarda oluşamadı.

Genelde örgütlenmeler var olan üretim ilişkileri ve egemen ideoloji temelinde şekillenir. Elbette egemen güçlere karşı örgütlenmenin zorluğu bilinir. Ancak emek örgütlenmesindeki haklılığın yaratacağı dinamizmin bu zorluğu aşacağı inancındayız.

Öğretmenler olarak bir yandan demokratik, laik, bilimsel, kamusal ve anadilde eğitimi savunurken, diğer yandan emeğin yanında örgütlenmelere, teorik ve pratik katkıda bulunarak, onların mücadelelerinde yaratıcı adımlar atmalarını desteklemeliyiz.

Halkla ilişkilerimizde de kopukluk yaşamaktayız. Oysa her örgütlenme kaynağını gücünü halktan, halkın desteğinden alır. 12 Eylül sonrası aydınların, öğretmenlerin sistematik bir programla halktan uzaklaştırıldığı, farklı sosyolojik değerler özendirilerek, küçük yapay örgütlenmelerin desteklendiği bir süreç yaşadık. Bu nedenle emek eksenli güçlü örgütlenmeler yaratılamadı.

Özünde işçi sınıfı ideolojisinden kaynaklanmayan, burjuva ideolojisinin sınırlarına sıkışmış, onların çizdiği sınırların dışına çıkamayan örgütlenmelerden ne başarı beklenebilir ne de emperyalizme karşı mücadele edilebilir.

Burjuvazi nasıl örgütlenmeleri engellemede, sınırlamada sürekli kural ve yöntemler geliştiriyorsa biz de mutlaka örgütlenmedeki zorlukları aşmak için yeni yöntem ve modeller geliştirmek durumundayız.

Biz demokratik öğretmen hareketi olarak örgütlenmeyi sadece bize has değil toplumun bütünü için ele almalıyız. Bugün halkın toplumsal yaşamını cendereye almak, kendi kokuşmuş düzenlerinin içine hapsetmek isteyen bu gerici saldırıları bir bütünlük içinde tartışmak, sorgulamak,

kurulmak istenen gerici sisteme karşı halkın tüm kesimlerinin örgütlenmesini sağlamak, en azından desteklemek biz öğretmenlerin en önemli görevidir.

Örgütlenmeler diyalektik olarak karakteri gereği sürekli değişim ve hareketlilik içinde olmak durumundadır. Örgütlere bu dinamizmi kazandıran kendi ve toplumsal sorunlara yaklaşımlarıdır. Olaylara ve durumlara karşı duyarsızlık, örgütleri durgunlaştırır ve giderek yok eder. Demokratik öğretmen hareketinin temsilcileri olarak asla bu tuzağa düşmemeliyiz.

Dün en azından güçler ayrılığı ile kısmen dengelenen ve cılız da olsa demokrasinin önünü açan tüm koşullar ortadan kaldırılmıştır. Siyasi iktidar devletin tüm güçlerini arkasına almış, demokratik kurumları işlevsizleştirmiş, en ufak demokratik örgütlenmeleri ve direnç noktalarını yok etmiş ve en ufak demokratik taleplere kapılarını kapatmıştır.

Devlet oligarşik bir güç ve çıkar gurupları tarafından yönetilmektedir. Son yirmi yıldır dirençleri tümüyle yok edilen demokratik kitle örgütleri ve siyasi partiler için tek çıkar yol gene örgütsel güçlerini büyütmektir. Bunun yolu da tüm demokrasi güçleri olarak eleştiri-özeleştiri mekanizmalarını sağlıklı çalıştırarak ve demokratik bir işleyiş içinde yeni yöntem ve yollar bularak örgütlülüklerimizi büyütmek zorundayız.

Kaldı ki biz öğretmenler 1908 de kurduğumuz Encümen-i Muallim' den bu yana özellikle 1950'den sonra TÖDMF, TÖS, TÖB-DER, abece, EĞİT-DER, EĞİTİM-İŞ ve EĞİTİM-SEN' le demokratik, bilimsel laik eğitim için emperyalizme ve gerici işbirlikçilerine karşı verdiğimiz önemli bir mücadele geleneğine sahibiz.

İşkenceler, sürgünler, baskılar bizi yıldırmadı. Ekmeğimizi kestiler, gerici faşist çeteleri üzerimize saldırdılar. Birçok üyemizi katlettiler.

Emperyalizm araç ve silahıyla hep saldırdı, saldırıyor. İstedikleri örgütsüz, eğitimsiz sürü bir toplum yaratmaktır. Bugün coğrafyamızı kan gölüne çeviren politikalarını Anadolu'ya taşıma peşindeler. Bunu önlemenin tek yolu örgütlü bir toplum yaratmaktır.

Emekliler, enflasyona karşı korumasız durumdadır. Biz fazlalık ve yük olarak görüyoruz. Çoğu emekli yoksulluk sınırının altında yaşıyor ama mücadele edecek demokratik, doğal taleplerimizi dile getirecek güçlü bir örgüte sahip değiliz.

Mücadele tarihimize uygun örgütlü bir güç yaratarak, eğitim alanındaki tahribatlara ve emek sömürüsüne karşı direnmek zorundayız.

Giderek yaygınlaşan ve ülkemizde zemin bulan siyasal gericilik kuşkusuz eğitimsizlikten beslenmektedir. Cehaletin verdiği cesaret ve güçle de saldırganlaşmaktadır. Bu ülkenin aydınları olarak, temel görevimiz cehaleti yenmenin yollarını bulmaktır. Eğitim için okullarımız onların işgali altındaysa, bizim için her yer okul olmalıdır. Tartışarak konuşarak, örgütlenmemizi büyütürken, öte yandan uygulayacağımız eğitim seferberliği (kurs, seminer, konferans vb.) ile cehaleti yenecek araçları yaratmak zorundayız.

Kuşkusuz yaşadığımız sıkıntılar, gene bizim azim ve irademizle aşılabacaktır. Sorunlarımızın tek olmadığını biliyoruz. Karşımızda devasa devlet gücünü kullanan siyasal iktidar da bahanemiz olamaz. Tartışma kanallarını sürekli açık tutarak örgütlenmemizi büyütme durumundayız.

Emperyalizmin ve faşizmin yenemediği tek güç bilinçli kadrolara ve ideolojik donanımına sahip örgütlü güçtür.

Gericiilik ve Eğitim Üzerine Düşünceler

Erdoğan Yılmaz¹

Çetin Özek (1934-2008), “Türkiye’de Gerici Akımlar” ı irdelediği kitabında,⁽¹⁾ “gericilik” kavramının tarihsel süreç boyunca “kapsamı ve içeriği”nin değişime uğradığını belirtir. Özek’e göre “gericilik” sadece “dinsel açıdan” ele alınamaz; “**Dinsel nitelik taşımadan da toplumsal gelişmelere karşı çıkmak ve düzenin yapısının olduğunca tutulmasını savunmak mümkündür. Bu durumda (gericilik), toplumsal gelişim ve politik iktidarın ele geçirilmesi konusunda sınıflararası çatışma karşısındaki tutuma göre ölçülmelidir. Toplumun yapısal değişimine ve politik gelişimine karşı çıkış ve seçkinler egemenliğindeki bir düzeni sürdürmek çabası, dinsel nitelik taşısın taşımasının gerici bir davranıştır.**”(1968: 5-12).

Burada, gericilik için kullanılan iki ölçütten birincisi “**düzenin yapısının olduğunca tutulması**”dır. Bu saptama, mevcut durumun “**muhafaza edilmesi/korunması**” anlamıyla sınırlandırılırsa

eksik kalır. Kanımca sorun “**olduğunca**” donup kalmaktan ibaret değildir; sorun bunu aşan, halkı evrensel değer ve gereksinimlerin dışına atma, hukuku yok etme, emeği sömürme, sorgulayıcı-eleştirel yaklaşımların önünü tıkamayı kapsayan daha geniş bir anlam içerir. İkincisi, “**seçkinler egemenliğini (ve çıkarlarını koruyan) bu düzeni sürdürme çabası**” aynı gerici anlayışın bir parçasıdır. Bu anlayış, her tür algı oyunlarını, korkuyu, geleneksel inançları kullanarak eleştirel düşünce ve özgürlükleri baskılar, halkın kişiliğini sileştirmeye çalışır. Bunu yapan yönetim biçimleri, adına olursa olsun gericiştir. Kısacası, iktidar gücünü ele geçirmiş küçük bir sınıfın, zengin azınlığın ya da birkaç sözümona “seçkin-soylu”nun baskı ve şiddete dayalı, halkı sömüren yönetimleri, dinci olsun olmasın, özünde gerici bir nitelik taşır. Hepsinin yaptığı, bireyin ve toplumun ileriye doğru değişim ve dönüşümünü dondurmaktır, geleceğini yok etmektir.

¹ Eğitici

Salman Khan (1976-),gericiliğin,birey ve toplumda “alışkanlık-normalleşme-kalıcılık” yarattığına değinir.⁽²⁾ Yapılması gereken, her tür“gericiliği reddetmek, normalleştirmemek, alışmamak ve kalıcı hale gelmesini engellemek”tir. (2021: 59-60) Kendisini “aydın-ilerici” olarak tanımlayan herkesin görevi ve“aydın” olma ölçütütam da budur. “Aydın” konusunu dert edinmiş bilim insanlarından birisi de İlhan Arsel’dir.⁽³⁾ Arsel, aydını tanımlamanın güçlüğüne değinirve özetle şöyle der: “Aydın sayılmak için sadece okumuş olmak, bilgi yüküne sahip bulunmak yetmez; insan aklının sınırsız gelişebilirliğine ve gerçeklere akıl rehberliğinde gidilebileceğine inanmak; aklı ve zekayı baskı ve önyargılardan kurtarıp özgürlüğe kavuşturan çabalara doğrulmak, tüm insanlara karşı sevgiyle dolu olmak; insanı sömürü ögesi olmaktan, mutsuzluklardan ve sefil yaşamlardan kurtarıp insanlık haysiyetine ulaştırmayı yaşam amacı yapmak, karşılıklı sevgi ögesini oluşturmak, bu uğurda yılmadan savaşmak koşuldur.”(2021: 45)Bu konudaSabahattin Eyüboğlu da⁽⁴⁾ şöyle bir örnek verir: “Ne ileri aydınlar bilirim:Bütün kör inançlardan sıyrılmış, bilim aydınlıklarına yönelmişken, kendi çocuklarının eğitiminde çemberleri kırmak şöyle dursun, anababalarından daha insafsız bir tutuculuğa düşerler...Bizim eskidüzenimizdayanışmasız,(bireyi) kaderin ve padişahın karşısında tek tek bırakanbir düzendi. Henüz pek değişmiş sayamayacağımız bu düzenin getirdiği eğitim bencillikten yanaydı. Camide herkes başkasının derdine ortak görünüp evde kendi çocuğuna ‘sen kendi çıkarına bak, gerisi nene lazım’ diyordu.”(1999: 39,40) Herhalde Khan’ın sözünü ettiği “alışkanlık ve normalleştirme”nin genetik izlerini biraz da buralarda

ararsak yanlış olmaz.Eyüboğlu’nun konuyu eğitimle ilişkilendirmesi çok yerindedir.Sözün burasındaaklımabir metafor olarak “Rigor mortis...” takılıyor. Tamer Koçel’den(1946-) öğrendiğim⁽⁵⁾ bu kavram yönetimbilim açısından şöyle tanımlanıyor:“Rigor Mortis ölüm katılığı demektir.Her canlı organizmada ölümden sonra bir katılaşma olmaktadır. Katılan organizma, esnekliğini kaybetmekte ve belli bir süre şekil değiştirmesi mümkün olmamaktadır. Organizasyonların(ileriye dönük, yaratıcı-üretici yönde) değişmemesini, değişim ve dönüşümü zamanında tam olarak ve zorlanmadan gerçekleştirememelerini ifade eder.Böyle bir organizasyon rekabet gücünü kaybeder, geçmişte yaptıkları ile övünür ve bununla mutluluk duyar, içe dönük yaşamaya başlar, bir çeşit ‘narsist işletme’ haline gelir, kendi sonuçlarını seyrederek başarılı olduklarına inanır, referans noktaları olarak geçmişte ulaştıkları sonuçları alır.” (2010: 671-672)Her alanda yaşadığımız pek çok örnek bunu kanıtlar.

Kanımca eğitimde yaşanan gerici örneklerbu tanıma uyan bir tür “rigor mortis” durumudur.Olgulara bakıldığında gerici akımların yönetim erkinin her köşesine yerleşerek orada dinci-tarikatçı ya da neoliberal ve idealizm temelli bir anlayışla topluma yaşattıklarının “rigor mortis” durumundan farkı yoktur.Bu “Narsist yapı”içindekör inanç ve dinci bağnazlıkla ekonomik ve düşünsel sömürsarmaş dolaştır ve dolayısıyla tüm çağdaş kurum, kuralve insancıl değerleri yokederek toplumun yaşam damarlarını tıkarken sistemi “ölüm katılığı” na tutsak etmektedir. Bu durum,düşünce ve yaratım özgürlüğünü kuşatmakta; sanatsal etkinlik, bilgi-bilim üretme veeğitim sistemine de aşılanmakta, yaygınlaştırılmaktadır. Gericilik, bazen

kurumların içini boşaltarak, dinci vakıf ve tarikatlara, bazen egemen sınıfın iktidaryandaşlarına çıkar fırsatları yaratmakta, bunlarlayetki ve güç paylaşımı yapılmaktadır. Bubazen kindarlık ve nefret tohumları ekerek, toplumu bölüp düşmanlaştırarak bazen yargı bazen “güvenlik” güçlerinden yararlanarak yürütülmektedir. İş, ölçüsüz şiddet kullanmaya, yoksul-dar gelirli sınıfları korkutarak içine hapsetmeye varmaktadır. “**Ölüm katılığı**” toplumun her alanına böyle yayılmakta, ayrıcalıklı-sömürücü egemen sınıf giderek toplumun büyük bölümünü “**kader sabır tevekkül**” döngüsüylebunlaraalıştırmaya çalışmaktadır.

Eliyle ve kafasıyla çalışan, üreten, okuyan yazan sınıfların düşünmesi, düşündüklerini yazıyla ya da sesli olarak tek başlarına ve topluca açıklamaları, bilgi ve bilimi yaymaları engellenmektedir. İnsanların eşit olarak, akıl ve bilime dayalı, parasız bir eğitim ve öğretim görmeleri; gelişmeleri, zihinsel, bedensel, ruhsal bütünlük içinde kendilerini gerçekleştirmeleri önlenmekte, “cahil kalmaları” özellikle istenmektedir. Hatta cehalet, onları sevmeye ve övmeye nedeni sayılmaktadır. Ezilen yoksul sınıfların “**gönüllü kullar**” olmaları, tek kişinin söylediği ve yaptığı herşeyi onaylaması, ödüllendirilmektedir. Böyle bir kurguyla oluşturulan gerici bir eğitim sisteminden çıkan bireylerin, **Khan**’ın dediği gibi, olan biteni, “**normal karşılamaları, alışmaları, kalıcı kılmaları**” sağlanarak, yönlendirilip yönetilmelerinin kolaylaşması beklenmekte, ülke bu nedenle ve ısrarla “**rigor mortis**” batağında tutulmaktadır.

16. yüzyıl düşünürlerinden ve modern siyaset biliminin temellerini attığı belirtilen hukukçu-yazar **Etienne dela Boétie**(1530-1563) (6) sorunu en baştan alır: “**Özgürlüğün yokoluşu ile siyasal ikti-**

darın belirmesi arasında bir koşutluk vardır. Hegemonyanın kurulması ile birlikte gönüllü kulluk olgusunun ortaya çıktığı görülmektedir. Tiranların uyruklarını alıklaştırmak ve gönüllü kulluğu sürdürmek için kullandıkları yöntemler, iktidarın kurnazlıkları, hileleri(dir.) Eğitim ve alışkanlıkla özgürlüğü unutan, kulluğu, köleliliği benimseyen insanlar, ağızlarına çalınan iki parmak bal ile içinde bulundukları duruma gönülden bağlanıp, onu kendi arzuları ile sürdürürler...” (2011:100,101)İktidarların özgürlük yokedicini niteliklerinin olduğunu belirten **Boétie deKhan**’a benzer biçimde gerici bir eğitimden geçen bireylerden özgürlüğü unutmalarının vekullaştırılmalarının beklendiğini saptamaktadır.

Eyüboğluda (1909-1973) “**rigor mortis**”i çağrıştıracak biçimde “**tutucu güçlerin okulu ezberci ve düşüncüyü donduran**” bir yapıya dönüştürdüğüne, bunun okullarımızı ve üniversitelerimizi “**ezbercilikten dolayısıyla besleme okuryazar ayrıcalığından kurtaramadığı**”na işaret etmektedir.(1999: 140) Böylece gerici bir eğitim sistemi kök salmakta “**düzene uygun kafalar**” yetiştirilmekte, ölüm katılığı toplumun iliklerine işlemektedir.

20. Yüzyılın önemli eğitimcilerinden **Paul Freire**(1921-1997) de eğitim bir kaldıraç olarak kullanan bu gerici düzeni, eleştirel bir yaklaşımla irdeler.⁽⁷⁾ **Freire**, “**öğretmenin anlatıcı, öğrencilerin mekanik olarak ezberlemesine yol açan**” bu sistemi tanımlarken, “**öğrenciyi doldurulması gereken bidonlara dönüştürdüğünü**” belirtir ve “**Kaplar ne kadar pısrıkça, doldurulmalarına izin veriyorsa o kadar iyi (!) bir öğrencidir**” der. Ona göre, “**mekanik, statik, doğalcı, uzamsal bir bilinç görüşüne**

dayanan bu eğitim, öğrencileri alıcı nesnelere dönüştürür, düşünmeyi ve eylemi denetlemeye çalışır, insanları dünyaya uymaya yöneltir, insanların yaratıcı gücünü etkisizleştirir...”(2000: 49-55). Bu düşünceler kanımca eğitimde-
kirigor mortis’in iyi bir tanımıdır.

Freire’in dikkatimizi çektiği önemli bir konu da **“devrimci bir toplum(un) bu yöntemleri (bireyi) ezen bir toplumdan alması”**na ilişkin tehlikedir. Diyelim gerici bir iktidarı değiştirdik ve devrimci bir yapı kurmayı öngörüyoruz, eğer **“bireyi ezen”** ya da **“bidon”**a dönüştürerek **“mekanik, statik bir bilinç”** yaratan aynı yöntemleri sürdürecektir olursak istediğimiz kadar ilerici, çağdaş, demokrat, laik olduğumuzu ileri sürelim **“böyle (bir) devrimci toplum yanlış yoldadır. Gericilik hayaletinin tehdidi altında”**kalmayı sürdürür. Bugünkü yapısı ile gericiliği kökleştiren eğitim, aslında bireyin ve toplumun **“ölüm katılığı”**na sürüklenmesini ve **“düşüncenin dondurulması”**nı yenmede çok etkin olabilecek bir gizil güce sahiptir. Eğitim kaldırıcı kullanılarak bireyin ve toplumun özgür, birey kimliği gelişmiş; soran, sorgulayan, eleştiren, akıl ve bilimi temel alan düzlemlere sıçraması, **“besleme okur-yazarlar”** (ben aydınımıyorum diyorum) üretmeye son vermesi sağlanabilir. Gericiler anlayışlar bu sonuçtan korkarlar ve eğitimin gücünü tersine çevirerek, dogmaları, skolastiği, bağnazlığı, **sustur-sindir-sömür** ideolojisini egemen ve kalıcı kılmak için kullanırlar. Böylece aynı eğitim aracı ile **Özek**’in işaret ettiği, **“düzenin yapısının olduğunca tutulması”** ve iktidarı elinde tutan **“seçkinlerin egemenliğini sürdürmesi”** ve **Boétie**’nin sözünü ettiği **“hegemonyanın kurularak”** emekçileri ve **“aydın”**ları(?) **“gönüllü kul”** olmaya ve **“özgürlüklerinden vazgeçmeye zor-**

laması”, **Koçel**’in aktardığı **“ölüm katılığı”**nın toplumda yayılmasının tehlikeli bir gerçeğe dönüştürmektedir.

Alışkanlık yaratma, normalleştirme ve kalıcılık döngüsünü ilginç bir örnekle açıklayan **Paulo Freire**’ye göre, (Bu sistemde) **“Öğrenciler bir yatırım nesnesi, öğretmenler de yatırımcı gibi”**dir ve bu sisteme **“bankacı eğitim modeli”** adını koyarak şunları belirtir: **“Bankacı eğitim”** de öğrenciler kendilerine yüklenen **yığına malzemeyi istiflemekle ne kadar meşgul olurlarsa dünyanın dönüştürücüleri olarak (dünyaya) müdahale etmeleri halinde oluşacak eleştirel bilinçleri o kadar güdük kalacaktır. Kendilerine dayatılan edilgen rolü ne kadar kapsamlı bir şekilde kabul ederlerse, dünyayınasıyla öyle benimsemeye o kadar yatkın olurlar. Bu eğitim, öğrencileri alıcı nesnelere dönüştürür, düşünmeyi ve eylemi denetlemeye çalışır, insanları dünyaya uymaya yöneltir ve yaratıcı gücünü etkisizleştirir. Devrimci bir toplum(un) da bu yöntemleri (bireyi) ezen bir toplumdan alması (durumunda) böyle bir toplum gericilik hayaletinin tehdidi altında”**yaşamayı sürdürür. Freire, çok önemli bir şey daha söylüyor. **“Ne yazık ki özgürleşme davasına sarılanlar (bile) bu ortamdan etkilenir, çoğu zaman bu ortamın hakiki önemini ve insan dışlaştırma gücünü algılayamazlar. Gerçek özgürleşme, insanlaşma süreci, insanlara bir başka mevduatın yatırılması değildir. Özgürleşme bir praksistir; insanların üzerinde yaşadıkları dünyayı dönüştürmek için düşünmesi ve eyleme geçmesidir. Özgürleştirici eğitim çalışması, idrak edimlerinden oluşur, bilgi aktarımından değil...”**(2000: 48-64). Kısacası, **Freire, Özek**’in **“gerici”** tanımlamasındaki iki ölçütün nasıl bir yol izlediğini ve

sonuçlarını etkili biçimde göstererek, gericiliğin (araçları farklı da olsa)düzeni koruma ve sürdürme çabasını ve onun değirmenine sutaşıma eylemini özetliyor. Bu sorunlara ve özellikle eğitim konusuna, aklın ve bilimin ışığında bütüncül olarak bakabilen başka yazar, filozof ve bilim insanları da kuşkusuz vardır. Bu değerlerden birine değinmeden geçemeyeceğim: **Mehmet Başaran** (1926-2015)'ın **Yaşar Kemal**(1923-2015)'den aktardığı düşünceler⁽⁸⁾ bir yandan **Freire**'le, **Boétie** ve **Özek**'le akrabalık taşıırken, öte yandan **Koçel**'in aktardığı ölüm katılığını ve gericici eğitim yaklaşımını özlü biçimde tanımlıyor: **“Hoca geliyor, söylüyor, çocuklar ezberliyor. Bu çocukları köleleştirme eğitimidir. Köle olan köle yapmaya çalışır.”** (1999; 21)

Bu ulusun yurtsever aydınları, **İsmail Hakkı Tonguçlar**, **Hasan Ali Yüceller** ve başkabiçok örnek, bu toprakların, bireyin ve toplumun gereksinimlerinden yola çıkarak evrensel değerleri; bireyin özgürleştirilmesini, yaratıcı, sorun çözücü ve üretici kılınmasını, kendisinden başlayarak çevresini ve yurdunu değiştirme bilincikazanmasını amaçlayan, özgün bir eğitim modeli olarak **Köy Enstitüleri** mucizesiniyaratmıştır.Unutmamak gerekir ki onu, **Başaran**'ın dediği gibi**“meseleye uzaktan ve dışarıdan bakmışbirçokokur-yazar başkalarının giriştiği bir denemeden bahseder gibi davranmış, kötülemiş,küçümsemiş, bir yenilik teşebbüsüne sorumsuzca karşı koymuşlardır.”** (1999: 9) Bu devrimci eylemi yıkmaları yetmemiş,çocuklarımızı **“hocanın buyruğunu tekrarla, ezberle, bire bir anlat”** yöntemiyle **“bidon”**a çevirmiş, zihinlerini dondurup **“ölüm katılığı”**na tutsak etmişlerdir.

Özgür, yaratıcı, sorumluluk sahibi ve üretici; dünyayla yarışan bireyler yetiştirecek

öğretmen kaynağımızı kurutmuşlar, Anadolu ve fen liselerimizi yoketmişler, yerlerine sanki bu boşluğu doldurabilirmiş gibi imam hatipleri çoğaltmışlardır.Şimdi deher köşe bucakta, orta halli bir lise bile sayılamayacak eğitimsiz, bilimsiz; nitelikli akademisyen ve yöneticilerden yoksun, sözümona **“üniversite”** açılarak bu gericici politika tırmandırılmakta, bilinçli bir cahilleştirme yöntemi uygulanmaktadır. Buna inat direnen birkaç eli yüzü düzgün üniversitemizi gericici ideolojilerle kuşatan ve baskıyla yönetmeyi dayatan; uluslararası sıralamalarda dibe vurduran, her sokakta birertabela üniversitesi açıp, yetersiz ve işsiz güçsüz mezunları sokağa salıveren; geleceği karartılmış, umutsuz ve mutsuz; bir fırsatını bulup ülkeden kaçmaya çalışan gençleri üreten bu liyakatsiz aydınımsıların düzenidir.Faturayı **“yasak, günah, tevekkül, biat, sadakaya rıza”** kültürünehapsedilmek istenen-halk,özellikle de çocuklarımız ödemektedir. Bunu yapan ya da onaylayankafaların diploması kaç yıllık olursa olsunaydın sayılabilir mi?Şunu bir kez daha vurgulayalım: Her tür gericiliği reddetme, normalleşmesine izin vermeme mücadelesini göze almak ve dayatılan oyunu bozmak aydın olabilmeyi hak etmenin vazgeçilmez bir koşuludur.

Notlar:

- (1) Özek Çetin, (1968) *100 Soruda Türkiye’de Gericici Akımlar*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- (2) Khan Salman, (2021) *Dünya Okulu*, Yapı Kredi Yayınları, 18. Baskı, İstanbul,
- (3) Arsel İlhan, (2021) *Aydın ve Aydınlar, Kaynak Yayınları*, 6. Basım, İstanbul.
- (4) Eyüboğlu Sabahattin (1999) *Köy Enstitüleri Üzerine, Cumhuriyet Gazetesi Armağanı*, İstanbul.
- (5) Koçel Tamer (2010) *İşletme Yöneticiliği*, Genişletilmiş 12. Baskı, Beta, İstanbul.
- (6) Boétie Etienne de La (2011) *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- (7) Freire Paulo (2003) *Ezilenlerin Pedagojisi*, 4. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- (8) Başaran Mehmet (1999) *Özgürleşme Eylemi, Köy Enstitüleri*,Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.

Bir Kaçışın Öyküsü

Ömer Öneren

Zemin toprak, orta yerde teneke soba, duvarlarda tarih şeridi, kırık dökük sıraların karşısında kara tahta, beyaz tebeşir tozları, kirden dışarıyı göstermeyen camlar...

Beşinci sınıfın öğrenim gördüğü derslik...

Kenan öğretmen, sevgi dolu bakışı, yüzüne yakışan gülüşüyle kucaklardı öğrencileri. Okuma -yazma konusunda zayıf olanlara okuturdu parçaları. Yoğun sisli bir gündü, camlar kirli, sınıf karanlıktı. İdare lambasının fitili bir uzuyor, bir kısalıyordu. Teneke sobanın deliklerinden duman çıkıyor, ince ince uzuyordu.

Dördüncü sınıfların tarih dersiydi. Emir heceleyerek okuyordu savaş konulu parçayı. Yeke can kulağıyla dinliyordu. Düşman askerlerinin kaçtığı, Türk askerlerinin Allah, Allah sesleriyle gâvuru kovaladığı önemle vurgulanıyordu.

Parçadan anladıklarını söylemek isteyenler parmak kaldırıp söz alıyordu. Konuşan üç öğrenci Türk ordusunun kahraman olduğunu, Allah'ın gâvura yardım etmeyeceğini söyledi. Yeke hem parmak kaldırdı hem de ayağa kalktı, kaçanı kovalamanın kahramanlık olamayacağını, direnerek savaşanları yenmenin kahramanlık olabileceğini, Allah'ın taraf tutmasının da ona

yakışmayacağını anlatınca aferin aldı, başı okşandı.

Kenan öğretmen onun çok zeki olduğunu, ortaokula gönderilmesinin gerektiğini babasına anlattı. Annesiyle babası“Madem zekidir, okusun hafız olsun” kararıyla hafızlık eğitimine başlattılar onu.

Konutlara avludan girilir, bir yanda ahır, diğer yanda yatak odaları ve tandır damı olurdu. Cami köy konutları gibiydi; yalnız ahır bölümü yoktu. Okuldan gelen Yeke'nin, kapının önündeki sal taşlara serpilmiş tuzu yalayan koyunlara takıldı gözleri. İtiş kakış tuz yemeye çalışıyorlardı, onlar da paylaşmayı bilmiyordu.

Annesi toprak testiyi eline tutuşturdu, abdest alıp camiye gitmesini, imamın beklediğini söyledi. Genç kızların özenle dokudukları, uygun yerlerine sevdiklerinin adının baş harfini yazdıkları halılar seriliydi camide. İmamın önünde rahle, sağ eline yakın yerde uzunca sopa duruyordu.

Öncelikle sopanın cennetten çıkma olduğunu, din eğitiminde kızılıcak ağacından sopaların kullanıldığını, dini öğrenmek uğruna vurulan yerlerin öbür dünyada yeşereceğini, cehennemde yanmayacağını öğrendi ama aklına yatmadı.

İmamın anlattıklarının yaşamda karşılığını arıyor, bulamıyordu. Kısa sürede okumayı söktü, sureleri ezberlemeye başladı, hızla yol alıyordu. Dışardan gelen kuş seslerini, güvercin ötüşlerini, çocuk kahkahalarını duydu. Pencerenin buğusunu gömleğinin koluyla sildi. Arkadaşları kartopu oynuyordu. Akli lapa lapa yağan karda, gözü kitabın sayfaları arasında kaldı.

Öğrendikleri aklını karıştırıyordu. Beşinci sınıfın sonlarına doğru hafızlığı yarı etmişti. Canlı cansız bütün varlıkları tanrının yarattığı söylemini bir türlü içine sindiremedi. Her şeyi yaratırsa neden kimini kör, kimini sağır, kimini topal yaratırdı sorularının yanıtını arıyordu.

Bahar gelince, söğüt ağaçları yapraklanmış, dallara su yürümüştü. Arkadaşları dalların kabuklarını soyupışlık yaparak öttürüyorlardı.

Yaz dinlencesi başlamıştı. Okulu bitirmiş, bitirme belgesini almış ama akli okulda kalmıştı. Beşinci Sınıfı bitirmiş olmaktan üzgündü. Okulda olmak, öğretmenini dinlemek istiyordu.

Dünyaya gelip, yaşama “Merhaba!” diyen bebeklerin nüfus kaydı yıllar sonra yapılıyordu. Köy halkının tamamı tarikat üyesiydi. Kızlarının okula gitmesini istemiyorlardı. Öğretim yılı başlamadan kayıt için öğretmen köye gelir, kapı kapı dolaşır, gördüğü öğrencileri kaydedirdi. Öğretmen görmesin diye kız çocukları saklanırdı. Yeke bunu hiç anlayamıyordu.

O gün, içinde anlamını bilmediği bir coşkuyla uyandı. Yatağından çıktı, defterinde boş bir sayfa bulunmasına sevindi. Okul çağında olan kızların ve babalarının listesini hazırladı. Yüzü gülüyordu.

Yeni öğretim yılına doğru günler hızla

geçti. Kenan öğretmen kayıt için köye gelmişti. Yeke bin yıllık hasretle onun elini öptü, saklamaktan buruşan listeyi verdi. “Sen kurumuş bir ağacın canlı kalmış tek dalısın Yeke” dedi. Günlerce babasına, annesine onu anlattı, olurlarını aldı.

Kars’ın büyük ilçelerinde ortaokul vardı. Sarıkamış Ortaokulu’na kayda gittiler. Yüzünde, sevinç ve coşkunun ayak izleri görünüyordu. Yakındaki ilkokulun, kişilik kumaşı sevgiyle dokunmuş, uzun boylu, güler yüzlü öğretmeni Gazi Cengiz velisi olacaktı. Her şey tamamdı. Kayıt işlemlerinin başlaması, bitmesi ve beklentisinde duyduğu heyecanı onu yormuştu. Bir türlü geçmeyen zamanın ağır yükü omuzlarında idi.

İşlem sırası geldi. Kontenjan azlığı nedeniyle 1949 doğumluların kaydının yapıldığı, 1950 doğumlu Yeke’nin gelecek yıl kaydının yapılabileceği söylenince Kenan Öğretmene deona da dokundu, ağlamaklı oldular. “Ben bu okulda okuyacağım üzülmeye öğretmenim” dedi. “Zaman gölgemizin altından bile geçer üzülmüyorum” yanıtıyla umudunu yitirmediğini göstermişti. Yürüdüğü toprağın, yemyeşil ağaçların, çamların rengi değişmiş, silikleşmişti ama umut yeşermeye başlamıştı.

Köye döndüğünde Oltulu Gürcüler kaktırlarıyla elma getirmişti. Yağla, peynirle ürün değiştiriliyordu. Babası, en kırmızı, en güzel elmayı ona verdi. Isırdı, elmanın içinde kocaman kurdun yarısını gördü. Sorgulamaya başladı, bu güzel elma içindeki kurdu tanrı yaratmaz. “Tanrı suikastçı olamaz!” değerlendirmeleri daha da kuşkulara sorgulamalara götürdü onu.

Akli, duyguları okuldan bir türlü ayrılmıyordu. İnsan bedeninin olduğu yerde değildir, aklının olduğu yerdedir. Okul açıldı, öğretim başladı. Beşinci Sınıfı bir

kez daha okumak isteğini öğretmenine bildirdi. Yardımcı öğretmen gibi okulda çalışmaya başladı. Hafızlık eğitimini de sürdürüyordu.

Söğüt ağaçlarındaki tomurcuklar baharı müjdeliyordu. Yaz dinlencesi başladı. Kenan öğretmen bir başka ile atandı. Onun belleğinde hiçbir olgu hayatın son noktası değildi, her bitiş yeni bir başlangıçtı. Kendi kendine söylendi “İnsan sinek değil ki örümcek ağına takılsın, kalsın.”

Yaz sıcağı başlamıştı, evin önündeki inek dışkısının rengi değişmiş, içinden kara böcekler çıkmıştı. Durdu, böcekleri izledi, “İnek dışkılamasa toprak, güneş olmasa bu böceklerde olamaz, bu tanrı işi değil doğanın işi olmalı” yargısına ulaştı. Hafızlık eğitimiyle duygusal bağı koptu.

Kenan öğretmen, köyden ayrılmadan kayıt için gerekli evrakları hazırlamış, ortaokul kayıtlarının başlayacağı tarihle, Gazi Öğretmenin adresini yazdığı kâğıdı vermişti.

Ortaokula kayıtlar başlamıştı. Köyde okula ilgi gösterilmezdi. Okumak isteyen kuran okuması isteniyordu. Kız çocukları okula gönderilmiyordu. Çocuğunu okula göndermeyenlere jandarma dayacağı vardı.

Köyde buğdaylar yıkanır, bacalarda hasırlara serilir, kurutulur, değirmene götürülürdü.

Yeke buğdayların yanında yatmak için annesinden babasından olur aldı. Hava karardı, yıldızlar daha parlaktı. Kuyruklu yıldız sanki onu selamlıyor, yolun açık olsun diyordu.

Hava kararmadan bakkal Haydar’a gece buğday götüreceğini söylemişti, Haydar’dan da oluru almıştı. Çok sevinçliydi. Gece herkes uyurken bakkal Haydar’a birkaç teneke buğday götürdü parasını

aldı. Cebinde taşıdığı kâğıda “Beni merak etmeyin, ortaokula kaydolmak için ilçeye gidiyorum.” yazdı. Kâğıdın uçlarına taş koydu, yola çıktı. İki saat yürüdükten sonra istasyona geldi, saatlerce bekledi. Trene bindiğinde kurtuluşa gidercesine sevinçliydi. Evrakları hazırды, kaydoldu. Okuldan öğrenci belgesi aldı.

Artık okulun açılacağı günü heyecanla beklemeye koyuldu.

Uzun Koşu

Hatice Sönmez Kaya

Köy Enstitülü çocuklardı onlar...

Anadolu toprağının kavruk, yoksul ama erdemli çocuklarıydılar...

Koşacak yolları uzundu... Hep uzun koşullar... Yaşayabilmek, daha iyi yaşatabilmek için koşullar... İnsanı, yaşamı yeşertmek, ağa babaların zulmünden korumak, emeğin sömürsünü yok etmek için koşullar...

Koşarken, karşılarına çıkan engellerin bedelini alın teriyle, yürek teriyle, beyin teriyle aştılar...

"Öğretmenliği kendim seçmiş değilim, seçme şansım da yoktu" diyen değerli öğretmenimiz **Dr. Niyazi Altunya**, 1942'de Isparta'nın Sütçüler ilçesi Hacıahmetler köyünde doğar.

Düşleri varsıl bir çocuktur. Köydeki birçok yeniliğin öncüsü olan babası gibi güçlü olmak ister. Çorap örmeyi, baklava dilimli sap yapmayı, kirmen, kaşık yapmayı babasından öğrenir. Şimşir ağacından Atatürk büstü bile yapar.

İlkokulundan sonra, sınavla Isparta Gönen İlköğretmen Okuluna (Gönen Köy Enstitüsü) girer. Altı yıllık eğitimden sonra ilkokul öğretmeni olur. İlk yıl Hakkari'nin Ördekli Köyünde çalışır.

"Aile yatılı olmadıkça tek çocuğu bile okutamazdı ama öğretmenliği çok sevdim. Öğretmenliğim benim uzun koşumun çıkış noktası oldu. Başa dönsem yine bu mesleği seçerim. Benim için öğretmenlik salt geçim kaynağı değil. Düşünsel ve ruhsal dünyamı besleyen

en önemli kaynaktır. Öyle olmasa örgütçü yazar, aydın, iyi dost, iyi evlat, iyi kardeş, iyi baba olamazdım."

Dört yıllık öğretmenlik sonrasında 1966'da girdiği, Fakir Baykurt'un "Yoksullar Üniversitesi" olarak adlandırdığı, Gazi Eğitim Enstitüsü'nü 1968 yılında bitirerek, Diyarbakır'da ilköğretim müfettişliğine başlar. Köy Enstitülerinin kurucusu Tonguç'un öğüdünü tutarak; "Öğretmeni ezen, kuyruklu yıldız gibi arada bir uğrayıp geçen bir müfettiş" olmadan görevini yapar.

12 Eylül darbesiyle yok edilen öğretmen örgütünü yeniden yaratmak amacıyla 1986'da "abece" dergisini çıkarıp örgütlenmeye başlar. 1988'de Eğitim-Der'in kurulmasına öncülük eder.

Bu yasaklı süreç, karşılarına güçlükler çıkarsa da kararlıdır, vazgeçmezler. Başvurularını kabul etmeyen valiliğe inat, postaneden yolladıkları dilekçenin işleme konulmasıyla 1990'da kurulan Eğitim-İş'in genel başkanlığını yapar. Sancılı süren sendika çalışmalarının ardından, Eğitim-Sen'le Eğitim-İş'in birleşmesiyle Eğitim-Sen kurulur. Birleşik sendikanın adını da koyan Niyazi Altunya, kurucu üye olarak yer alır.

Tüzükte yer alan "Öğretmenin köyde cumhuriyeti koruma yükümlülüğü de vardır. Çocuklara, yaşlarına uygun biçimde Cumhuriyet Devrimini ilkeleri de öğretilmelidir" ifadelerinin rapordan çıkarılması ve kimi olumsuz görüşler nedeniyle yazık ki Eğitim-Sen bölünür.

"Sendika anlayışının temeli; eğitimcilikle sendikacılığı birbirine feda etmeden yürütmek ve bunlar arasında akılcı bir sentez yapmaktır. İdeolojiyi pedagojinin önünde tutmadan akli ve bilgiyi öne çıkarttık. Çocukların eğitim hakkını, öğretmenlerin saygınlığını korumayı temel ilke edindik. Aslında sendikanın gücü buna dayanır."

"Anılarımı yazmalı mıyım? Yazdıklarım okuyanlara bir şey verebilir mi?" diye çok düşünür. "Son yetmiş yılda tanık olduklarımı doğru düzgün yazabilirsem, belki toplumsal değişim üstüne çalışanlara katkı yapabilirim" diyerek yazmaya karar verir.

Dr. Niyazi Altunya'nın yaşam öyküsünü yazdığı "**UZUNKOŞU**" kitabı oldukça oyumludur. Yaşamının her evresini tanırız. Aile bireylerinin, eğitimci dostlarının, yetiştirdiği öğrencilerinin görüşlerini, ürünlerine ilişkin mektup ve değerlendirmelerini okur, fotoğraflarını görürüz.

Eğitimci yazar Öner Yağcı, 13 Kasım 2021 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'ndeki köşesinde, "Atatürk'ün "Eğitimdir ki bir ulusu ya özgür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum olarak yaşatır ya da bir ulusu köleliğe, yoksulluğa düşürür" sözünün ışığında eğitimin her çeşit sorununu ve çözüm yollarını araştırdı. Eğitimimizin özgün kurumlarını inceledi. Gazi Eğitim Enstitüsü, Hasanoğlu, Yüksek Köy Enstitüsü, Gönen Köy Enstitüsü... Türkiye Öğretmen yetiştirme sorununun kökenine indi. Türkiye'de Beden Eğitimin Öncü Kızları'nı yazdı. Kavramı, kuramı, uygulaması, kurumları, kişileri, tarihi, sorunları çözüm yolları deyince **Niyazi Altunya** aklıma geliyor. O, eğitimin tarihini, sorunlarını, örgütlenmesini gözler önüne seren bir çabanın öznesidir. Ülkemizdeki toplumsal değişim ve dönüşümlerin eğitim alanına yansımalarının belleğidir. Doğrulamadan, kaynak göstermeden yazmayan, akademik dünyanın yararlanması için veriler sunan yapıtlarıyla eğitimimizin bir anıtı olmayı hak eden aydınımızdır. Onun yazdıkları, eğitim sorunlarına verilen bir ömür değerlilik, sağduyu, sabır ve titizlikle damıtılmasıdır" diye yazar.

Kardeşi Hüseyin Altunya; "Beşinci sınıfı bitirince ben de yatılı öğretmen okulu yazılı sınavını kazanmıştım. O sırada Hakkari'den köye dönen ağabeyim beni sözlü sınavına gördü. Harman hasat bitmişti. Gönen İlköğretmen Okulundayız. Yüksekçe bir yerden kazanmaları okuyan öğretmen, benim numaramı atlayınca dünyam karardı. Kimse görmesin diye okulun tuvaletinde ağlamaya başladım. Arkamdan gelen ağabeyim "Seneye yine girersin. Bak gör nasıl kazanacaksın!" diye seslense de davar çobanlığına dönmekten başka umarım olmadığından çok üzgündüm. Seneye olmasa da üç yıl sonra iki sınavı da kazandım. Bu süreçte direnen, benim çocuk bilincimden çok, ağabeyimin kararlı tavrıydı ve ağabeyim **Niyazi Altunya** idi."

2013 yılında örnek bir öğretmen ve düşün adamı olan kardeşi Hüseyin'i yitirmesi üstüne; 1980'de gözüaltına alınıp işkence gördüğünü, arkadaşlarını ele vermemek için sustuğunu, buna karşın, hayata, ülkesine küsmediğini, çektiği acıların sonunda kanse-re yenik düşmesini anlatır. Bu uzun vedayı kaleme alan öğretmenimizin yazısını içimiz sızlayarak okuruz.

Ülkemizde eğitim sistemi, örgütlülük, laiklik ve din eğitimi, eğitim hakkı, Köy Enstitülerine toplu bakış, Mustafa Necati dönemi, Tonguç Baba, Türkiye'de eğitimin son yüz yılına ilişkin 1963-2022 yılları arasında süreli süreli yayınlarda ve kitap bölümü olarak yayımlanan yazılarının sayısı 270'tir.

Koşusu süren Niyazi Öğretmenimizin, örgütlenme, kadın ve çocuk hakları, gericiliğin kıs-kacındaki eğitim, ülkemizin siyasi gelişmeleri ve laiklik konusunda gösterdiği duyarlılığı yazılarıyla, söylemleriyle sürmektedir.

"Buyurun 80 yıllık koşuya!" diyen değerli öğretmenimiz, zamanını okuyup yazarak geçirmektedir.

Şimdiye değin yazdığı onca kitaplarından, çağrıldığı söyleşilerinden öğreneceklerimiz bitmedi.

Ne mutlu bize ki birikiminden beslenmeyi sürdüreceğiz.

Mütevazı Bir Auteur

Ümit Ünal

İlk filmini izlediğim günden itibaren çektiği her filmi önemseydiğim bir yönetmen Ümit Ünal. 9 Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema TV bölümünden 1985 yılında mezun olur. İlk senaryosu **Teyzem** 1986 yılında Milliyet Gazetesi Senaryo Yarışmasında birincilik alır ve Halit Refiğ tarafından filme çekilir. Yönetmenin öz yaşamsal olduğunu söylediği filmde anlatılan teyzenin ve yeğeni Umur'un öyküsü trajiktir ve unutulmaz filmler arasına girer. Ümit Ünal'ın sinemaya başlangıcı senaryoları ile olur deyip geçmek doğru olmaz. Çünkü ilk filmini çekene kadar önemli senaryolara imza atar. 1986 ile 1993 arasında sekiz senaryosu filme çekilir. Birkaçını anmak istiyorum: **Hayallerim**, **Aşkım ve Sen** (Atıf Yılmaz, 1984), **Milyarder** (Kartal Tibet, 1987), **Arkadaşım Şeytan** (Atıf Yılmaz, 1988), **Piano Piano Bacaksız** (Tunç Başaran, 1989), **Amerikalı** (Şerif Gören, 1993). Bu arada bir hikâye iki de

roman yazar Ümit Ünal: Amerikan Güzeli (Hikâyeler, 1993), Aşkın Alfabetesi (Roman, 1996), Kuyruk (Roman, 2001).

2001 yılında senaryosunu da kendisinin yazdığı ilk uzun metrajlı filmi **9**'u çeker. Bu filmi ile 2002'de Ankara Film Festivali'nde Umut Veren Yeni Yönetmen Ödülü'nü alır. Ben de bu festivalde 29 Kasım'da izlemişim filmi ve aldığım notlar arasında yazdıklarımı bulduğumda çok sevindim. **9** için kısa kısa notlar almışım ve sonuna da "Bu yönetmeni takip etmeliyim" yazmışım. Ümit Ünal'ın bugüne dek izlediğim filmlerini hem çok sevdim hem de önemsedim. Ama ilk filmi **9** ile son filmi **Aşk, Büyü vs.** (2019) en çok sevdiğim oldu. Bu nedenle de bu ikisinin üzerine daha fazla durmak istiyorum.

Deneysel denilebilecek bir film **9**. Yönetmen filmi video kamera ile çekip sonra 35 mm'ye aktarmış. Büyük bölümü karakolda bir sorgu odasında geçiyor. Dışarı sah-

nelerini sanırım özellikle amatör bir kamera olduğunu vurgulamak için sallantılı çekmeyi tercih etmiş. İstanbul'un herhangi bir mahallesinde sokakta yaşayan genç bir kadın ölü bulunur. Mahalleli bu nedenle sorguya alınır. Ölü bulunan, saçları nedeniyle mahallelinin Kirpi dediği akıl sağlığı yerinde olmayan İsraili Yahudi bir kızdır. Yani o bir 'öteki'dir. İlk başta sorguda insanlar ve mahalle iyi bir izlenim bıraksa da sorgu ilerledikçe iynin altında ki kötüyü asıl yüzlerini yani sakladıkları öteki kimliklerini görmeye başlıyoruz. Bu kimlikler ötekine hoşgörü göstermezler. Sorgu sürdükçe seyirciyi de sorgulayıcı konumuna getirir yönetmen. Polisin elindeki en önemli ipucu amatör kamera ile çekilmiş öldürülen kadının çıplak görüntüleridir. Filmin kurgusu o kadar ustaca ki kişilerin birinin sözüne diğeri cevap veriyor böylece olay örgüsü tamamlanıyor ve filmi sürükleyici kılıyor. Oyunculuklar ise çok başarılı (Ali Poyrazoğlu, Serra Yılmaz, Cezmi Baskın, Fikret Kuşkan). Mahalleyi bir alegori olarak almak mümkün, mahalleden Türkiye gerçeğine geçebiliriz, **9** Türkiye'nin mükemmel bir panoramasıdır. Filmin adının neden 9 olduğu ise filmin sonunda bir sürprizle anlaşılır. Film festivallerde önce sansüre takılır bu sorun sonrasında çözülüp film ödüllere boğulsa da gişe de başarılı olamaz. Ümit Ünal bir söyleşisinde "Battım, ama olsun yaptım" diyecektir. Evet iyi ki yapmıştır.

Beş yönetmenle birlikte çektiği *Anlat İstanbul*'un (2005) beş hikâyesinin senaryosu da Ümit Ünal'a aittir. Masal kahramanlarını filmin kahramanlarına dönüştürmüştür ve kendisi de Fareli Köyün Kavalcısı bölümünü yönetir. Ardından 2007 yılında *Ara*'yı çeker ve senaryo

yine ona aittir. İnsan hikâyeleri üzerinden Türkiye'deki toplumsal değişime kafa yoran bir filmidir. *Ara* da **9** gibi küçük bütçeli karakter odaklıdır ve neredeyse tek mekânda geçer. Çekildiği yıl *Ara* filmini Antalya Film Festivali yarışma bölümüne kabul etmezler. Oysaki o yılın en iyi filmlerinden biriydi.

Bir roman uyarlaması olan *Gölgesizler*'i (Hasan Ali Toptaş) 2008'de, *Kaptan Feza*'yı da 2009'da çeker ve bu iki filmini ne yazık ki izleyemedim. 2010 yılında bir gerilim filmi olan *Ses* gelir. Filmin senaryosu Uygur Şirin'e aittir. Oyunculukları, mekân seçimi ve yarattığı psikolojik gerilim ortamı ile başarılı bir filmidir. Gaip-ten gelen bir ses duyan Derya'nın hayatı zindana dönecektir, gerilim bunun üzerine oturtulmuştur.

Ümit Ünal'ın Serra Yılmaz ile büyüyen bir filmi var sırada *Nar* (2011). Yine Antalya Film Festivali *Nar*'ı ödölsüz bırakır. Aslında bir üçlemenin son filmidir. **9**, *Ara* ve *Nar*. Senaryosu, oyunculukları ile çok başarılı, merakla izlenen, az oyuncusu ile insana ve topluma dair çok şey söyleyen bir film *Nar*. Bir gerilim filmi diyemeyiz ama belli bir gerilim sürekli hissedilir. Auteur yönetmenlerimizden saydığım Ümit Ünal'ın izlediğim tüm filmlerinde öyküyü ilerleten bir gerilim her zaman vardır. Yine **9** ile başlayan *Aşk, Büyü vs.* ye kadar her filminde gördüğümüz toplumun "öteki"ne bakışını *Nar*'da da hissediyoruz.

Uzunca bir süre kameraların arkasına geçmeyen yönetmenimizle *Sofra Sırları* (2017) ile buluşuyoruz. Keyifli, aynı zamanda sürükleyici bir kadın hikâyesi anlatıyor, ailede ve toplumda var olma

çabası içindeki bir kadındır Neslihan. Onun sofrasına oturan sevmediği kişiler, harika yemeklerinden nasiplerini alarak kalkabilirlerse kalkıyorlar. Taşra havasını ve atmosferini çok başarılı çiziyor film. Oldukça absürt olabilecek bu seri öldürme hikâyesine inandırıyor bizi Ümit Ünal ve Neslihan rolünde Demet Evgar.

Yönetmenin baş yapıtı olarak düşündüğüm **Aşk, Büyü vs.** hayatımızın birkaç yılını elimizden alan pandemi öncesi çekildi. Çekildi diyorum çünkü Ümit Ünal Facebook sayfasında bu filmin çekim süreci sırasında sürekli paylaşımlar yaptı ben de merakla takip ettim. Filmin vizyona girmesini sabırsızlıkla beklerken pandemi patlak verdi ve film de kısıtlı koşullarda festivallerde gösterildi. Nihayet yönetmen ve filmi hak ettiği ödüllere kavuştu. Filmin aldığı ödüller içinde, 2020 İstanbul Film Festivali Altın Lale Ödülü ile 54. Siyad'ın En İyi Film ve En İyi Senaryo Ödülleri bence en önemlileridir.

Büyükada'nın güzellikleri eşliğinde gençliklerinde bir aşk yaşayan iki kadının büyümlü hikâyesini izliyoruz. Eren'in vapurla adaya gelmesi ile başlıyor film. Amacı gençlik aşkı Reyhan'ı bulmaktır. Reyhan ilk başta tepkiyle karşılar Eren'i. Haklıdır da bu beraberliğin tüm sıkıntılarını o yaşamıştır. Varlıklı bir ailenin kızı olan Eren zorla yurt dışına gönderilmiş ama yaşamını zorlanmadan sürdürmüştür. Bu ilişkinin sadece psikolojik olarak etkilenen tarafıdır. Reyhan ise ruhen olduğu kadar hem toplumsal hem de ekonomik açıdan zorlanmıştır. Bu iki kadının aralarındaki sınıf farkı da belirgin olarak çizilmiş filmde. Aradan geçen yirmi yıl boyunca Reyhan arayıp sormadığı için Eren'i suçlar. Sorunsuzca kollarını açıp

onu kucaklayacağını bekleyemeyiz. Daha sonra Reyhan'ın inandığı Büyü meselesi ortaya çıkar. Büyüyü bozmak için gidilen evler satır aralarında toplumsal yapı hakkında pek çok ipucu veriyor bize. Büyüyü bozmaya çalışan iki kadının doyumsuz Büyükada görüntüleri eşliğinde yürümelerinin, koşuşturmalarının ve rakı içip sohbet etmelerinin tadına doydum ben. Karakterlerin diyalogları kimi zaman şiirsel bir tat verdi bana. Anlatılan unutulmayan bir aşkı ve cinsiyetin önemi yoktu. Eren'de Ece Dizdar, Reyhan'da Selen Uçer'i capcanlı yaşayan karakterler olarak izliyoruz bunda senaryonun rolü çok büyük oyunculuklar da bu başarıyı çoğaltıyor. Yönetimin yanı sıra senaryo da yine Ümit Ünal'ın aynı zamanda müziklerde de imzası var. Pandemide evde tam üç kez izledim filmi keşke sinemada da izleyebilseydim.

Ümit Ünal aynı zamanda fotoğraf sanatçısıdır. İstanbul'da açtığı bir sergisine gittim ve çok yönlü bir sanatçı olduğuna bir daha inandım. Kendi dilini kamerası ile kurabilen gişe kaygısı gütmeyen filmlerini yapabilen minimalist aynı zamanda auteur bir yönetmen. Toplum sorunlarını kişisel hikâyeler üzerinden anlatmayı seçer, doğruları ve gerçekleri söylemekten çekinmez. Filmlerinde mutlaka rüya ya da hayal sahnesi görürüz, ortak temaları ve metaforları vardır yani onun filmleriyle insana ve topluma dair söyleyecek çok sözü vardır.

2012 de çıkan Işık ve Gölge Oyunları adlı kitabı sinemaya ve çevresine dair anılarından oluşuyor. Samimi ve içten bir kitap, mütevazı Ümit Ünal'ı tanıyoruz bu kitapla. En son da bir çocuk kitabı çıktı Ada ve Böcü onu da torunuma alacağım.

Eğit-Der İstanbul Şubesi Yeniden Kuruldu

Eğitim-Sen İstanbul 2 Nolu Şube ve Eğitim-Der İstanbul Şubesi tarafından ortaklaşa düzenlenen 83. Yılında Köy Enstitüleri programının ardından Eğitim-Der İstanbul Şubesi kuruluş dekorasyonunu yayınladı. Şube tarafından yayınlanan kuruluş deklarasyonunda; "Bizler de 80 faşizminin karanlık günlerinde karanlığı yırtan bir güneş olan Eğitim-Der'in İstanbul şubesini yeniden kurarak mücadeleye arkadaşlarımızı sorumluluk almaya çağırıyoruz" denildi.

Deklarasyonun tam metni şöyle:

Encümen-i Muallimin'den günümüze 115 yılı geride bırakan eğitim emekçileri mücadelesi II. Abdulhamid'in otuz yıl süren istibdadının sonu olan 1908 yılında başlamış ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e defalarca kesintiye uğratılmasına rağmen günümüze, onurlu bir tarihi geride bırakarak ulaşmıştır. Öğretmen örgütlenmeleri defalarca faşist müdahalelerle kesintiye uğramıştır. 71 muhturasında TÖS kapatılma tehlikesiyle karşı karşıya kalınca örgütlülüğün devamı için TÖB-

DER çatısı altında örgütlülüğün devamı sağlanmıştır. Yine topraklarımızın tarihinde kara bir dönem olarak yerini alan ve hala etkileri ve yasaları devam eden 1980 darbesiyle öğretmen örgütlenmesi büyük bir gadre uğramış, TÖB-DER kapatılmış, bir çok yöneticisi cunta mahkemelerince cezalandırılmıştır. Darbe sürecinin devamında örgütlenme özgürlüğünden söz etmek artık mümkün değildir. Özellikle öğretmen örgütlenmesi dernek üyeliği düzeyinde dahi yasaklanmıştır.

Seksenli yılların ilk yarısını faşizmin baskı ve saldırılarıyla geçiren toplumda öğretmenler bu karanlığı yaracak bir yol aramaktan geri durmamış ve 1986 yılında ABECE dergisi çevresinde örgütlenmenin ilk adımını atmış ve 1988 yılında ise emekli ve öğretmenlikten el çektilmiş öğretmenler Eğitim-Deri kurarak öğretmen örgütlenmesine yeniden bir yol açmıştır. Çalışan öğretmenlerin derneklere üye olamaması nedeniyle fahri üyelik yoluna gidilmiş ve fiili durum yaratarak çalışan öğretmenlerin de örgütlenebileceği bir forma kavuşturulmuştur. Yasaklar, baskılar asırlık mücadeleyi durduramamış ve

Eğit-Der eğitim emekçilerinin sendikalaşma süreci için yeni bir zemin yaratmıştır. Eğit-Der kuruluşundan bir yıl sonra “Sendikal Haklar Kurultayı” düzenlemiş ve sendikalaşma sürecine kadar da çalışmalarına devam etmiştir.

Eğit-Der sendikalaşma sürecinin ardından varlığını devam ettirmeyi başarmış ve ABC dergisini çıkarmaya devam etmiştir. Bu gün de Eğit-Der’den doğan Eğitim-Sen’le yan yana bu etkinliği düzenliyor olmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Eğitim emekçileri mücadelesi doksanlı yılların başından günümüze çok yol kat etmiş ancak Encümen-i Muallimin hareketi öncesindeki gibi karanlık bir dönemin örselediği, zayıflatığı bir durum içerisinde. 4688 sayılı kanunun sınırlarına sığdırılmaya çalışılan gerçek sendikaların karşısına iktidar vesayetine dayanan sendikaların çıkarılarak emekçilerin manipüle edilmesi, sendika içi siyasi çekişmeler, özel öğretim kurumu çalışanı olan eğitim emekçileriyle ortak örgütlenmenin sağlanamaması ve özellikle son yirmi yıldır yaşadığımız baskı ortamı sendikalarımızın etkisini yitirmesi nedenleri arasında sayılabilir.

Günümüzde eğitimin geldiği durum ise içler acısıdır. Eğitim alanında gerici uygulamaların ardı arkası kesilmemektedir. Tarikatlar okullarda cirit atarken merdiven altı yurtlar ve kurslarla toplumun kılcal damarlarına nüfuz etmiştir. Devlet okullarında eğitim niteliksizleşirken sınav cenderesinde veliler ve öğrenciler piyasa koşullarına mecbur bırakılmıştır. Sosyal hukuk devletin görevleri arasında bulunan eğitim hizmetinin önemli bir bölümü özel okul, kurs ve yayın piyasasına terk

edilmiştir. Bilim ve aydınlanma yuvası olması gereken okullarda bilimsel düşünce adeta suç sayılmaktadır. Eğitim bileşenleri arasındaki dağınıklık ve dayanışma eksikliği de kendisini hissettirmektedir. Veliler bir yerde, öğretmenler bir yerde, öğrenciler ise örgütsüz!

Günümüzde yaşanan bu karanlık tablonun, eğitimde yaşanan tahribatın en büyük müsebbibi yirmi bir yıllık AKP Hükümeti’dir. İslamcılardan kalan bu enkazın kaldırılması ve yeniden inşa için güçlü bir örgütlülüğe ihtiyaç bulunmaktadır. Haklarımız iktidarların insafına bırakılamayacak kadar değerlidir. Hem AKP’ye karşı seçimin kazanılmasında hem de eğitimin yeniden inşasında sorumluluk ülkenin ilericileri, aydınları ve devrimcilerindir.

Bizler de 80 faşizminin karanlık günlerinde karanlığı yırtan bir güneş olan Eğit-Der’in İstanbul şubesini yeniden kurarak emekli, çalışan, özel sektör, kamu çalışanı demeden yan yana gelerek eğitimin devrimci damarından yeni bir hayata can suyu vermek için bir istibdat dönemine daha son vermek için mücadele arkadaşlarımızı sorumluluk almaya çağırıyoruz.